

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Politické procesy 50. let - Kauza Jiřiny Štěpničkové

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obory: 7105R056 – Historie se zaměřením na vzdělávání
7504R269 – Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání

Autor práce: **Karolína Kafková**
Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Portmann, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Karolína Kafková**
Osobní číslo: **P15000243**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obory: **Historie se zaměřením na vzdělávání**
Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: **Politické procesy 50. let - Kauza Jiřiny Štěpničkové**
Zadávající katedra: **Katedra historie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem bakalářské práce je na základě analýzy dostupných pramenů (především materiály uložené v Archivu bezpečnostních složek v Praze a Národním archivu v Praze) a komparace prostudované odborné literatury zrekonstruovat politický proces vedený proti herečce Jiřině Štěpničkové. Práce se zaměří na přípravy procesu, obžalobu, rozsudek, život ve vězení a po propuštění na svobodu.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury: **viz příloha**

Vedoucí bakalářské práce:

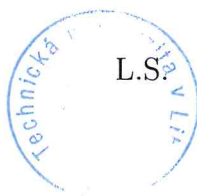
Mgr. Kateřina Lozoviuková, Ph.D.

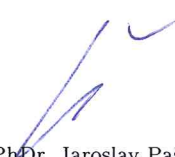
Katedra historie

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2017**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2018**

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2017

Příloha zadání bakalářské práce

Seznam odborné literatury:

Prameny:

Archiv bezpečnostních složek, Praha
Národní archiv, Praha

Literatura:

BLÁHOVÁ, Ivana. Oběti komunistické spravedlnosti: právní aspekty politických procesů 50. let 20. století. Praha: Auditorium, 2013. ISBN 978-80-87284-48-3.

ČERNÝ, Jindřich. Jiřina Štěpničková. Praha: XYZ, 2011. ISBN 978-80-7388-501-4.

KAPLAN, Karel a PALEČEK, Pavel. Komunistický režim a politické procesy v Československu. Brno: Barrister & Principal, 2001. ISBN 80-85947-75-7.

KAPLAN, Karel. Nebezpečná bezpečnost: [státní bezpečnost 1948-1956]. Brno: Doplněk, 1999. ISBN 80-7239-024-4.

ŠIMÁNKOVÁ, Alena a VOREL, Jaroslav (eds.). Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2003. ISBN 80-86621-03-0.

VEBER, Václav a BUREŠ, Jan. Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-306-3.

VEBER, Václav. Třetí odboj: ČSR v letech 1948-1953. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2014. ISBN 978-80-7395-786-5.

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že texty tištěné verze práce a elektronické verze práce vložené do IS STAG se shodují.

20. 6. 2019

Karolína Kafková

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucí práce Mgr. Kateřině Portmann, Ph.D. za odborné vedení, vstřícný přístup, ochotu a čas, který mi po celou dobu vytváření této práce věnovala.

Taktéž bych ráda poděkovala celé své rodině a přátelům, kteří mě po dobu psaní práce podporovali.

Anotace

V únoru roku 1948 došlo v Československu k státnímu převratu. Moci se chopila Komunistická strana Československa. Nedílnou součástí nového režimu se stala politická perzekuce a procesy. Pronásledováni byli reální i potenciální odpůrci. Obětí se stala i herečka Jiřina Štěpničková, která byla zadržena při přechodu státních hranic a následně odsouzena. Cílem práce je na základě analýzy pramenů a jejich komparace s poznatky z literatury rekonstruovat její životní příběh především v kontextu výše zmíněného politického procesu.

Klíčová slova

Politická perzekuce, politické procesy, ilegální přechody státní hranice, Státní bezpečnost, Státní soud, kulturní politika, film, propaganda, Komunistická strana Československa, Jiřina Štěpničková

Annotation

In February 1948 there was a political takeover in Czechoslovakia. The Communist party of Czechoslovakia seized the power. Political persecution and trials became an integral part of the new regime. Both real and potential opponents were persecuted. One of the victims was actress Jiřina Štěpničková, who was arrested while crossing the national border and then sentenced. The aim of the bachelor thesis is to reconstruct her life story, especially in the context of the above-mentioned political trials, based on the analysis of sources and their comparison with the literature.

Keywords

Political persecution, political trials, illegal crossings of national border, State Secret Police, State court, cultural policy, film, propaganda, Communist Party of Czechoslovakia, Jiřina Štěpničková

Obsah

1. Seznam použitých zkratk	9
2. Úvod	10
3. Kritika pramenů a literatury	12
3.1. Prameny	12
3.2. Literatura	14
4. Akční výbory a kulturní politika	18
4.1. Film	20
5. Politické procesy a perzekuce v Československu po únoru 1948	25
5.1. Státní soud	25
5.2. Vybrané případy politické perzekuce	27
5.3. Ilegální přechody státní hranice	29
5.3.1. Akce Kámen	31
5.3.2. Agenti – chodci	32
5.4. Ženské vězeňství a pardubická věznice	34
6. Politický proces s Jiřinou Štěpničkovou	36
6.1. Život do zatčení	36
6.2. Akce Jiřina	43
6.2.1. Převaděč	44
6.3. Rekonstrukce života před zatčením z výslechových protokolů	45
6.4. Pokus o emigraci	51
6.4.1. První skupina	52
6.4.2. Druhá skupina	53
6.5. Obžaloba	56
6.6. Soudní proces a rozsudek	58
6.7. Výkon trestu	62
6.8. Život po propuštění	65
7. Závěr	72
8. Seznam použitých pramenů a literatury	76
8.1. Prameny	76
8.2. Literatura	76
9. Online zdroje	80
9.1. Televizní dokumenty	80

10.	Seznam příloh.....	82
11.	Přílohy	83
11.1.	Příloha č. 1.....	83
11.2.	Příloha č. 2.....	84
11.3.	Příloha č. 3.....	85
11.4.	Příloha č. 4.....	86
11.5.	Příloha č. 5.....	88
11.6.	Příloha č. 6.....	89
11.7.	Příloha č. 7.....	90
11.7.1.	Filmové role.....	90
11.7.2.	Seriálové role.....	91

1. Seznam použitých zkratk

ABS – Archiv bezpečnostních složek

CIC – Counter Intelligence Corps (Kontrašpionážní sbor)

ČSR – Československá republika

JZD – Jednotné zemědělské družstvo

KSČ – Komunistická strana Československa

MIS – Military Intelligence Service (Vojenská zpravodajská služba)

NA – Národní archiv

NSR – Německá spolková republika

SNB – Sbor národní bezpečnost

SRN – Spolková republika Německo

StB – Státní bezpečnost

2. Úvod

Předložená bakalářská práce se věnuje problematice politických procesů 50. let 20. století v Československu. Toto téma je v práci představeno na konkrétním případě, a to na kauze známé české herečky Jiřiny Štěpničkové, kterou odsoudil Státní soud v Praze na 15 let odnětí svobody za trestný čin velezrady. Jiřina Štěpničková ve vězení strávila necelých 10 let.

Herečka byla zatčena při ilegálním přechodu státní hranice v roce 1951. K takovému činu se patrně z velké míry rozhodla na základě smyšlených informací, které byly důkladně připraveny aparátem Státní bezpečnosti (dále StB). Na Jiřinu Štěpničkovou byl současně nasazen spolupracovník StB, který ji k přechodu postupně přiměl.

Cílem práce je na základě analýzy pramenů a jejich komparace s poznatky získanými z odborné literatury zrekonstruovat život Jiřiny Štěpničkové, přičemž hlavní důraz je kladen na analýzu politického procesu se Štěpničkovou. Na pozadí hereččina vlastního příběhu je možné prezentovat provokativní činnost StB v tzv. zakladatelském období komunistického režimu v 50. letech.

Základ představované bakalářské práce tvoří šest hlavních kapitol a čtrnáct podkapitol.

Na *Úvod* navazující kapitola *Akční výbory a kulturní politika* charakterizuje ve stručnosti hlavní proměny v kulturní oblasti po únorovém převratu z roku 1948. Následující kapitola *Politické procesy a perzekuce v Československu po roce 1948* je věnována obecné problematice politických procesů, které se staly nedílnou součástí režimu v naší zemi po převzetí moci komunisty. Přesněji se zaměřuje na proměnu justice (podkapitola *Státní soud*) a zobrazuje konkrétní případy politické perzekuce obyvatelstva (podkapitola *Vybrané případy politické perzekuce*). Jelikož se příběh Jiřiny Štěpničkové odvíjí od pokusu emigrovat z Československa, obsahuje tato kapitola také podkapitolu objasňující proměnu státní hranice a s ní související ilegální přechody (podkapitola *Ilegální přechody a státní hranice*). Závěrečnou část tvoří podkapitola, která představuje problematiku ženského vězeňství v Československu 50. let (podkapitola *Ženské vězeňství a pardubické věznice*).

Stěžejní částí práce je pátá kapitola s názvem *Politický proces Jiřinou Štěpničkovou*. Ta obsahuje osm podkapitol. Tou první je podkapitola *Život do zatčení* zobrazující hereččin život od narození až do roku 1951. Představuje mimo jiné významné momenty její herecké kariéry. Další podkapitola s názvem *Akce Jiřina* je úvodem pro

příběh perzekuce herečky Štěpničkové, s čímž souvisí následující podkapitola *Rekonstrukce života před zatčením z výslechových protokolů*. Ta je důležitá pro vylíčení všech situací a momentů odehrávajících se před hereččiným rozhodnutím k odchodu ze země. Následují podkapitoly *Pokus o emigraci*, *Obžaloba*, *Soudní proces a rozsudek* a *Výkon trestu*. Tyto části jsou nepostradatelné pro prezentaci odsouzení a následného věznění člověka v 50. letech v Československu. Závěrečná osmá podkapitola *Život po propuštění* popisuje návrat herečky do běžného života po téměř deseti letech strávených v trestnici. Štěpničkové život na svobodě je v práci představen až do její smrti v roce 1985.

3. Kritika pramenů a literatury

3.1. Prameny

Materiály pramenné povahy využité k předložené bakalářské práci byly získány z Archivu bezpečnostních složek v Praze a Národního archivu v Praze.

Z Archivu bezpečnostních složek mi byly bezprostředně k osobě Jiřině Štěpničkové předloženy materiály vyšetřovacího spisu V – 334 fondu Ministerstva vnitra, které se staly pro práci zásadním a cenným zdrojem poznatků.

Tento svazek se dělí na několik částí. Jednou z těch nejdůležitějších částí je osobní spis Jiřiny Štěpničkové¹. Spis obsahuje výslechy Štěpničkové vedené ve vazební věznici, které byly pro práci základním a nezbytným zdrojem, jelikož v nich popisuje zejména průběh přechodu hranic. Dále svazek obsahuje například archiválie zaznamenávající domovní prohlídku ve vile Jiřiny Štěpničkové na Zbraslavi.

Ve fondu Ministerstva vnitra se dále nachází skupinový spis společný pro všechny obviněné figurující v procesu se Štěpničkovou. V první části tohoto spisu s názvem Mapa 1² se vyskytují cenné materiály obsahující například žalobu či trestní oznámení podané na Štěpničkovou a spol. Dále je v něm taktéž obsažen protokol o hlavním líčení u Státního soudu a následný rozsudek nad Štěpničkovou a dalšími.

Druhou částí skupinového spisu je složka Mapa 2³, která obsahuje zajímavé prameny jako například návrh na zatčení Štěpničkové či zápis o domovní prohlídce v hereččině vile. Dále obsahuje zápisy pohraniční stráže z místa, kde byla herečka zatčena.

V rámci vyšetřovacího spisu mi byly dodány i osobní spisy dalších lidí figurujících při přechodu hranice. Těch bylo pro práci využito okrajově, jelikož se vyjádření ostatních odsouzených objevují i ve společném svazku výše zmíněného skupinového spisu.

¹ Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), fond Ministerstvo vnitra (dále MV), sign. V – 334 MV, inv. č. 17506, Podsvazek č. 1, Jiřina SAMCOVÁ – ŠTĚPNIČKOVÁ.

² ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 7218, Skupinový spis státněbezpečnostního vyšetřování proti Štěpničková Jiřina a společníkům, Mapa 1.

³ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 7218, Skupinový spis státněbezpečnostního vyšetřování proti Štěpničková Jiřina a společníkům, Mapa 2.

Dalším neméně zajímavým archivním materiálem byl agenturní svazek fondu Ministerstva vnitra⁴, který obsahuje cenné materiály k otázce spolupráce Štěpničkové s orgány StB.

Taktéž mi bylo Archivem bezpečnostních složek umožněno nahlédnout do archiválií k osobě Jiřího Fialy, patrně spolupracovníka StB vydávajícího se za převaděče v procesu se Štěpničkovou. K Fialovi bylo v práci užito informací ze Sbírký návrhů a rozhodnutí skartačních komisí⁵. Bohužel se opravdu jedná jen o souhrnný záznam informací, které se měly nacházet podrobněji ve svazku, jenž byl roku 1983 skartován. Dále k němu bylo čerpáno ze sbírky Objektové svazky⁶.

Národním archivem v Praze mi bylo umožněno nahlédnout do materiálů z fondů Státního soudu, Státní prokuratury a Správy Sboru nápravné výchovy.

Fond Státního soudu⁷ obsahuje kromě rozsudku o odsouzení Štěpničkové a spol. také cenné materiály k jejímu rehabilitačnímu řízení.

Z fondu Státní prokuratury⁸ jsem primárně čerpala důležité informace k doplnění výpovědi Štěpničkové v roce 1956 z věznice, ve které dospěla k názoru, že proces s ní byl vyprovokován agentem StB. Dále archiválie z tohoto fondu obsahují vysvětlení Štěpničkové, proč se vlastně rozhodla k pokusu o emigraci, což bylo pro práci nezbytným zdrojem informací.

V neposlední řadě mi byl Národním archivem zprostředkován přístup k materiálům fondu Správy Sboru nápravné výchovy⁹, který obsahuje četné záznamy z doby věznění Štěpničkové v pardubické věznici. Dále zahrnuje například její kázeňské přestupky či záznamy o přidělení, či nepřidělení milosti herečce.

Celková syntéza práce je obohacena o informace čerpané z dokumentárních filmů České televize, které jsou pro práci dalším důležitým zdrojem poznatků. První dokument *Diagnóza: smrt nenávisti*¹⁰ je z cyklu *Příběhy slavných* a věnuje se hereččině životu od

⁴ ABS, MV, sign. TS-9169 MV, reg. č. 11908 III. S MV, Agenturní svazek.

⁵ ABS, Sbírký návrhů a rozhodnutí skartačních komisí (dále SK), SK-2710 HK.

⁶ ABS, Objektové svazky (dále OB), reg. č. OBŽ 20260 PL, „ČSLA“.

⁷ Národní archiv (dále NA), fond Státního soudu, sign. 2Ts I 60/52.

⁸ NA, fond Státní prokuratura Praha, (dále jen SProk), sign. 2SPt I 26/52, Věc DENÍK.

⁹ NA, fond Správa Sboru nápravné výchovy, Praha (dále jen SSNV), sign. osob. spis, inv. č. Štěpničková (Samcová) Jiřina, 1960.

¹⁰ *Diagnóza: smrt nenávisti* (rež. Jan Novák, 2003), in: *Příběhy slavných* [online], [vid. 13. 6. 2019], dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10123383458-pribehy-slavnych/402223100111003-diagnoza-smrt-nenavisti/>.

dětství až do smrti. Druhý důležitý dokument nese název *Jiřina Štěpničková: generální prevence*¹¹ z cyklu *Příběhy železné opony* a soustředí se zejména na proces s herečkou.

Je také nutné podotknout, že zajímavým pramenem k jejímu pokusu o překročení státní hranice a odsouzení je kniha Šárky Horákové *Jiřina Štěpničková: herečka v pasti*¹². Autorka v knize sleduje osud Štěpničkové od rozhodnutí k překročení hranic téměř až do její smrti. Jelikož je kniha psána spíše v beletristickém stylu, nebyla coby zdroj k mé bakalářské práci použita.

3.2. Literatura

Základní knihou užitou v bakalářské práci ke zpracování primárně hereččina profesního života byla publikace divadelního historika a kritika Jindřicha Černého *Jiřina Štěpničková*¹³. Ten ve své knize mapuje celý hereččin život, věnuje se jejím divadelním i filmovým rolím od těch prvních až do posledních před smrtí. Do své publikace Černý stručně zahrnul i Štěpničkově pokus o emigraci, její následné odsouzení a věznění. V bakalářské práci jsem z této kapitoly vycházela minimálně, jelikož jsem pokus o přechod hranic, soud a věznění zpracovala primárně na základě dochovaných pramenných materiálů.¹⁴

Pro vylíčení procesu s Jiřinou Štěpničkovou jsem se snažila pramenné zdroje komparovat se znalostmi z obecné odborné literatury.

Mezi nejdůležitější odborné publikace užitě v této práci patřily knihy historika Karla Kaplana. Nejvíce využito bylo jeho dílo *Československo v letech 1948-1953*¹⁵ a zejména publikace *Komunistický režim a politické procesy v Československu*¹⁶, na které Kaplan spolupracoval s historikem Pavlem Palečkem. Kaplan v knihách obzvláště čtenáře s tím, co následovalo po únorovém převratu roku 1948 a hlavně v druhé zmíněné

¹¹ Jiřina Štěpničková: Generální prevence (rež. Ján Novák, 2006), in: *Příběhy železné opony* [online], [vid. 13. 6. 2019], dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10095467107-pribehy-zelezne-opony/406235100221003-jirina-stepnickova-generalni-prevence/>.

¹² HORÁKOVÁ, Šárka: *Jiřina Štěpničková: herečka v pasti*, 1. vyd. Praha, SinCon 2005, ISBN 80-903672-6-7.

¹³ ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4.

¹⁴ Viz podkapitola Prameny

¹⁵ KAPLAN, Karel: *Československo v letech 1948-1953*, 1. vyd. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1991, ISBN 80-04-25700-3.

¹⁶ KAPLAN, Karel - PALEČEK, Pavel: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, 1. vyd. Brno, Barrister & Principal 2001, ISBN 80-85947-75-7.

publikaci s problematikou politických procesů, což je pro práci nezbytným zdrojem informací. Ke konkrétním případům politické perzekuce bylo stručně čerpáno z Kaplanových knih *Největší politický proces: „M. Horáková a spol.“*¹⁷ a *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*¹⁸.

Se změnami v Československu po únoru 1948 souvisela naprostá obměna justice. Jelikož byla Štěpničková odsouzena Státním soudem vzniklým právě po únorovém převratu, bylo i k tomuto tématu potřeba vycházet z patřičné literatury. V práci bylo využito poznatků zejména z publikace Jana Kuklíka *Vývoj československého práva 1945-1989*¹⁹ a prvního dílu sešitů *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech*²⁰, kterou vydal Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR²¹.

Jelikož byla Štěpničková zadržena při pokusu o přechod československé hranice, byla problematika státních hranic a jejich přechodů v poúnorové době pro práci jedním ze stěžejních témat. V práci bylo čerpáno z knihy historika Jana Rychlíka *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu: pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848-1989*²², která podrobně mapuje proměny možností vycestování ze země.

S tématem ilegálního přecházení československých hranic souvisí i problematika tzv. agentů-chodců, ke které bylo čerpáno z publikace historiků Prokopa Tomka a Ivo Pejčocha. Jejich kniha *Agenti – chodci na popravišti: kurýři západních zpravodajských služeb, popravení v letech 1949-1958*²³ obeznámuje čtenáře s konkrétními případy takových agentů.

¹⁷ KAPLAN, Karel: *Největší politický proces: „M. Horáková a spol.“*, 1. vyd. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1995, ISBN 80-85270-48-X.

¹⁸ KAPLAN, Karel: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, v ČSFR 1. vyd. Praha, Mladá fronta 1992. ISBN 80-204-0269-1.

¹⁹ KUKLÍK, Jan, et al.: *Vývoj česko-slovenského práva 1945-1989*, Praha, Linde 2008, ISBN 978-80-7201-741-6.

²⁰ VOREL, Jaroslav - ŠIMÁNKOVÁ, Alena, et al.: *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech, Díl I.* [online], Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, č. 8, Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR 2003, [vid. 12. 6. 2019], ISBN 80-86621-03-0, dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/publikace-sesity-01-15.aspx>.

²¹ PČR – Policie České republiky

²² RYCHLÍK, Jan: *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu: pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848-1989*, Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2007, Česká společnost po roce 1945, sv. 4, ISBN 978-80-7285-081-5.

²³ PEJČOCH, Ivo – TOMEK, Prokop: *Agenti - chodci na popravišti: kurýři západních zpravodajských služeb, popravení v letech 1949-1958*, 1. vyd. Praha, Svět křidel 2010, ISBN 978-80-86808-88-8.

Téma železné opony a emigrace z Československa shrnují autoři Tereza Mašková s Lubomírem Morbacherem ve studii *Železná opona v Československu*²⁴ tvořené v rámci *Dokumentace usmrcených na československých státních hranicích 1948-1989* připravované Ústavem pro studium totalitních režimů.

Okrajově bylo k problematice fingovaných hraničních přechodů, které jsou v práci taktéž zmíněny, čerpáno z článku historičky Václavy Jandečkové *Operativní akce StB s využitím metody „Kámen“ na hranicích u Mariánských Lázní*²⁵ vydaném v časopise *Securitas imperii*.

Protože byla Jiřina Štěpničková po svém odsouzení téměř deset let vězněna, věnuje práci značnou pozornost tématu politických vězňů. Pro zpracování této problematiky byla nezbytná kniha historičky Kláry Pinerové, která čtenáře seznamuje v publikaci s názvem *Do konce života. Političtí vězni padesátých let – trauma, adaptace, identita*²⁶ s tématem politických vězňů, věnuje se jejich životu ve věznicích a také návratu do běžného života.

Jelikož byla Jiřina Štěpničková významnou divadelní a filmovou herečkou, práce v neposlední řadě hojně čerpá z odborné literatury věnující se problematice kultury, zejména filmu.

Kulturním změnám, které nastaly po převzetí moci komunisty, se důkladně věnuje historik Jiří Knapík ve své publikaci *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*²⁷. K tématu politické propagandy skrze film bylo čerpáno ze studie historičky Kateřiny Lozoviukové (Portmann) *Politická propaganda a československý film v 50. letech 20. století*²⁸ dostupné ze sborníku *Informační boj o Československo / v*

²⁴ MAŠKOVÁ, Tereza – MORBACHER, Lubomír: *Železná opona v Československu* [online], in: *Dokumentace usmrcených na československých státních hranicích 1948-1989*, Ústav pro studium totalitních režimů [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/hranice/studie.pdf>.

²⁵ JANDEČKOVÁ, Václava: *Operativní akce StB s využitím metody „Kámen“ na hranicích u Mariánských Lázní*, in: *Securitas imperii* [online], roč. 2, 2014, č. 25, Dokumenty, s. 238–293 [vid. 12. 6. 2019], ISSN 1804-1612, dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/publikace/securitas-imperii/no25/238-294.pdf>.

²⁶ PINEROVÁ, Klára: *Do konce života. Političtí vězni padesátých let – trauma, adaptace, identita*, 1. vyd. Praha, NLN, s. r. o. a Ústav pro studium totalitních režimů 2017, ISBN 978-80-7422-590-1 (NLN, s. r. o.) ISBN 978-80-87912-87-4 (Ústav pro studium totalitních režimů).

²⁷ KNAPÍK, Jiří: *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*, 1. vyd. Praha, Libri 2004, ISBN 80-7277-212-0.

²⁸ LOZOVIUKOVÁ, Kateřina: *Politická propaganda a československý film v 50. letech 20. století*, in: *Informační boj o Československo / v Československu (1945-1989)*, PAŽOUT,

Československu (1945-1989). Ke stejnému tématu byla také užitá publikace *Film a dějiny 7: propaganda*²⁹ autora Petra Kopala.

Pro obeznámení se se základními pojmy, které se týkají problematiky Státní bezpečnosti, posloužila *Encyklopedie špionáže: ze zákulisí tajných služeb, zejména Státní bezpečnosti*³⁰, která byla sestavena kolektivně v čele s Milanem Churaněm.

Celkový seznam použitých pramenů a literatury je uveden na konci práce.

Jaroslav (ed.), 1. vyd. Praha, Ústav pro studium totalitních režimů 2014 a Liberec, Technická univerzita v Liberci, 2014, ISBN 978-80-87912-10-2 (Ústav pro studium totalitních režimů), ISBN 978-80-7494-089-7 (Technická univerzita v Liberci).

²⁹ KOPAL, Petr, et al.: *Film a dějiny 7: propaganda*, 1. vyd. Praha, Casablanka – Václav Žák 2018, Ústav pro studium totalitních režimů, ISBN 978-80-87292-44-0 (Václav Žák – Casablanka), ISBN 978-80-88292-22-7 (Ústav pro studium totalitních režimů).

³⁰ CHURANĚ, Milan, et al.: *Encyklopedie špionáže: ze zákulisí tajných služeb, zejména Státní bezpečnosti*, 2. přep. a aktual. vyd. Praha, Libri 2000, ISBN 80-7277-020-9.

4. Akční výbory a kulturní politika

Po únorovém převratu z roku 1948 převzali komunisté de facto absolutní moc v zemi. Marxismus-leninismus³¹ byl provolán oficiální ideologií státu.³² Následně došlo k rozsáhlým změnám ve všech oblastech života, které se týkaly každé společenské vrstvy obyvatel. Obměny nastaly jak ve sféře politické, tak v ekonomické či sociální. Zasaženou oblastí byla i kultura.³³ Dosavadní občanská a politická práva byla zrušena a nahrazena novými.³⁴ Zanikla nezávislá justice a soudnictví bylo plně podřízeno komunistickému vedení.³⁵

Absolutní kontrolu nad jednotlivými oblastmi života měly ihned po únorovém převratu tzv. akční výbory³⁶. V čele stál Ústřední akční výbor Národní fronty. Tyto výbory zřizované v jednotlivých oblastech působnosti měly provádět tzv. čistky od „*těch, kteří se neztotožňují s režimem lidové demokracie.*“³⁷

I pro kulturní svět byly zřízeny akční výbory, které ho rapidně změnilo po všech stránkách. Vznikla kulturní komise Ústředního akčního výboru Národní fronty vedená spisovatelem Janem Drdou³⁸. Byla tvořena například spisovatelkou Marií

³¹ Marxismus-leninismus byl oficiální státní a stranickou ideologií socialistických zemí a komunistických stran. Dostupné z: Marxismus-leninismus, in: *Totalita.cz* [online], [vid. 24. 4. 2019], dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/marx-len.php>.

³² KAPLAN, Karel - PALEČEK, Pavel: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, 1. vyd. Brno, Barrister & Principal 2001, ISBN 80-85947-75-7. Str. 19

³³ Tamtéž, str. 18

³⁴ Tamtéž, str. 20

³⁵ Tamtéž, str. 22

³⁶ Orgány, které měly za úkol provést očistu veřejného života od odpůrců komunistické strany. Dostupné z: KAPLAN, Karel - PALEČEK, Pavel: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, 1. vyd. Brno, Barrister & Principal 2001, ISBN 80-85947-75-7. Str. 25-26

³⁷ RYCHLÍK, Jan – PENČEV, Vladimír: *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí*, 2. roz. vyd. Praha, Vyšehrad 2008, ISBN 978-80-7429-881-3. Str. 516

³⁸ Jan Drda, autor próz *Němá barikáda* nebo například dramata *Hrátky s čertem*. Dostupné z: MACHALA, Lubomír, et al.: *Panorama české literatury 1. díl (do roku 1989)*, MACHALA, Lubomír (ed.), 1. vyd. Praha, Euromedia Group k. s. – Knižní klub v ed. Universum 2015, ISBN 978-80-242-4818-9. Str. 369, 397

LOZOVIUKOVÁ, Kateřina: Politická propaganda a československý film v 50. letech 20. století, in: *Informační boj o Československo / v Československu (1945-1989)*, PAŽOUT, Jaroslav (ed.), 1. vyd. Praha, Ústav pro studium totalitních režimů 2014 a Liberec, Technická univerzita v Liberci, 2014, ISBN 978-80-87912-10-2 (Ústav pro studium totalitních režimů), ISBN 978-80-7494-089-7 (Technická univerzita v Liberci). Str. 225

Pujmanovou³⁹, dramaturgem Národního divadla Františkem Götzem⁴⁰, spisovatelem a novinářem Ivanem Olbrachtem⁴¹, spisovatelkou a redaktorkou Marií Majerovou⁴², režisérem Emilem F. Burianem⁴³ či hercem Jindřichem Plachtou⁴⁴. V čele Ústředního akčního výboru divadelníků stál herec Městských divadel pražských Václav Vydra ml.⁴⁵ Akční výbory podřízené zastřešujícímu Ústřednímu akčnímu výboru Národní fronty se zabývaly čistkami ve všech kulturních oblastech.⁴⁶ A to například čistkami mezi spisovateli, kdy jako jedni z prvních byli těmito událostmi postiženi například spisovatelé

³⁹ Marie Pujmanová, česká spisovatelka, autorka románu *Lidé na křižovatce*. Dostupné z: MACHALA, Lubomír, et al.: *Panorama české literatury 1. díl (do roku 1989)*, MACHALA, Lubomír (ed.), 1. vyd. Praha, Euromedia Group k. s. – Knižní klub v ed. Universum 2015, ISBN 978-80-242-4818-9. Str. 280

⁴⁰ František Götz byl literární a divadelní historik a kritik. Dostupné z: MACHALA, Lubomír, et al.: *Panorama české literatury 1. díl (do roku 1989)*, MACHALA, Lubomír (ed.), 1. vyd. Praha, Euromedia Group k. s. – Knižní klub v ed. Universum 2015, ISBN 978-80-242-4818-9. Str. 260

⁴¹ Ivan Olbrach, autor děl jako např. *Anna proletárka* či *Nikola Šuhaj Loupežník*. Dostupné z: MACHALA, Lubomír, et al.: *Panorama české literatury 1. díl (do roku 1989)*, MACHALA, Lubomír (ed.), 1. vyd. Praha, Euromedia Group k. s. – Knižní klub v ed. Universum 2015, ISBN 978-80-242-4818-9. Str. 276-277

⁴² Marie Majerová, autorka slavných románů *Přehrada* či *Siréna*. Dostupné z: MACHALA, Lubomír, et al.: *Panorama české literatury 1. díl (do roku 1989)*, MACHALA, Lubomír (ed.), 1. vyd. Praha, Euromedia Group k. s. – Knižní klub v ed. Universum 2015, ISBN 978-80-242-4818-9. Str. 278

⁴³ E. F. Burian byl teoretikem umění, hudebníkem a režisérem ovlivněným např. dadaismem. Dostupné z: MACHALA, Lubomír, et al.: *Panorama české literatury 1. díl (do roku 1989)*, MACHALA, Lubomír (ed.), 1. vyd. Praha, Euromedia Group k. s. – Knižní klub v ed. Universum 2015, ISBN 978-80-242-4818-9. Str. 305

⁴⁴ Jindřich Plachta, herec známý například z filmu *Muži v offsidu*. Dostupné z: Jindřich Plachta, in: *Filmový přehled* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/5829/jindrich-plachta>. KNAPÍK, Jiří: *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*, 1. vyd. Praha, Libri 2004, ISBN 80-7277-212-0. Str. 22

⁴⁵ Václav Vydra ml. byl členem Divadla na Vinohradech a poté hercem a režisérem Městských divadel pražských. Dostupné z: Václav Vydra ml., in: *FIKEJZ, Miloš: Český film: herci a herečky* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <http://libri.cz/databaze/film/heslo/5858>. KNAPÍK, Jiří: *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*, 1. vyd. Praha, Libri 2004, ISBN 80-7277-212-0. Str. 31

⁴⁶ KNAPÍK, Jiří: *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*, 1. vyd. Praha, Libri 2004, ISBN 80-7277-212-0. Str. 22

Václav Prokůpek⁴⁷, Edvard Valenta⁴⁸ nebo Zdeněk Rotrekl⁴⁹. Dále to byly čistky mezi skladateli a hudebníky⁵⁰ nebo například v oblasti výtvarného umění, kdy bylo zrušeno několik výtvarných spolků⁵¹. Samozřejmě k čistkám docházelo i mezi divadelními a filmovými pracovníky, čemuž následně věnujme větší pozornost.

4.1. Film

Jedním z nejvýraznějších cílů kulturní politiky bylo předávat skrze umění lidem „nové myšlenky“. A to zejména vést je k budovatelskému postoji, k oddanému přístupu vůči socialismu nebo například k vřelému pracovnímu nasazení.⁵² Veškeré takové cíle v sobě nesly silný výchovný akcent. K tomu byl využit zejména film. Vládnoucí moc prostřednictvím filmového plátna předávala svou politickou ideologizaci širokému obyvatelstvu. Šíření stranických ideálů najdeme v téměř každém filmu z 50. let.⁵³ Ve filmové tvorbě se začala objevovat primárně sociální témata⁵⁴ a jediným dovoleným uměleckým stylem byl socialistický realismus.⁵⁵

⁴⁷ Václav Prokůpek, český spisovatel, autor románu *Ztracená země*. Dostupné z: Václav Prokůpek, in: MACHALA, Lubomír, et al.: *Panorama české literatury 1. díl (do roku 1989)*, MACHALA, Lubomír (ed.), 1. vyd. Praha, Euromedia Group k. s. – Knižní klub v ed. Universum 2015, ISBN 978-80-242-4818-9. Str. 288

⁴⁸ Edvard Valenta, český spisovatel, autor díla *Jdi za zeleným světlem*. Dostupné z: Edvard Valenta, in: MACHALA, Lubomír, et al.: *Panorama české literatury 1. díl (do roku 1989)*, MACHALA, Lubomír (ed.), 1. vyd. Praha, Euromedia Group k. s. – Knižní klub v ed. Universum 2015, ISBN 978-80-242-4818-9. Str. 370

⁴⁹ Zdeněk Rotrekl, český básník, autor sbírky *Žalmy*. Dostupné z: Zdeněk Rotrekl, in: MACHALA, Lubomír, et al.: *Panorama české literatury 1. díl (do roku 1989)*, MACHALA, Lubomír (ed.), 1. vyd. Praha, Euromedia Group k. s. – Knižní klub v ed. Universum 2015, ISBN 978-80-242-4818-9. Str. 439

KNAPÍK, Jiří: *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*, 1. vyd. Praha, Libri 2004, ISBN 80-7277-212-0. Str. 24-25

⁵⁰ Tamtéž, str. 26

⁵¹ Tamtéž, str. 30

⁵² KNAPÍK, Jiří: *Dělnický soud nad Františkem Čápem*, in: *Iluminace* [online], roč. 14, 2002, č. 3 (47), [vid. 12. 6. 2019], ISSN: 0862-397X, dostupné z:

http://www.iluminace.cz/JOOMLA/images/stories/clanky/knapik_3_2002.pdf. Str. 65

⁵³ LOZOVIUKOVÁ, Kateřina: *Politická propaganda a československý film v 50. letech 20. století*, in: *Informační boj o Československo / v Československu (1945-1989)*, PAŽOUT, Jaroslav (ed.), 1. vyd. Praha, Ústav pro studium totalitních režimů 2014 a Liberec, Technická univerzita v Liberci, 2014, ISBN 978-80-87912-10-2 (Ústav pro studium totalitních režimů), ISBN 978-80-7494-089-7 (Technická univerzita v Liberci). Str. 226

⁵⁴ Tamtéž, str. 228

⁵⁵ Tamtéž, str. 226

Z plně propagandistických filmů z doby 50. let zmiňme například typický budovatelský film *Zítřka se bude tančit všude*⁵⁶, který svým písňovým veselým charakterem předával divákům radost ze života a hlavně ukazoval přátelství „*mezi občany států sovětského svazu*“.⁵⁷

Plné využití filmu v 50. letech k politické propagandě není až tak překvapující, zohledníme-li jeho předúnorový vývoj. Je důležité uvědomit si, že nezávislost kinematografie byla přerušena záhy po skončení druhé světové války. Na základě dekretu č. 50 o opatření v oblasti filmu ze srpna 1945 byl filmový průmysl zestátněn.⁵⁸ Po válce také probíhala očista od lidí, kteří byli označeni za kolaboranty s Němci.⁵⁹ Disciplinární rada v té době prošetřovala na 269 případů obvinění z kolaborace v oblasti filmových pracovníků. Vyslechnuto mělo být zhruba 1 000 osob.⁶⁰ Často se ale zmíněné čistky a označení člověka za kolaboranta využívalo k odstranění například filmových podnikatelů.⁶¹ Je zřejmé, že právě tato poválečná očista byla významným krokem k zmíněnému zestátnění filmu.

Proces převedení filmové výroby do rukou státu byl završen v dubnu 1948, kdy na základě nařízení č. 72/1948 Sb. vznikla organizace státního podniku Československý státní film.⁶²

Z pounorových čistek akčních výborů, v rámci kterých lidé přicházeli o zaměstnání, měli nedostatek rolí nebo nemohli hrát vůbec, zmiňuje historik Jiří Knapík

⁵⁶ *Zítřka se bude tančit všude* (rež. Vladimír Vlček, 1952).

⁵⁷ LOZOVIUKOVÁ, Kateřina: Politická propaganda a československý film v 50. letech 20. století, in: *Informační boj o Československo / v Československu (1945-1989)*, PAŽOUT, Jaroslav (ed.), 1. vyd. Praha, Ústav pro studium totalitních režimů 2014 a Liberec, Technická univerzita v Liberci, 2014, ISBN 978-80-87912-10-2 (Ústav pro studium totalitních režimů), ISBN 978-80-7494-089-7 (Technická univerzita v Liberci). Str. 231

⁵⁸ Tamtéž, str. 225

⁵⁹ ČERNÁ, Zuzana: *Poválečná „očista“ v české kinematografii 1945-1946*. [online], Praha, 2015. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. [vid. 19. 6. 2019], dostupné z:

file:///C:/Users/Karol%C3%ADna/Downloads/BPTX_2012_2_11210_0_344627_0_139263.pdf
. Str. 26

⁶⁰ Tamtéž, str. 56

⁶¹ Tamtéž, str. 26

⁶² KNAPÍK, Jiří: *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*, 1. vyd. Praha, Libri 2004, ISBN 80-7277-212-0. Str. 47

například finanční postihy za jakési „politické delikty“ u herce Václava Vosky⁶³. Herci Karlu Högerovi⁶⁴ bylo prý zakázáno filmování na dva roky.⁶⁵

V rámci čistek konaných bezprostředně po únoru 1948 přišlo hrubým odhadem cca 400 lidí pracujících v oblasti divadla či filmu o zaměstnání. Vedle toho existoval nespočet jiných postihů ze strany akčních výborů, ať již zmíněné finanční pokuty, nebo například omezení filmování apod.⁶⁶

Dále docházelo například k pronásledování.⁶⁷ Někteří z činných lidí na poli kultury se rozhodli k emigraci⁶⁸. Dalším případem byly iniciované politické procesy, kterým se nevyhnuli ani lidé aktivní ve filmovém a divadelním světě. Státní bezpečnost je cíleně vybírala k exemplárnímu potrestání. Za tímto účelem měla být zvolena herečka Jiřina Štěpničková.⁶⁹

Proč právě ona není zcela jasné. Důvodem mohlo být to, že Štěpničková byla považována za „čestnou“ herečku, která nechtěla hrát v německých filmech či odmítla vstup do komunistické strany (dále KSČ). V jednom z výslechových protokolů se dozvídáme, že si Štěpničková prý přihlášku vzala, ale do strany nikdy nevstoupila. A v žádné jiné politické straně patrně nikdy nebyla. Důvodem mohlo být i její údajné rozhodnutí odjet porodit syna do Anglie.⁷⁰

Lze předpokládat, že hereckých osobností s podobným životním stylem a názory se na československé filmové a divadelní scéně pohybovalo několik. Mohlo se tedy jednat o náhodné vybrání právě Štěpničkové.

⁶³ Václav Voska, dlouholetý herec Městských divadel pražských, známý například z televizního seriálu *Sňatky z rozumu*. Dostupné z: Václav Voska, in: *FIKEJZ, Miloš: Český film: herci a herečky* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <http://libri.cz/databaze/film/heslo/5800>.

⁶⁴ Karel Höger, významný český herec, známý pro svůj melodický hlas jako oblíbený vypravěč. Dostupné z: Karel Höger, in: *FIKEJZ, Miloš: Český film: herci a herečky* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <http://libri.cz/databaze/film/heslo/1414>.

⁶⁵ KNAPÍK, Jiří: *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*, 1. vyd. Praha, Libri 2004, ISBN 80-7277-212-0. Str. 32

⁶⁶ Tamtéž, str. 37

⁶⁷ KAPLAN, Karel - PALEČEK, Pavel: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, 1. vyd. Brno, Barrister & Principal 2001, ISBN 80-85947-75-7. Str. 23-24

⁶⁸ Např. režisér František Čáp, více viz kapitola Rekonstrukce života před zatčením z výslechových protokolů

⁶⁹ CHURANĚ, Milan, et al.: *Encyklopedie špionáže: ze zákulisí tajných služeb, zejména Státní bezpečnosti*, 2. přep. a aktual. vyd. Praha, Libri 2000, ISBN 80-7277-020-9. Str. 34

⁷⁰ NA, fond Správa Sboru nápravné výchovy, Praha (dále jen SSNV), sign. osob. spis, inv. č. Štěpničková (Samcová) Jiřina, 1960.

Na druhé straně stojí za uvážení myšlenka, jestli se vůbec v Československu té doby podobná herecká hvězda takového formátu jako byla Štěpničková, která by se aktivně objevovala na poli filmu a divadla, pohybovala. Připomeňme si stručně příběhy jiných velkých hereček, jako například Lídy Baarové⁷¹, Adiny Mandlové⁷² či Nataši Gollové⁷³.

Slavná herečka Lída Baarová byla po druhé světové válce zatčena a tvrdě vyslýchána.⁷⁴ Vše vzešlo z jejího účinkování v německých filmech a zejména ze vztahu s říšským ministrem propagandy Josephem Goebbelsem.⁷⁵ K jejímu odsouzení nakonec nedošlo a roku 1946 byla propuštěna. Znovu se provdala a další dva roky se věnovala převážně loutkoherectví.⁷⁶ Po únorovém převratu z roku 1948 se obávala dalšího zatčení a raději z Československa emigrovala do Rakouska.⁷⁷

Stejně populární herečkou byla i Adina Mandlová, která též v době nacistické nadvlády hrála v německých filmech, za což byla po válce považována za zrádkyni⁷⁸ a následně zatčena. Ve vězení se psychicky hroutila.⁷⁹ Přestože nebyla prokázána její činnost v úkladech proti Československu a byla propuštěna, neměla povoleno hrát, a tak se odstěhovala do Anglie. Do Československa se natrvalo vrátila až roku 1991.⁸⁰

Herečka Nataša Gollová hrála v roce 1944 v německém filmu. Po konci války byla obviněna z kolaborace. Odsouzena nebyla, protože byla prokázána její pomoc

⁷¹ Lída Baarová, slavná česká herečka, známá například z filmu *Dívka v modrém*. Dostupné z: Lída Baarová, in: Filmový přehled [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/5202/lida-baarova>.

⁷² Adina Mandlová, slavná česká herečka, známá například z filmu *Kristian*. Dostupné z: Adina Mandlová, in: Filmový přehled [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/55611/adina-mandlova>.

⁷³ Nataša Gollová, slavná česká herečka, známá například z filmu *Eva tropí hlouposti*. Dostupné z: Nataša Gollová, in: Filmový přehled [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/36491/natasa-gollova>.

⁷⁴ LAIPERTO VÁ, Tereza: Česká kinematografie v letech 1939-1945 [online], Plzeň, 2016. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická. [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <https://otik.zcu.cz/bitstream/11025/24663/1/Diplomova%20prace.pdf>. Str. 88

⁷⁵ Tamtéž, str. 84-85

⁷⁶ LAIPERTO VÁ, Tereza: Česká kinematografie v letech 1939-1945 [online], Plzeň, 2016. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická. [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <https://otik.zcu.cz/bitstream/11025/24663/1/Diplomova%20prace.pdf>. Str. 89

⁷⁷ Tamtéž, str. 90

⁷⁸ Tamtéž, str. 100

⁷⁹ Tamtéž, str. 103

⁸⁰ Tamtéž, str. 106

odboji. Sama poté jako dobrovolná ošetřovatelka odešla do Terezína, kde se nakazila tyfem. Přesto měla po svém návratu jistou dobu zákaz filmování.⁸¹

Ani jedné z těchto zmíněných hvězdných českých hereček se po válce již nedostalo takové slávy, jakou měly v předválečných letech. Naopak procházely náročnými životními obdobími. Oproti nim byla Štěpničková stále populární českou herečkou. Proto se domnívám, že také z toho důvodu mohla být k potrestání vybrána právě ona. Myslím, že tak významných populárních hereček se na české filmové scéně po druhé světové válce mnoho nepohybovalo.

⁸¹ GOLLOVÁ, Nataša, in: *FIKEJZ, Miloš: Český film: herci a herečky* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <http://libri.cz/databaze/film/heslo/1122>.

5. Politické procesy a perzekuce v Československu po únoru 1948

Jak jsem již v předchozí kapitole uvedla, běžnou praxí po únorovém převratu se v Československu staly rozsáhlé perzekuce obyvatelstva. Byly to perzekuce odpůrců režimu skutečných či domnělých.⁸² Využívaly se zejména k zastrašování téměř celého obyvatelstva s cílem dovést ho zejména k pocitu „*lhostejnosti k veřejným věcem*“.⁸³ K pronásledování byla využívána hlavně tajná státní policie neboli StB. Ta fungovala již před převzetím moci komunisty, a to jako součást Sboru národní bezpečnosti (dále SNB). Primárně měla StB „*prošetřovat trestné činy proti státu v oblasti politické a hospodářské*.“⁸⁴ Po únoru 1948 se ale stala rozhodující součástí KSČ, která si jejím prostřednictvím dokázala udržet moc ve státě.⁸⁵

5.1. Státní soud

Po únorovém převratu se nově nastolený komunistický režim potřeboval vypořádat se svými odpůrci. Vedení KSČ to nazývalo potřebou potřít „reakci“ a zavést diktaturu proletariátu.⁸⁶ První poúnorové represe byly konány ještě podle dosavadních trestních norem a zákona č. 50/1923 Sb. na ochranu republiky. Tento zákon ale svým zněním a předpisy nedosahoval dostatečného trestního postižení odpůrců režimu, a tak byl na jeho základě vytvořen nový zákon č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky.⁸⁷ Z jeho znění je také patrné, že měl chránit spíše než stát jako takový jeho nově nastolené lidově-demokratické zřízení.⁸⁸

Dle něj byli lidé souzeni z tzv. úkladů o republiku (velezrady), což bylo nejvyšším možným proviněním. Hlavním rozdílem mezi takovým odsouzením na základě zákona z roku 1923 a poúnorového zákona bylo pojetí páchané činnosti. Podle předešlého zákona, resp. v době do komunistického převratu, byl jedinec souzen z úkladů o

⁸² KAPLAN, Karel: *Československo v letech 1948-1953*, 1. vyd. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1991, ISBN 80-04-25700-3. Str. 5

⁸³ KUKLÍK, Jan, et al.: *Vývoj česko-slovenského práva 1945-1989*, Praha, Linde 2008, ISBN 978-80-7201-741-6. Str. 169

⁸⁴ CHURANĚ, Milan, et al.: *Encyklopedie špionáže: ze zákulisí tajných služeb, zejména Státní bezpečnosti*, 2. přep. a aktual. vyd. Praha, Libri 2000, ISBN 80-7277-020-9. Str. 335

⁸⁵ Tamtéž, str. 336

⁸⁶ KUKLÍK, Jan, et al.: *Vývoj česko-slovenského práva 1945-1989*, Praha, Linde 2008, ISBN 978-80-7201-741-6. Str. 146

⁸⁷ Tamtéž, str. 147

⁸⁸ Tamtéž

republiku, pokud se uznal vinným z páčání násilí. Po převzetí moci komunisty a vytvoření nového zákona č. 231/1948 Sb. nebylo k odsouzení člověka z velezrady již potřeba jeho násilné činnosti.⁸⁹

Po únorovém převratu se zvýšily tresty odnětí svobody a nastolily tvrdší tresty smrti.⁹⁰ K tomu bylo potřeba zřídít v republice nové platformy, takovou byl podle zákona č. 232/1948 Sb. nově vzniklý Státní soud. Státní prokuratura s určením pro „trestné činy“ se přetvořila dle nového zákona č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky.⁹¹

Na základě nově vzniklého Státního soudu a prokuratury byla dosud nezávislá justice změněna na orgán KSČ, dále orgán Ministerstva vnitra ČSR, Ministerstva spravedlnosti ČSR a Státní bezpečnosti.⁹² Konkrétně bylo soudnictví podřízeno zejména příkazům ministra spravedlnosti JUDr. Alexeje Čepičky. Dle jeho rozhodnutí byla Státní prokuratura, co se týče justice, v nové pozici. Její návrhy se totiž staly pro Státní soud a členy senátu závazné.⁹³

Státním soudem bylo v letech 1948 až 1952 odsouzeno za politické delikty skoro 27 000 osob.⁹⁴ Do roku 1952 Státní soud vynesl 253 rozsudků smrti, z toho 178 bylo provedeno.⁹⁵

Státní soud s koncem roku 1952 zanikl. Od roku 1953 převzaly jeho činnost z velké míry soudy krajské.⁹⁶ Perzekuce v čele s monstrprocesy splnily svůj účel vyvolání

⁸⁹ VOREL, Jaroslav - ŠIMÁNKOVÁ, Alena, et al.: *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech, Díl I.* [online], Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, č. 8, Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR 2003, [vid. 12. 6. 2019], ISBN 80-86621-03-0, dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/publikace-sesity-01-15.aspx>. Str. 13-14

⁹⁰ Tamtéž, str. 14

⁹¹ VOREL, Jaroslav - ŠIMÁNKOVÁ, Alena, et al.: *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech, Díl I.* [online], Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, č. 8, Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR 2003, [vid. 12. 6. 2019], ISBN 80-86621-03-0, dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/publikace-sesity-01-15.aspx>. str. 13

⁹² Tamtéž, str. 13

⁹³ Tamtéž, str. 16

⁹⁴ Tamtéž, str. 13

⁹⁵ KUKLÍK, Jan, et al.: *Vývoj česko-slovenského práva 1945-1989*, Praha, Linde 2008, ISBN 978-80-7201-741-6. Str. 181

⁹⁶ Tamtéž, str. 181

permanentního strachu mezi obyvatelstvem a rozložení téměř všech platforem pro protikomunistický odboj.⁹⁷

Můžeme tedy říci, že Jiřina Štěpničková byla jedna z posledních odsouzených Státním soudem v Československu.

5.2. Vybrané případy politické perzekuce

V následujících odstavcích představím některé konkrétní případy politické perzekuce.

Za vyvrcholení politických perzekucí byly považovány politické procesy. Takové politické akty se využívaly zejména k zajištění monopolu moci KSČ.⁹⁸ Dále fungovaly jako likvidace již zmíněných skutečných či domnělých odpůrců režimu a v lidech měly vzbuzovat nepřetržitý strach.⁹⁹ Perzekuce se také využívaly k tzv. vychovávaní mas, což mělo za cíl ukázat běžným obyvatelům nepřátele státu a komunistického zřízení. Proto byla většina procesů veřejná, lidé například poslouchali soudní líčení z rádia.¹⁰⁰

Tyto procesy se staly součástí každé změny oblasti tehdejšího života společnosti a, jak jsem již zmínila, všech vrstev obyvatelstva, jednotlivců i skupin lidí.¹⁰¹

Jedním z typů politických procesů byly monstrprocesy. Ty se vedly například proti národně socialistické straně a jejím členům s cílem zamezit představitelům nekomunistické strany reagovat na změny v politickém systému.¹⁰² Mezi takové patří například proces s „vedením záškodnického spiknutí proti republice v čele s národní socialistkou dr. Miladou Horákovou“¹⁰³, ženou, nad kterou byl 8. června 1950 vyneseno Státním soudem v Praze rozsudek smrti.¹⁰⁴ Popravena byla 27. června 1950.¹⁰⁵

⁹⁷ KUKLÍK, Jan, et al.: *Vývoj česko-slovenského práva 1945-1989*, Praha, Linde 2008, ISBN 978-80-7201-741-6. Str. 182

⁹⁸ KAPLAN, Karel: *Československo v letech 1948-1953*, 1. vyd. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1991, ISBN 80-04-25700-3. Str. 83

⁹⁹ Tamtéž, str. 5

¹⁰⁰ KAPLAN, Karel - PALEČEK, Pavel: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, 1. vyd. Brno, Barrister & Principal 2001, ISBN 80-85947-75-7. Str. 42

¹⁰¹ Tamtéž, str. 18

¹⁰² KAPLAN, Karel: *Největší politický proces: „M. Horáková a spol.“*, 1. vyd. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1995, ISBN 80-85270-48-X. Str. 9

¹⁰³ Tamtéž, str. 156

¹⁰⁴ Tamtéž, str. 158

¹⁰⁵ Tamtéž, str. 164

Následná perzekuce v podobě monstrprocesu se týkala i generálního tajemníka Ústředního výboru KSČ Rudolfa Slánského. V rámci procesu s „vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským“¹⁰⁶ byl odsouzen k trestu smrti a popraven 3. prosince 1952.¹⁰⁷ Což bylo mimo jiné v den, kdy byl nad Jiřinou Štěpničkovou a spol. vynesena rozsudek.¹⁰⁸

Důležité je podotknout, že oba zmíněné monstrprocesy byly veřejné a vytvořené s cílem šokovat lid a ukázat mu zrádce a škůdce režimu.¹⁰⁹ Na základě toho pak lidé například posílali k soudu s Miladou Horákovou rezoluce požadující nejvyšší potrestání.¹¹⁰ Pro vytvoření monstrprocesů a další perzekuce na obyvatelstvu byli do ČSR mimo jiné přizváni poradci ze Sovětského svazu, kteří nad přípravami procesů v Československu značně dohlíželi.¹¹¹

Z další perzekuce zacílené na určitou skupinu obyvatelstva zmiňme omezování náboženské svobody. Stíhání bylo vedeno proti věřícím všech vyznání.¹¹² V rámci Akce K, ve které šlo o plošnou likvidaci klášterů mužských řádů, bylo v českých zemích zadrženo více než 2 300 příslušníků řádů.¹¹³

Nezákonosti a perzekuce byly taktéž směřovány proti tzv. střední vrstvě obyvatelstva. V rámci těchto událostí bylo postiženo několik desítek tisíc úředníků a odborníků, kteří byli připraveni o svou práci, a následně jim byla obvykle přidělena manuální činnost. Takové čistky probíhaly například i mezi pedagogy a profesory, kde se jednalo o perzekuci zacílenou na „inteligenci“.¹¹⁴

Masovou perzekuci v době, kdy se začaly postupně veškeré podniky znárodnovat, prožili taktéž zemědělci či statkáři. K jejich stíhání docházelo neoddělitelně

¹⁰⁶ KAPLAN, Karel: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, v ČSFR 1. vyd. Praha, Mladá fronta 1992. ISBN 80-204-0269-1. Str. 216

¹⁰⁷ Tamtéž, str. 253

¹⁰⁸ Viz následující kapitoly

¹⁰⁹ KAPLAN, Karel - PALEČEK, Pavel: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, 1. vyd. Brno, Barrister & Principal 2001, ISBN 80-85947-75-7. Str. 42-43

¹¹⁰ KAPLAN, Karel: *Největší politický proces: „M. Horáková a spol.“*, 1. vyd. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1995, ISBN 80-85270-48-X. Str. 157

¹¹¹ Tamtéž, str. 6

¹¹² KAPLAN, Karel: *Československo v letech 1948-1953*, 1. vyd. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1991, ISBN 80-04-25700-3. Str. 75

¹¹³ KAPLAN, Karel - PALEČEK, Pavel: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, 1. vyd. Brno, Barrister & Principal 2001, ISBN 80-85947-75-7. Str. 31-32

¹¹⁴ KAPLAN, Karel: *Československo v letech 1948-1953*, 1. vyd. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1991, ISBN 80-04-25700-3. Str. 76-77

s kolektivizací zemědělské půdy a vzniků jednotných zemědělských družstev (dále JZD).¹¹⁵ V rámci toho probíhaly početné perzekuce proti tzv. kulakům. Za „kulaky“¹¹⁶ byli považováni „vesniční boháči“. Reálně se jednalo o majitele zemědělských usedlostí s rozsahem 20ha půdy. Později byla daná hranice ještě snížena a ke „kulakům“ se přiřazovali také majitelé obchodů nebo například hostinců.¹¹⁷ Jedním z nejmýraznějších postupů útlaku byl třídní rozpis povinných dodávek státu, který většina zemědělců přes jeho vysoké nároky nemohla splnit. Perzekuováni byli také ti, kteří odmítli do nově vzniklých JZD vstoupit.¹¹⁸

5.3. Ilegální přechody státní hranice

Po převzetí moci komunisty se postupně stávalo nemožným opustit legálně hranice republiky. Nejprve byla zavedena pouze zvláštní výjezdní povolení. Ty vydávalo Ministerstvo vnitra. Nikdo jiný, kdo by toto povolení nevlastnil, neměl být propuštěn do zahraničí.¹¹⁹ Následně roku 1949 na základě zákona č. 53/1949 Sb. o cestovních pasech bylo legalizováno, že „na vydání pasu nemají českoslovenští občané právní nárok“.¹²⁰ Cestovní pasy se vydávaly pouze za cílem pracovní cesty, jakékoli soukromé vycestování do zahraničí bylo téměř nemožné.¹²¹ Pro ještě větší nemožnost vycestování občanů do zahraničí byla zavedena výměna pasů. Občané museli odevzdávat „staré pasy“, které vlastnili. Výměna ovšem v podstatě neproběhla, protože jim žádné nové pasy vydány

¹¹⁵ KAPLAN, Karel: *Československo v letech 1948-1953*, 1. vyd. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1991, ISBN 80-04-25700-3. Str. 78-79

¹¹⁶ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, 1. vyd. Praha, Vyšehrad 2008, ISBN 978-80-7021-902-7. Str. 59-60

¹¹⁷ KAPLAN, Karel - PALEČEK, Pavel: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, 1. vyd. Brno, Barrister & Principal 2001, ISBN 80-85947-75-7. Str. 149-150

¹¹⁸ KAPLAN, Karel: *Československo v letech 1948-1953*, 1. vyd. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1991, ISBN 80-04-25700-3. Str. 79

¹¹⁹ RYCHLÍK, Jan: *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu: pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848-1989*, Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2007, Česká společnost po roce 1945, sv. 4, ISBN 978-80-7285-081-5. Str. 34

¹²⁰ MAŠKOVÁ, Tereza – MORBACHER, Lubomír: *Železná opona v Československu* [online], in: *Dokumentace usmrcených na československých státních hranicích 1948-1989*, Ústav pro studium totalitních režimů [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/hranice/studie.pdf>. Str. 1

¹²¹ RYCHLÍK, Jan: *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu: pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848-1989*, Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2007, Česká společnost po roce 1945, sv. 4, ISBN 978-80-7285-081-5. Str. 36

nebyly. To se nevztahovalo na výjimky „politicky spolehlivých občanů“.¹²² Celkově tím byla opět silně omezena možnost vycestovat. Další omezení v oblasti zahraničních cest nastalo po vzniku Ministerstva národní bezpečnosti, které mělo na starost veškeré policejní složky v Československu, což potvrzuje fakt, že o vydávání pasů rozhodovala ve skutečnosti Státní bezpečnost.¹²³

V následujících letech se stále vyvíjely platformy pro ovládání pasového a vízového systému. Například když celý systém od roku 1952 spadal pod Ministerstvo zahraničních věcí.¹²⁴ Postupně byly téměř všechny možnosti svobodného vycestování z republiky nemožné. Na úkor toho se pochopitelně rozvíjely ilegální pokusy o přechody hranic. K posílení nepřetržité hlídky státních hranic byla od roku 1949 nahrazena dosavadní finanční stráž novou pohraniční stráží tvořenou příslušníky sboru národní bezpečnosti.¹²⁵

V letech 1951 až 1952 byly na československých hranicích se Spolkovou republikou Rakousko, Spolkovou republikou Německo (dále jen SRN) a částečně Německou demokratickou republikou vytvořeny tzv. ženíjně-technické zátarasny. Podél hranic vedl plot zakončený ostnatými dráty, kterým vedl elektrický proud. Mezi ním se instalovaly miny. Takové překážky byly v tomto případě v podstatě neprůchodné.¹²⁶

Na základě zákona č. 69/1951 Sb. o ochraně státních hranic bylo zřízeno hraniční a zakázané pásmo.¹²⁷ Nepovolené vniknutí do zakázaného pásma se považovalo za pokus o trestný čin, za který hrozil trest odnětí svobody až na pět let. Také, a to je obvyklejší

¹²² RYCHLÍK, Jan: *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu: pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848-1989*, Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2007, Česká společnost po roce 1945, sv. 4, ISBN 978-80-7285-081-5. Str. 38-39

¹²³ Tamtéž, str. 39

¹²⁴ RYCHLÍK, Jan: *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu: pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848-1989*, Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2007, Česká společnost po roce 1945, sv. 4, ISBN 978-80-7285-081-5. Str. 39

¹²⁵ Tamtéž, str. 48

¹²⁶ PEJČOCH, Ivo – TOMEK, Prokop: *Agenti - chodci na popravišti: kurýři západních zpravodajských služeb, popravení v letech 1949-1958*, 1. vyd. Praha, Svět křídel 2010, ISBN 978-80-86808-88-8. Str. 14

¹²⁷ MAŠKOVÁ, Tereza – MORBACHER, Lubomír: *Železná opona v Československu* [online], in: *Dokumentace usmrcených na československých státních hranicích 1948-1989*, Ústav pro studium totalitních režimů [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/hranice/studie.pdf>. Str. 2

případ, byl pokus o překročení hranic souzen jako pokus o velezradu a vyzvědačství, které mohlo být trestáno až smrtí.¹²⁸

V letech 1948 až 1951 se mělo podařit uprchnout za hranice 11 734 lidem z celkových 20 450 československých občanů, kteří se o to pokusili.¹²⁹

Tereza Mašková uvádí, že mezi léty 1950 až 1989 „činil migrační úbytek způsobený ilegálním vystěhovalectvím v českých zemích 485 000 osob (celkový migrační úbytek byl 556 000 osob)“.¹³⁰ Nicméně podle oficiálních údajů uveřejněných československými úřady mělo Československo opustit v tomto období jen 70 667 lidí.¹³¹

5.3.1. Akce Kámen

V rámci problematiky ilegálních přechodů státní hranice zmiňme tzv. akci Kámen. Jedná se o speciální metodu, při které příslušníci StB vytvářeli fiktivní hraniční přechody, na nichž následně emigranty zatýkali.

V praxi metoda fungovala tak, že byl do většinou fungující ilegální skupiny, která plánovala přechodem přes státní hranice emigraci, nasazen tajný agent StB. Ten tak dokázal celou skupinu na kamuflovaný hraniční přechod spolehlivě dovést.¹³²

Na domněle vytvořených hranicích na území Československa příslušníci StB utvořili fiktivní základnu vzbuzující dojem úřadovny americké kontrarozvědky, ve které emigranty vyslyšali. Jejich oběti žily v domnění, že se dostaly do amerického okupačního pásma Německa. Na veškeré otázky typu, s jakým cílem chtějí emigrovat či kdo jim v přechodu pomáhal, tedy bez problému odpovídaly.¹³³ Poté byli lidé obvykle

¹²⁸ MAŠKOVÁ, Tereza – MORBACHER, Lubomír: Železná opona v Československu [online], in: *Dokumentace usmrcených na československých státních hranicích 1948-1989*, Ústav pro studium totalitních režimů [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/hranice/studie.pdf>. Str. 4

¹²⁹ RYCHLÍK, Jan: *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu: pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848-1989*, Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2007, Česká společnost po roce 1945, sv. 4, ISBN 978-80-7285-081-5. Str. 48

¹³⁰ MAŠKOVÁ, Tereza – MORBACHER, Lubomír: Železná opona v Československu [online], in: *Dokumentace usmrcených na československých státních hranicích 1948-1989*, Ústav pro studium totalitních režimů [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/hranice/studie.pdf>. Str. 10

¹³¹ Tamtéž

¹³² JANDEČKOVÁ, Václava: Operativní akce StB s využitím metody „Kámen“ na hranicích u Mariánských Lázní, in: *Securitas imperii* [online], roč. 2, 2014, č. 25, Dokumenty, s. 238–293 [vid. 12. 6. 2019], ISSN 1804-1612, dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/publikace/securitas-imperii/no25/238-294.pdf>. Str. 238

¹³³ Tamtéž, str. 239

z úřadovny posláni dál do táborů pro uprchlíky, při takové cestě došlo ale k jejich napadení hlídkou SNB a následnému zatčení.¹³⁴

5.3.2. Agenti – chodci

Co se týče tzv. agentů – chodců jde o dobové označení pro agenty, kteří z emigrace pravidelně docházeli na území Československa s různými úkoly od zahraničních zpravodajských služeb. Jak uvádí historik Prokop Tomek, většinou se jednalo o různá opatření v případě hrozby války. Třetí československý odboj v zahraničí byl po únoru 1948 podporován hlavně západní demokracií v čele s USA. Od roku 1949 se stala zastřešujícím orgánem třetího odboje Rada svobodného Československa, která vznikla ve Washingtonu. Ta byla ale kvůli neexistenci hlavní sjednocující osobnosti organizace téměř neproduktivní.¹³⁵ Odboj se proto připojil hlavně na spojenecké organizace¹³⁶, jako například na americkou CIC¹³⁷ nebo MIS¹³⁸.

Funkce agentů – chodců vznikla v podstatě po únorovém převratu, kdy již nebylo možné uskutečnit cestu mezi západními zeměmi a Československem legálně a nebylo možné ani jiného legálního kontaktu, například skrze dopisy, které byly cenzurované.¹³⁹ Jedním z cílů příchodu agentů na české území bylo vytvořit v Československu zpravodajskou síť, nejčastěji radiostanic, a jejich prostřednictvím systém předávání informací. Ty se mimo jiné předávaly skrze tzv. mrtvé schránky, které byly vytvořené na různých stanovištích na území Československa nebo případně ve vlakových vozech.¹⁴⁰

Agenti – chodci byli nejčastěji lidé, kteří původně emigrovali z Československa a poté se v rámci zpravodajských služeb vraceli do republiky. Tito emigranti byli

¹³⁴ CHURANĚ, Milan, et al.: *Encyklopedie špionáže: ze zákulisí tajných služeb, zejména Státní bezpečnosti*, 2. přep. a aktual. vyd. Praha, Libri 2000, ISBN 80-7277-020-9. Str. 35

¹³⁵ Tamtéž, str. 15

¹³⁶ Tamtéž, str. 17

¹³⁷ CIC = Counter Intelligence Corps (Kontrašpionážní sbor)

¹³⁸ MIS = Military Intelligence Service (Vojenská zpravodajská služba)

PEJČOCH, Ivo – TOMEK, Prokop: *Agenti - chodci na popravišti: kurýři západních zpravodajských služeb, popravení v letech 1949-1958*, 1. vyd. Praha, Svět křidel 2010, ISBN 978-80-86808-88-8. Str. 20

¹³⁹ PEJČOCH, Ivo – TOMEK, Prokop: *Agenti - chodci na popravišti: kurýři západních zpravodajských služeb, popravení v letech 1949-1958*, 1. vyd. Praha, Svět křidel 2010, ISBN 978-80-86808-88-8. Str. 12

¹⁴⁰ PEJČOCH, Ivo – TOMEK, Prokop: *Agenti - chodci na popravišti: kurýři západních zpravodajských služeb, popravení v letech 1949-1958*, 1. vyd. Praha, Svět křidel 2010, ISBN 978-80-86808-88-8. Str. 22 - 23

v uprchlických táborech většinou oslovování členy CIC s nabídkou zapojení se do zpravodajských služeb.¹⁴¹ Obvykle pro ně skutečnost stát se agenty – chodci znamenala možnost lepších existenčních podmínek nebo rychlejšího vyřízení žádosti o přesun z uprchlického tábora.¹⁴²

Jejich zkušenost s přechody nebyla velká, jen minimálně k tomu získávali v zahraničí nějaký výcvik. Ve většině případů měli za sebou jediný pokus přechodu, a to jen z jejich samotného útěku, proto byli často chyceni a zatčeni.¹⁴³ V letech 1950 až 1960 StB zatkla přes 2 200 „*osob napojených na aktivity zpravodajských služeb USA*“.¹⁴⁴ Z několika set zatčených kurýrů bylo 42 popraveno a nejméně 6 zastřeleno na hranicích.¹⁴⁵ Zatčené osoby označované za agenty – chodce byly souzeny primárně z velezrady a vyzvědačství.¹⁴⁶

Komunističtí představitelé označovali příchody agentů západních rozvědek do Československa za cílené snahy likvidace režimu. Tomu tak měli činit teroristickými akcemi. Ve skutečnosti téměř všechny cesty agentů – chodců ze zahraničí byly podnikány s cílem přenosu zpravodajských informací. Pokud u sebe měli agenti zbraně, tak pouze kvůli vlastní ochraně.¹⁴⁷

Problematiku agentů – chodců zde stručně vysvětluji z důvodu označení převaděče figurujícího v procesu s Jiřinou Štěpničkovou v pramenných dokumentech také agentem – chodcem. Jak ale následně uvidíme, člověk, který Štěpničkovou převáděl,

¹⁴¹ Past na agenta chodce (rež. Ján Novák, 2006), in: *Příběhy železné opony* [online], [vid. 13. 6. 2019], dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10095467107-pribehy-zelezne-opony/406235100221017-past-na-agenta-chodce/>.

¹⁴² PEJČOCH, Ivo – TOMEK, Prokop: *Agenti - chodci na popravišti: kurýři západních zpravodajských služeb, popravení v letech 1949-1958*, 1. vyd. Praha, Svět křidel 2010, ISBN 978-80-86808-88-8. Str. 8

¹⁴³ TOMEK, Prokop: Přechody státních hranic z hlediska agentů-chodců a kurýrů, in: *Ochrana státní hranice 1948-1955*, VANĚK, Pavel, et al. (eds.), Brno, Technické muzeum v Brně 2013, ISBN 978-80-86413-84-6. Str. 12

¹⁴⁴ PEJČOCH, Ivo – TOMEK, Prokop: *Agenti - chodci na popravišti: kurýři západních zpravodajských služeb, popravení v letech 1949-1958*, 1. vyd. Praha, Svět křidel 2010, ISBN 978-80-86808-88-8. Str. 23

¹⁴⁵ Tamtéž, str. 23

¹⁴⁶ Tamtéž, str. 29

¹⁴⁷ PEJČOCH, Ivo – TOMEK, Prokop: *Agenti - chodci na popravišti: kurýři západních zpravodajských služeb, popravení v letech 1949-1958*, 1. vyd. Praha, Svět křidel 2010, ISBN 978-80-86808-88-8. Str. 12

agentem – chodcem s největší pravděpodobností nebyl. Takové označení bylo patrně zneužito StB v rámci tvorby procesu se Štěpničkovou.¹⁴⁸

5.4. Ženské vězeňství a pardubická věznice

Hlavní proměnou vězeňství a pohledu na odsouzené po únorovém převratu bylo pojetí tzv. politického vězně. Lidé nepohodlní režimu byli souzeni Státním soudem a dostali se do popředí. Byla jim věnována „největší pozornost“, a to hlavně v podobě co nejvyšších trestů odnětí svobody a nejtvrděších podmínek při jeho výkonu.¹⁴⁹ Tvrdého zacházení se jim dostávalo nejen ze strany dozorců, ale i některých ostatních vězňů, kteří ty *politické* šikanovali fyzicky i psychicky.¹⁵⁰ To podpořil také vznik nového Vězeňského řádu roku 1951, na jehož základě se na vězně a jejich diferenciaci nepohlíželo z hlediska jejich nebezpečnosti, ale z úhlu třídního postavení.¹⁵¹

Historička Klára Pinerová vysvětluje definici politického vězně jako člověka, „*který je z rozhodnutí vládnoucích elit uvězněn, protože je těmito vládnoucími elitami považován či pouze instrumentálně prohlášen za hrozbu jimi ustanovenému politickému systému.*“¹⁵² Takový přístup byl uplatňován bez ohledu na to, jestli souzený člověk hrozbu systému představoval či nikoli.¹⁵³

Nejnámější věznice, ve které byla internována většina odsouzených žen, se nacházela v Pardubicích.¹⁵⁴

Původně, od konce druhé světové války, sloužila věznice v Pardubicích k internaci vězňů souzených dle retribučních dekretů prezidenta Beneše. Od roku 1949 byla trestním ústavem Ministerstva spravedlnosti. V roce 1952 již spadala pod Ministerstvo národní bezpečnosti, konkrétně pod Správu nápravných zařízení Ministerstva národní bezpečnosti na základě usnesení č. 206/1952 Sb.¹⁵⁵

¹⁴⁸ Více viz kapitola Politický proces s Jiřinou Štěpničkovou

¹⁴⁹ PINEROVÁ, Klára: *Do konce života. Političtí vězni padesátých let – trauma, adaptace, identita*, 1. vyd. Praha, NLN, s. r. o. a Ústav pro studium totalitních režimů 2017, ISBN 978-80-7422-590-1 (NLN, s. r. o.) ISBN 978-80-87912-87-4 (Ústav pro studium totalitních režimů). Str. 30

¹⁵⁰ Tamtéž, str. 143

¹⁵¹ Tamtéž, str. 30

¹⁵² Tamtéž, str. 16

¹⁵³ Tamtéž

¹⁵⁴ Tamtéž, str. 63

¹⁵⁵ Tamtéž, str. 30

Pardubická věznice se stala hlavním zařízením „pro ženy s nejvyššími tresty odnětí svobody“.¹⁵⁶

Ve věznici panovaly drastické podmínky. Protože pardubické vězeňské budovy nedostačovaly počtu vězeňkyň, byly později vybudovány nové dřevěné budovy. V těch ale převládaly ještě horší podmínky pro přežití. Nejen, že se v nich vůbec netopilo, ale byly také plné vši, krysy a plísni.¹⁵⁷ Pro politické vězeňkyně se v jedné z pardubických budov vytvořilo speciální patro, kterému se přezdívalo *Hrad*. Umísťovaly se do něj vzdělané ženy, například Fráňa Zemínová a Antonie Kleinerová, které byly odsouzeny v procesu s Miladou Horákovou.¹⁵⁸ Mezi ně byla zřejmě umístěna i Jiřina Štěpničková.

¹⁵⁶ Tamtéž, str. 63

¹⁵⁷ PINEROVÁ, Klára: *Do konce života. Političtí vězni padesátých let – trauma, adaptace, identita*, 1. vyd. Praha, NLN, s. r. o. a Ústav pro studium totalitních režimů 2017, ISBN 978-80-7422-590-1 (NLN, s. r. o.) ISBN 978-80-87912-87-4 (Ústav pro studium totalitních režimů). Str. 63, 65

¹⁵⁸ Tamtéž, str. 64

6. Politický proces s Jiřinou Štěpničkovou

6.1. Život do zatčení

Jiřina Štěpničková se narodila 3. dubna roku 1912 v Praze.¹⁵⁹ Většinu svého mládí strávila v Praze na Letné, kde žila se svými rodiči. Její otec si vždy přál syna, a proto Jiřinu oslovoval Jiří a celé její dětství ji vedl ke sportu. Tento otcův nesplněný sen byl velmi ovlivněn smrtí prvorozeného syna Antonína, který zemřel ve dvou letech. Jiřina měla ještě starší sestru Marii.¹⁶⁰ Byla vášnivou lyžařkou, také hrála tenis, kopanou nebo jezdila na kanoi.¹⁶¹

Od chvíle, kdy nahradila nemocnou spolužačku v roli Bivoje ve školním představení, byla prý herectvím okouzlena. Hereččin syn vyprávěl, že si Štěpničková svůj herecký talent údajně trénovala hrou na žebračku. Svou přesvědčivost prý rozpoznala v tom, kolik vyžebřala peněz.¹⁶² Po základní škole začala studovat na konzervatoři, což pro ni ovšem nemělo být jednoduché. Její otec by to údajně nikdy nedovolil, takže, jak uvádí Jindřich Černý, dlouhou dobu předstírala, že studuje na obchodní akademii.¹⁶³

Počátečním divadlem, kde herečka působila, bylo Osvobozené divadlo¹⁶⁴, ve kterém roku 1928 hrála ve svém prvním představení *Mys dobré naděje*¹⁶⁵. V Osvobozeném divadle v Praze hrála v představeních režiséra Jindřicha Honzla¹⁶⁶

¹⁵⁹ ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 7

¹⁶⁰ Tamtéž, str. 8

¹⁶¹ Tamtéž, str. 49

¹⁶² Diagnóza: smrt nenávistí (rež. Jan Novák, 2003), in: *Příběhy slavných* [online], [vid. 13. 6. 2019], dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10123383458-pribehy-slavnych/402223100111003-diagnoza-smrt-nenavisti/>.

¹⁶³ ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 9-10

¹⁶⁴ Osvobozené divadlo, pražská avantgardní scéna, založena roku 1925 Jiřím Frejkou a Jindřichem Honzlem. Významnými představiteli byli Jiří Voskovec a Jan Werich. Dostupné z: Osvobozené divadlo, in: *Česká divadelní encyklopedie* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: http://encyklopedie.idu.cz/index.php/Osvobozen%C3%A9_divadlo.

¹⁶⁵ ŠKERŮKOVÁ, E.: *Mys dobré naděje*, Praha, Osvobozené divadlo 1928.

ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 12

¹⁶⁶ Jindřich Honzl, režisér, který mimo své divadelní působení, natočil v roce 1931 známou hudební komedii *Pudr a benzin*, ve které exceluje dvojice Jiří Voskovec a Jan Werich. Dostupné z: *Pudr a benzin*, in: *Filmový přehled* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/395537/pudr-a-benzin>.

údajně pod rodným jménem své matky jako Jiřina Papežová. Pseudonym měla zvolit, protože se studentům konzervatoře nepovolovalo hrát v divadle po dobu studia.¹⁶⁷

Když vyšel v novinách článek s titulem *Přes noc se zrodila hvězda*¹⁶⁸, patrně se o všem dozvěděl její otec i kantoři konzervatoře, kde studovala. Jak řekl ve svých vzpomínkách syn Jiří Štěpnička, byl to prý pro Jiřinu trest dvojitý. Trest od školy za to, že při studiích hrála divadlo, a trest od otce, který do té doby zřejmě vůbec nevěděl o hereckých aktivitách Jiřiny. Později se ale měl sám přesvědčit o talentu své dcery a chodit se na ni dívat do divadla pravidelně.¹⁶⁹

V Osvobozeném divadle za rok své působnosti ztvárnila šest dalších rolí. Nejdůležitější z nich je zřejmě titulní role ve hře *Nemocná dívka* Vladislava Vančury¹⁷⁰.

Nedlouho poté, v roce 1929, se stala i stálou členkou Národního divadla.¹⁷¹ Herečka Vlasta Chramostová¹⁷² vyprávěla, že sem byla Jiřina Štěpničková údajně přijata jako komická herečka a velmi temperamentní dívka s neotřelým šarmem. Ovšem později si prý lidé všimli, že její role v sobě nesly tajemné, tragické předurčení.¹⁷³

Poprvé vstoupila na jeviště Národního divadla v sedmnácti letech inscenací *Na čem záleží* Oscara Wilda v roli Cecilie Cardewové.¹⁷⁴

Od roku 1929 do roku 1933 následovalo v Národním divadle asi čtyřicet čtyři představení, ve kterých Štěpničková hrála. Žádné z nich jí ale prozatím nepřineslo hlavní

¹⁶⁷ ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 18

¹⁶⁸ Diagnóza: smrt nenávistí (rež. Jan Novák, 2003), in: *Příběhy slavných* [online], [vid. 13. 6. 2019], dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10123383458-pribehy-slavnych/402223100111003-diagnoza-smrt-nenavisti/>.

¹⁶⁹ Tamtéž

¹⁷⁰ VANČURA, V.: *Nemocná dívka*, Praha, Osvobozené divadlo 1964.

ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 255

¹⁷¹ ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 256

¹⁷² Vlasta Chramostová, herečka, která si v Divadle na Vinohradech, kde působila několik let, zahrála například Marii Stuartovnu nebo Annu Kareninu. Dostupné z: Vlasta Chramostová, in: *FIKEJZ, Miloš: Český film: herci a herečky* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <http://libri.cz/databaze/film/heslo/1642>

¹⁷³ Diagnóza: smrt nenávistí (rež. Jan Novák, 2003), in: *Příběhy slavných* [online], [vid. 13. 6. 2019], dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10123383458-pribehy-slavnych/402223100111003-diagnoza-smrt-nenavisti/>.

¹⁷⁴ WILDE, O.: *Na čem záleží*, Praha, Národní divadlo 1929.

ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 256

rolí.¹⁷⁵ Ta zásadní přišla v listopadu 1933, kdy byla Jiřina Štěpničková obsazena do titulní role Maryši ve stejnojmenném tragickém dramatu bratří Viléma a Aloise Mrštíků¹⁷⁶. Tato divadelní hra byla nastudovaná slavným šéfem činohry Národního divadla Karlem Hugo Hilarem¹⁷⁷. Maryša v podání Štěpničkové sklídila velký úspěch.¹⁷⁸ Stala se její životní rolí, která ji proslavila a velice ovlivnila její další hereckou kariéru.¹⁷⁹

V Národním divadle následovalo mnoho dalších rolí jako například role Jindřišky Barrettové v dramatu *Alžběta Browningová*¹⁸⁰ nebo role Mary Stillwellové ve hře *Edison*¹⁸¹. V postavách těchto mladých dívek Štěpničková divadelní kritiky opět ujistila o svém výjimečném hereckém talentu.¹⁸²

Ze vzpomínek pamětníků se dozvídáme, že později prý nebyla Štěpničková s rolí v Národním divadle spokojená, a proto přešla v roce 1936 dobrovolně do Městského divadla na Vinohradech¹⁸³, kde v té době působil velice talentovaný režisér Jiří Frejka¹⁸⁴. Hereččina kamarádka Eva Soukupová¹⁸⁵ tvrdila, že Jiřina Štěpničková

¹⁷⁵ ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 256-257

¹⁷⁶ MRŠTÍK A. – MRŠTÍK. V.: *Maryša*, Praha, Národní divadlo 1933.

ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 72

¹⁷⁷ Dramaturg a režisér Karel Hugo Hilar byl v letech 1914 až 1920 šéfem činohry Městského divadla na Královských Vinohradech. Od roku 1921 působil v pozici šéfa činohry Národního divadla. Dostupné z: *Divadlo na Vinohradech 1907-1997*, Praha, Vinohradské divadlo 1997, front. Str. 30

ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 72

¹⁷⁸ ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4., str. 75

¹⁷⁹ Viz následující text

¹⁸⁰ BESIER, R.: *Alžběta Browningová*, Praha, Národní divadlo 1933.

¹⁸¹ KONRÁD, E.: *Edison*, Praha, Národní divadlo 1934.

¹⁸² ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 88-89

¹⁸³ Městské divadlo na Vinohradech zahájilo svou činnost roku 1907. Dostupné z: *Divadlo na Vinohradech*, in: *Česká divadelní encyklopedie* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: http://encyklopedie.idu.cz/index.php/Divadlo_na_Vinohradech.

¹⁸⁴ Jiří Frejka, režisér známý pro své avatgardní pojetí divadla. Dostupné z: Jiří Frejka, in: *Česká divadelní encyklopedie* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: http://encyklopedie.idu.cz/index.php/Frejka,_Ji%C5%99%C3%AD.

¹⁸⁵ Dr. Eva Soukupová působila necelých dvacet let ve funkci ředitelky Divadelního ústavu. Dostupné z: *Doktorka přes divadlo* (rež. Karel Hynie, Pavel Taussig, 2006) [online], [vid. 15. 6. 2019], dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10096383755-doktorka-pres-divadlo/20656226233/>.

režiséra Frejku inspirovala k jeho největším výkonům.¹⁸⁶ Zároveň v době, kdy zde působila, došlo k jejímu zatčení, čemuž se budu v práci věnovat primárně.

Její první představení ve vinohradském divadle bylo drama *Maryša*¹⁸⁷, které už měla nastudované z Národního divadla. V tomto divadle bylo Štěpničkové přiřazeno více hlavních rolí. Velký úspěch sklídila za ztvárnění postavy Lízy Doolittlové ve slavném *Pygmalionu* G. B. Shawa¹⁸⁸. Dále zazářila například v romanticko-tragické hře *Panna Orleánská* německého dramatika Friedricha Schillera¹⁸⁹. Toto představení o Janě z Arku bylo považováno za vrchol sezóny roku 1939. V počátcích protektorátu se jednalo o povolenou hru a kritici roli v podání Štěpničkové velmi kladně přijali.¹⁹⁰ Titulní roli Johany z Arku ztvárnila i ve *Svaté Janě* G. B. Shawa¹⁹¹ roku 1948.¹⁹²

Výše zmíněné hereččiny titulní role dokazují, jak všestrannou hereckou osobností byla. Jiřina Štěpničková dokázala bravurně ztvárnit uličnici Lízu v *Pygmalionu*, která se z téměř negramotné dívky mění v distingovaně vystupující mladou dámu.¹⁹³ Taktéž dokázala ztvárnit velké tragické role, což dokazuje i titulní role Hippodamie v trilogii *Námluvy Pelopovy, Smír Tantalův a Smrt Hippodamie* Jaroslava Vrchlického¹⁹⁴.

¹⁸⁶ Diagnóza: smrt nenávisť (rež. Jan Novák, 2003), in: *Příběhy slavných* [online], [vid. 13. 6. 2019], dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10123383458-pribehy-slavnych/402223100111003-diagnoza-smrt-nenavisti/>.

¹⁸⁷ ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 259

¹⁸⁸ SHAW, G. B.: *Pygmalion*, Praha, Městská divadla pražská (Divadlo na Vinohradech) 1939.

¹⁸⁹ SCHILLER, F.: *Panna Orleánská*, Praha, Městská divadla pražská (Divadlo na Vinohradech) 1939.

¹⁹⁰ ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 139

¹⁹¹ SHAW, G. B.: *Svatá Jana*, Praha, Městská divadla pražská (Divadlo na Vinohradech) 1948.

¹⁹² ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 260

¹⁹³ ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 138

¹⁹⁴ VRCHLICKÝ, J. – FIBICH, Z.: *Námluvy Pelopovy (Hippodamie)*, Praha, Městská divadla pražská (Divadlo na Vinohradech) 1943.

VRCHLICKÝ, J. – FIBICH, Z.: *Smír Tantalův (Hippodamie)*, Praha, Městská divadla pražská (Divadlo na Vinohradech) 1944.

VRCHLICKÝ, J. – FIBICH, Z.: *Smrt Hippodamie (Hippodamie)*, Praha, Městská divadla pražská (Divadlo na Vinohradech) 1944.

ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 161-162

Vedle divadelních rolí zaznamenala velké úspěchy i ve filmu. Na filmovém plátně se objevila poprvé roku 1931 ve dvou snímcích. Byla to role Emilky v komediálním filmu *Muži v offsidu*¹⁹⁵ a Anči ve filmu *Miláček pluku*¹⁹⁶. Dále to byly v roce 1934 role Ireny ve filmu *Hrdinný kapitán Korkorán*¹⁹⁷ a role Madlenky ve snímku *Za ranních červánků*¹⁹⁸.

Jako zajímavost můžeme uvést, že Jiřina Štěpničková roku 1933 nadabovala roli Evy, kterou ztvárnila herečka Heda Lamarr v průlomovém filmu Gustava Machatého *Extase*¹⁹⁹.

Nyní se dostáváme do roku 1935, který byl pro ni, řekla bych, osudným. V tomto roce natočila tři filmy, a to snímek *Tatranská romance*²⁰⁰, kde ztvárnila roli Anušky, poté se představila v roli Emy Voborské v komedii *Jedenácté přikázání*²⁰¹, třetím a velmi významným filmem se stala *Maryša*²⁰². Jiřina Štěpničková ji totiž nehrála jen v divadle, stejně se proslavila i ve filmovém zpracování dramatu Viléma a Aloise Mrštíků režiséra Josefa Rovenského. U tohoto snímku se pozastavím, protože se jedná o roli s Jiřinou Štěpničkovou neodmyslitelně spojenou.

Jedná se o příběh mladé dívky Maryši, která miluje chasníka Francka, ale přes nátlak svých rodičů si vezme starého Vávru. Jejich manželství je nešťastné a má tragické vyvrcholení. Maryša Vávru otráví.²⁰³ Tento film se řadí mezi nejvýznamnější díla české kinematografie první poloviny 30. let. Byl oceněn první českou filmovou cenou pro režiséra Rovenského a představitelku hlavní role Štěpničkovou.²⁰⁴

Je zřejmé, že toto venkovské drama otevřelo herečce cestu k dalším významným rolím, které v sobě nesly obdobného ducha, co se týče charakteru postav. Šárka Gmíterková ve své studii píše: „*Její filmografie do roku 1945 totiž obsahuje celkem*

¹⁹⁵ *Muži v offsidu* (rež. Svatopluk Innemann, 1931).

¹⁹⁶ *Miláček pluku* (rež. Emil A. Longen, 1931).

¹⁹⁷ *Hrdinný kapitán Korkorán* (rež. Miroslav Cikán, 1934).

¹⁹⁸ *Za ranních červánků* (rež. Josef Rovenský, 1934).

¹⁹⁹ *Extase* (rež. Gustav Machatý, 1932). Machatého *Extase* byla jedním z prvních filmů, ve kterých se objevila ženská nahota vůbec. Dostupné z: *Extase*, in: *Filmový přehled* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/395575/extase>.

ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 264

²⁰⁰ *Tatranská romance* (rež. Josef Rovenský, 1935).

²⁰¹ *Jedenácté přikázání* (rež. Martin Frič, 1935).

²⁰² *Maryša* (rež. Josef Rovenský, 1935).

²⁰³ Více viz *Maryša* (rež. Josef Rovenský, 1935).

²⁰⁴ ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 79

dvanáct rolí podobných si námětem, prostředím, kostýmem, typem sehrané figury a jejími charakterovými vlastnostmi.“²⁰⁵ Jedná se převážně o charaktery žen s pohnutým osudem, které často čelily nešťastné lásce. Děj filmů je obvykle zasazen do venkovského prostředí.

Je očividné, že poté, co se snímek Maryša objevil na filmových plátnech, museli být diváci okouzleni. Ostatně komentář z časopisu *Filmová politika 2* to dokazuje: „...*Maryša, výkon, na který může být český film hrdý.*“²⁰⁶ Jiřina Štěpničková se po tomto snímku stala hvězdou, která byla obsazována účelně do rolí ve filmech s národní tematikou.²⁰⁷

Takovými filmy byly snímky *Vojnarka*²⁰⁸ a *Páter Vojtěch*²⁰⁹ z roku 1936. Následně významný film *Kříž u potoka*²¹⁰ natočený podle stejnojmenného díla slavné autorky venkovských románů Karoliny Světlé²¹¹ z roku 1937. Z roku 1938 to byly další dvě role, a to postava Nány Drastilové v *Božích mlýnech*²¹² a role Terezy ve filmu *Lidé pod horami*²¹³. Obdobný charakter postav v sobě nesly role ve filmech natočených roku 1940 *Muzikantská Liduška*²¹⁴ a *Babička*²¹⁵, ve které se Štěpničková objevila coby postava bláznivé Viktorky. Na této roli si prý velmi zakládala.²¹⁶ Za roli ve filmu *Muzikantská*

²⁰⁵ GMITERKOVÁ, Šárka: Filmová ctnost je blond: Jiřina Štěpničková (1930-1945), in: *Iluminace* [online], roč. 24, 2012, č. 1 (85), [vid. 12. 6. 2019], ISSN: 0862-397X, dostupné z: http://www.iluminace.cz/JOOMLA/images/stories/clanky/gmiterkova_1_2012.pdf. Str. 48

²⁰⁶ Anon., Maryša. *Filmová politika 2*, 1935, č. 38 (1. 11.), s. 3. Dostupné z: GMITERKOVÁ, Šárka: Filmová ctnost je blond: Jiřina Štěpničková (1930-1945), in: *Iluminace* [online], roč. 24, 2012, č. 1 (85), [vid. 12. 6. 2019], ISSN: 0862-397X, dostupné z: http://www.iluminace.cz/JOOMLA/images/stories/clanky/gmiterkova_1_2012.pdf. Str. 53

²⁰⁷ GMITERKOVÁ, Šárka: Filmová ctnost je blond: Jiřina Štěpničková (1930-1945), in: *Iluminace* [online], roč. 24, 2012, č. 1 (85), [vid. 12. 6. 2019], ISSN: 0862-397X, dostupné z: http://www.iluminace.cz/JOOMLA/images/stories/clanky/gmiterkova_1_2012.pdf. Str. 55

²⁰⁸ *Vojnarka* (rež. Vladimír Borský, 1936).

²⁰⁹ *Páter Vojtěch* (rež. Martin Frič, 1936).

²¹⁰ *Kříž u potoka* (rež. Miloslav Jareš, 1937).

²¹¹ Karolína Světlá, slavná spisovatelka venkovských románů. Dostupné z: Karolína Světlá, in: MACHALA, Lubomír, et al.: *Panorama české literatury 1. díl (do roku 1989)*, MACHALA, Lubomír (ed.), 1. vyd. Praha, Euromedia Group k. s. – Knižní klub v ed. Universum 2015, ISBN 978-80-242-4818-9. Str. 143

²¹² *Boží mlýny* (rež. Václav Wasserman, 1938).

²¹³ *Lidé pod horami* (rež. Václav Wasserman, 1938).

²¹⁴ *Muzikantská Liduška* (rež. Martin Frič, 1940).

²¹⁵ *Babička* (rež. František Čáp, 1940).

²¹⁶ Diagnóza: smrt nenávisť (rež. Jan Novák, 2003), in: *Příběhy slavných* [online], [vid. 13. 6. 2019], dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10123383458-pribehy-slavných/402223100111003-diagnoza-smrt-nenavisti/>.

Liduška získala Štěpničková dokonce v roce 1940 Národní cenu za herecký výkon²¹⁷. Poslední dva filmy, které Gmíterková spojuje svými obdobnými charaktery, jsou *Jan Cimbura*²¹⁸ a *Děvčica z Beskyd*²¹⁹.

Z dalších předválečných rolí Jiřiny Štěpničkové jmenujme například postavu Zuzky Peštové ve filmu *Velbloud uchem jehly*²²⁰ či Kláry Hlavsové ve snímku *Barbora Hlavsová*²²¹.

Z vyprávění herečkina syna a dalších pamětníků se dozvídáme, že za doby nacistické okupace měla Štěpničková odmítat hrát v německých divadelních představeních a filmech. Byla údajně velkou vlastenkyní, která se zřejmě jakkoli snažila vyhnout německému hraní. Ze začátku jí prý procházelo, že německy neuměla, když už ale nevěděla, jak se jinak vymluvit, měla si zřejmě nechat operovat úplně zdravé koleno. A tak se díky této „nemoci“ měla vyvarovat hraní za okupace úplně, vypráví ve svém vzpomínání její syn Jiří Štěpnička.²²²

Z databáze všech hereččiných filmů je ale dohledatelné, že měla natočit roku 1938 dva filmy, a to německé verze původně českých filmů, ve kterých hrála, *Lidé pod horami* (*Menschen in den Bergen*²²³) a *Boží mlýny* (*Die gottes Mühlen*²²⁴). Pomineme-li tyto dvě německé verze českých filmů, můžeme výsledek považovat za obdivuhodný. Vyhnout se hraní v německých filmech v době okupace rozhodně nebylo jednoduché.²²⁵

Divadelním a filmovým rolím, ve kterých se Štěpničková objevila po svém propuštění z vězení, se budu věnovat v další části práce.

²¹⁷ Ocenění Jiřiny Štěpničkové. Dostupné z: Jiřina Štěpničková, in: *Filmový přehled* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/29765/jirina-stepnickova>.

²¹⁸ *Jan Cimbura* (rež. František Čáp, 1941).

²¹⁹ *Děvčica z Beskyd* (rež. František Čáp, 1944).

²²⁰ *Velbloud uchem jehly* (rež. Otakar Vávra, Hugo Haas, 1936).

²²¹ *Barbora Hlavsová* (rež. Martin Frič, 1942).

²²² Diagnóza: smrt nenávistí (rež. Jan Novák, 2003), in: *Příběhy slavných* [online], [vid. 13. 6. 2019], dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10123383458-pribehy-slavnych/402223100111003-diagnoza-smrt-nenavisti/>.

²²³ *Menschen in den Bergen* (rež. Václav Wasserman, 1938).

²²⁴ *Die gottes Mühlen* (rež. Josef Medeotti-Boháč, 1938).

²²⁵ Příběhy českých herců v době nacistické nadvlády např. viz LAIPERTOVÁ, Tereza: *Česká kinematografie v letech 1939-1945* [online], Plzeň, 2016. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická. [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <https://otik.zcu.cz/bitstream/11025/24663/1/Diplomova%20prace.pdf>.

Ze svých dalších ocenění sama Štěpničková v dotazníku zodpovězeném ve vazbě zmínila vyznamenání druhou cenou města Prahy za rok 1948. Druhou cenu Žatvy²²⁶ měla získat roku 1949.²²⁷

Souhrnem se velmi často o rolích Jiřiny Štěpničkové mluví jako o rolích mučednic, které odpovídaly cestě jejího života. Osobně se přikláním k názoru hereččiny kamarádky Evy Soukupové, která řekla, že to nikdy nebyly role mučednic, nýbrž role bojovnic.²²⁸

6.2. Akce Jiřina

Jiřina Štěpničková měla být v rámci „Akce Jiřina“, jak celou událost nazvala StB, zadržena při ilegálním pokusu o překročení státní hranice a následně odsouzena. Prvním úkolem StB bylo přivést Štěpničkovou k tomu, aby začala o emigraci uvažovat. Z toho důvodu byla rapidně omezena možnost jejího pracovního nasazení.²²⁹ Dále StB iniciovala setkání Štěpničkové s těmi, kteří ji k emigraci ponoukali.

Na základě prostudovaných materiálů pramenných a dokumentárních²³⁰ je zřejmé, že převaděč figurující v převodu Štěpničkové a spol. přes hranice byl tajným spolupracovníkem StB, kterého bezpečnost na celou provokativní akci speciálně nasadila, a on se za převaděče pouze vydával.

²²⁶ Jedná o cenu Divadelní žatvy ze soutěže profesionálních divadelních scén. Dostupné z: KNAPÍK, Jiří: Dělnický soud nad Františkem Čápem, in: *Iluminace* [online], roč. 14, 2002, č. 3 (47), [vid. 12. 6. 2019], ISSN: 0862-397X, dostupné z: http://www.iluminace.cz/JOOMLA/images/stories/clanky/knapik_3_2002.pdf. Str. 69

²²⁷ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 7218, Skupinový spis státněbezpečnostního vyšetřování proti *Štěpničková Jiřina* a společníkům, Mapa 1.

²²⁸ Diagnóza: smrt nenávistí (rež. Jan Novák, 2003), in: *Příběhy slavných* [online], [vid. 13. 6. 2019], dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10123383458-pribehy-slavnych/402223100111003-diagnoza-smrt-nenavisti/>.

²²⁹ Tamtéž

²³⁰ Jiřina Štěpničková: Generální prevence (rež. Ján Novák, 2006), in: *Příběhy železné opony* [online], [vid. 13. 6. 2019], dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10095467107-pribehy-zelezne-opony/406235100221003-jirina-stepnickova-generalni-prevence/>.

6.2.1. Převaděč

Mužem, který se vydával za převaděče, měl být, z mnou probádaných pramenů, jistý Jiří Fiala. Jméno takového člověka coby převaděče figuruje ve výpovědích Štěpničkové a dalších obviněných.

Na základě mnou zkoumaných archiválií vedených konkrétně k osobě Jiřího Fialy se ale dozvídáme, že to měl údajně být agent americké zpravodajské služby CIC, jehož prostřednictvím chtěla Štěpničková opustit republiku. O tomto člověku se z pramenů dozvídáme, že se údajně narodil 14. dubna 1921 v Chocni a měl žít v Boru u Tachova na statku zděděném po rodičích. V době okupace měl studovat dva roky na zpravodajské škole v Anglii. V dubnu roku 1950 údajně uprchl do SRN, kde měl být získán americkou rozvědkou. Z emigrace se měl pravidelně vracet do Československé republiky prostřednictvím přechodů státních hranic.²³¹ Jako agenta západní rozvědky Fialu vyšetřovatelé označují konkrétně za tzv. agenta – chodce²³², o kterých jsem se výše zmínila.²³³

Po neúspěšném převodu Štěpničkové přes hranice měl prý Fiala ztratit důvěru k rozvědce USA a začít údajně pracovat jako automechanik a později jako vrátný v hotelu v Mnichově. Poté, v roce 1956, měl být zřejmě zase přijat do služby americké rozvědky.²³⁴

Vyjma výše zmíněných informací z mnou zkoumaných pramenů nemám jiné důkazy, zda byl Jiří Fiala opravdu agentem CIC a tzv. agentem – chodcem. Tato možnost je ale velice nepravděpodobná, jak potvrzují i vyjádření Jiřiny Štěpničkové a dalších obviněných.

V roce 1956 Štěpničková doplnila své vyjádření z vazby. V tomto spise uvedla, že pochybuje o příslušnosti Fialy k tajné rozvědce. Dle ní to byl člověk, který žil lehkomyšlným životem. Mělo ho zajímat pouze flámování a alkohol. Ve výpovědích dalších obviněných se dočteme, že měl být také viděn volně se pohybovat na vyšetřovně StB. Štěpničkové se měl například zmínit, že na nádraží k hranicím je poveze *auto bezpečnosti*. Vydělávat si měl prý pašováním zboží z emigrace do Československa, kde

²³¹ ABS, Objektové svazky (dále OB), reg. č. OBŽ 20260 PL, „ČSLA“.

²³² ABS, Sbírka návrhů a rozhodnutí skartačních komisí (dále SK), SK-2710 HK.

²³³ Viz kapitola Agenti – chodci

²³⁴ ABS, OB, reg. č. OBŽ 20260 PL, „ČSLA“.

ho prodával.²³⁵ Tuto eventualitu dokládají i výpovědi dalších obviněných, což může zdůvodnit předpoklad, že Fiala agentem CIC s největší pravděpodobností nebyl. Domnívám se, že ve výslechových protokolech byl takto označován patrně z důvodu zastření jeho pravé identity.

Spíše než na přesnou identitu spolupracovníka StB vydávaného za převaděče, se v této práci snažím na základě prostudovaných výpovědí Štěpničkové a dalších pramenných zdrojů zaměřit na manipulovatelnost a provokativnost celé StB v 50. letech 20. století, která byla nepochybně důkladně připravena.

Jedním z nejdůležitějších důkazů dokládajícím provokaci StB je rehabilitační protokol z roku 1969, který nyní cituji: „*V tomto směru je třeba vypořádat se s námitkou obhajoby, že prostřednictvím J. F. (Jiřího Fialy) byl čin obžalované Jiřiny Štěpničkové vyprovokován našimi bezpečnostními orgány. Zprávou inspekce MV (Ministerstva vnitra) je dnes sice tvrzeno, že J. F. nebyl spolupracovníkem našich bezpečnostních orgánů, a že byl naopak agentem západní rozvědky, dalšími provedenými důkazy však byla osoba J. F. a otázka případné provokace orgánů MV natolik uvedena v pochybnost, že zmíněnou námitku obhajoby nelze podle názoru městského soudu zcela vyloučit. Navíc bylo některými důkazy, provedenými u hlavního líčení, potvrzeno, že v celém projednávaném případě působilo několik jiných spolupracovníků našich bezpečnostních orgánů a že jednání obžalovaných bylo od počátku při nejmenším sledováno.*“²³⁶

Další důvody považované za doklady maximální připravenosti a provokace StB konkrétně uvedu v následujících částech textu.

6.3. Rekonstrukce života před zatčením z výslechových protokolů

Jiřině Štěpničkové bylo v době před zatčením 39 let, měla čtyřletého syna Jiřího a žila ve své vile na Zbraslavi.²³⁷

Podle protokolu sepsaného ve vazbě měla Jiřina Štěpničková vypovídat, že jí od roku 1949, tedy už dva roky před zatčením, ubývaly role v divadle a ve filmu. Její poslední filmová role byla ve snímku *Slepice a kostelník*²³⁸. Štěpničková popisovala, jak

²³⁵ Národní archiv (dále NA), fond Státní prokuratura, Praha (dále jen SProk), sign.2SPt I 26/52, Věc DENÍK.

²³⁶ NA, fond Státního soudu, sign. 2Ts I 60/52.

²³⁷ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 17506, Podsvazek č. 1, Jiřina SAMCOVÁ – ŠTĚPNIČKOVÁ.

²³⁸ *Slepice a kostelník* (rež. Oldřich Lipský, Jan Strojček, 1950).

byla nešťastná, jelikož svou práci milovala nadevše. Také naznačovala konflikty s kolegyněmi z armádního divadla²³⁹.

Dále Štěpničková popisovala, jak ji konkrétně od února 1950 začal kontaktovat předseda Závodního výboru KSČ armádního divadla Václav Špidla²⁴⁰. Nejprve ji měl označit za politicky nevzdělaného člověka, později ji údajně přiměl, aby ho učila divadelní role. Takovým způsobem se dle Štěpničkové dostal do její domácnosti. Několikrát po jeho odchodu údajně zjistila, že měla „přehrabané“ věci ve své skříni a stole. Tento člověk ji prý v divadle stále hlídal. Sledoval, s kým se stýká a podobně. Po nějaké době ji měl navštívit herec armádního divadla Josef Kotapiš²⁴¹ s informací, aby si na zmíněného Špidlu dávala pozor. V době její nepřítomnosti v divadle se měla totiž uskutečnit tajná schůzka, kde mělo být odhlasováno, že komu se podaří Štěpničkovou „utopit, dostane vyznamenání“. V té době měli za Štěpničkovou také začít docházet různí lidé s jistými provokacemi, na které prý nereagovala. Štěpničková vypověděla, že postupně pocítila strach.²⁴² Celkově hodnotila situaci tak, že už nevěděla, co má dělat.²⁴³

Na hereččin život před pokusem emigrace se nyní podíváme z druhého pohledu, a to z hodnocení náčelníka vnitřního oddělení Nápravného pracovního tábora v Pardubicích, kde byla Štěpničková po odsouzení vězněna. Dozvídáme se, že před zatčením žila, dle jeho slov, přepychovým životem ve své vile na Zbraslavi, kde měla vždy hospodyně. Mimo jiné měla být její hospodyně spolupracovnicí StB, která o ní podávala zprávy.²⁴⁴ V místě svého bydliště neměla mít dle jeho slov Štěpničková dobrou pověst pro své večírky pořádané v nočních hodinách s kolegy z divadla. Taktéž si měla

²³⁹ Vinohradské divadlo přejmenované roku 1950 na Divadlo Československé armády.

Dostupné z: Divadlo na Vinohradech, in: *Česká divadelní encyklopedie* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: http://encyklopedie.idu.cz/index.php/Divadlo_na_Vinohradech.

ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 17506, Podsvazek č. 1, Jiřina SAMCOVÁ – ŠTĚPNIČKOVÁ.

²⁴⁰ Václav Špidla, český herec a režisér, byl členem vinohradského divadla, kde spolupracoval například s režisérem Jiřím Frejkou. Dostupné z: ŠPIDLA, Václav, in: *FIKEJZ, Miloš: Český film: herci a herečky* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <http://libri.cz/databaze/film/heslo/4992>.

²⁴¹ Josef Kotapiš, po osm let působil ve vinohradském divadle. Dostupné z: KOTAPIŠ, Josef, in: *FIKEJZ, Miloš: Český film: herci a herečky* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <http://libri.cz/databaze/film/heslo/2214>.

²⁴² NA, SProk, sign.2SPt I 26/52, Věc DENÍK.

²⁴³ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 17506, Podsvazek č. 1, Jiřina SAMCOVÁ – ŠTĚPNIČKOVÁ.

²⁴⁴ NA, Státní soud, sign. 2Ts I 60/52.

domů často vozit pánské návštěvy, které u ní zůstávaly až do rána. Z hodnocení se dále dozvídáme, že herečka neměla být oblíbená u svých sousedů také kvůli své panovačné a lakotné povaze. Taktéž ji měli Zbraslavští občané odsuzovat za to, že jela své dítě porodit do Londýna.²⁴⁵

Jejímu rozhodnutí k emigraci předcházela důležitá událost. U výslechu z 23. října 1951 popisovala Štěpničková den, kdy seděla v kavárně Hlavovka na Vinohradech a přišla k ní žena, která jí chtěla předat vzkaz od nějakého neznámého muže. Ve spise je původně napsáno, že jde o známou Štěpničkové, což je přeškrtnuto, a v dalším řádku napsáno, že Štěpničková tu ženu vůbec nezná. Zřejmě ale měla Štěpničková vědět, o koho se jedná. Byla to Růžena Daňhová, manželka Bohuslava Novotného, muže, který Jiřině Štěpničkové dodával uhlí do jejího domu na Zbraslavi. Štěpničková měla být údajně kmotrou jejich dítěte, což můžeme považovat za poměrně blízký vztah. V dalším protokolu z výslechu sepsaném ve vazbě je dokonce napsáno, že si Štěpničková takovou schůzku smluvila sama.²⁴⁶ Z veškerých mnou probádaných materiálů můžeme předpokládat, že opravdu k takovému setkání došlo. Štěpničková na něm měla Daňhové odpovědět, že s cizím mužem mluvit nechce. Je téměř jasné, že tím neznámým mužem byl Jiří Fiala.

Zajímavostí je, že v dalším spise, kde jsou zapsány výpovědi Štěpničkové, měla tento úplně prvotní moment kontaktu s Daňhovou popisovat jinak. Ze zápisu se dozvídáme, že když za Štěpničkovou poprvé přišla Daňhová do kavárny, začala ji přemlouvat k setkání s cizím mužem a Štěpničková odmítla, dala jí do náruče své dítě a z kavárny odešla. Po chvíli se měla vrátit s další ženou, která Štěpničkovou údajně ještě více přesvědčovala k schůzce s neznámým mužem a ujišťovala ji, že se nemusí ničeho bát. Tou ženou byla jistá Jaroslava Pokorná.²⁴⁷ Právě ona spolu se svým manželem Bohuslavem Pokorným patrně spojovala všechny zmíněné a Jiřího Fialu. Fiala coby údajně příbuzný Pokorného požadoval, aby ho zkontaktovali se Štěpničkovou. To také udělali, jelikož Pokorný znal muže, který Štěpničkové dodával do vily uhlí. Tím mužem

²⁴⁵ Jiří Štěpnička se narodil 10. 4. 1947 v Londýně. Dostupné z: ŠTĚPNIČKA, Jiří, in: FIKEJZ, Miloš: Český film: herci a herečky [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <http://libri.cz/databaze/film/heslo/5052>.

Jestli má herec opravdu anglické občanství mi není známo.

NA, SSNV, sign. osob. spis, inv. č. Štěpničková (Samcová) Jiřina, 1960.

²⁴⁶ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 17506, Podsvazek č. 1, Jiřina SAMCOVÁ – ŠTĚPNIČKOVÁ.

²⁴⁷ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 7218, Skupinový spis státněbezpečnostního vyšetřování proti Štěpničková Jiřina a společníkům, Mapa 2.

byl již zmíněný manžel Růženy Daňhové, Bohuslav Novotný. Mimo jiné byli manželé Pokorní zřejmě spolupracovníky StB, což opět dokládá značnou organizaci StB a jejich bezpečnostních spolupracovníků s cílem neustálého kontaktování Štěpničkové.²⁴⁸

Daňhová Štěpničkovou dále přemlouvala, několikrát jí měla volat a snažit se s ní smluvit schůzku. Štěpničková odmítla, a proto znovu, po pár dnech, za ní nečekaně Daňhová přišla do kavárny i s Fialou. On jí vyřídil vzkaz, kterým měl být pozdrav od režiséra Františka Čápa ze SRN, který jí také vzkazoval, aby za ním přijela.²⁴⁹

Režiséru Františku Čápoovi se po zákazu režie v Československu podařilo emigrovat v dubnu roku 1949.²⁵⁰ Vlna kritiky na jeho osobu se rozpoutala poté, co se nepřijatelně vyjádřil o dělnické komisi, která na zlínském filmovém festivalu²⁵¹ zkritizovala jeho film *Bílá tma*²⁵². Tyto kritické akce, odehrávající se zejména v tisku, proti Čápoovi vyústily v naprosté omezení jeho profese²⁵³ a Čápoovi následnou úspěšnou emigraci.

Dále měl být v dopise pozdrav od dalších divadelníků, kteří emigrovali, a to například od herce Eduarda Linkerse²⁵⁴ či herečky Heleny Bušové²⁵⁵.

²⁴⁸ NA, SProk, sign.2SPt I 26/52, Věc DENÍK.

²⁴⁹ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 17506, Podsvazek č. 1, Jiřina SAMCOVÁ – ŠTĚPNIČKOVÁ.

²⁵⁰ František Čáp, in: *Filmový přehled* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/13530/frantisek-cap>.

²⁵¹ První mezinárodní filmový festival pracujících ve Zlíně. Dostupné z: KNAPÍK, Jiří: Dělnický soud nad Františkem Čápoem, in: *Illuminace* [online], roč. 14, 2002, č. 3 (47), [vid. 12. 6. 2019], ISSN: 0862-397X, dostupné z: http://www.iluminace.cz/JOOMLA/images/stories/clanky/knapik_3_2002.pdf. Str. 69

²⁵² *Bílá tma* (rež. František Čáp, 1948).

Film, jehož děj, věnující se partizánské skupině v době Slovenského národního povstání, byl kritizován zejména pro své naturalistické vyličení scén a nedostatečný optimistický tón. Dostupné z: KNAPÍK, Jiří: Dělnický soud nad Františkem Čápoem, in: *Illuminace* [online], roč. 14, 2002, č. 3 (47), [vid. 12. 6. 2019], ISSN: 0862-397X, dostupné z: http://www.iluminace.cz/JOOMLA/images/stories/clanky/knapik_3_2002.pdf. Str. 70

²⁵³ KNAPÍK, Jiří: Dělnický soud nad Františkem Čápoem, in: *Illuminace* [online], roč. 14, 2002, č. 3 (47), [vid. 12. 6. 2019], ISSN: 0862-397X, dostupné z: http://www.iluminace.cz/JOOMLA/images/stories/clanky/knapik_3_2002.pdf. Str. 70

²⁵⁴ Eduard Linkers, herec, který po odchodu z Československa roku 1952 většinu svého života strávil v Německu, kde natočil několik filmů. Dostupné z: Eduard Linkers, in: *FIKEJZ, Miloš: Český film: herci a herečky* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <http://libri.cz/databaze/film/heslo/2654>.

²⁵⁵ Helena Bušová, česká herečka, která se do zahraničí dostala společně se svým manželem letcem. Dostupné z: Helena Bušová, in: *FIKEJZ, Miloš: Český film: herci a herečky* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <http://libri.cz/databaze/film/heslo/490>.

Fiala měl při předávání dopisu Štěpničkové říkat, že tu nemá žádnou práci a její kolegyně v emigraci točí. Štěpničková vypověděla, že mu na toto odpověděla otázkou, co je to za provokaci, a odešla z kavárny.²⁵⁶

Dále se v jednom z výslechových spisů dočteme, že Štěpničková měla být v době poté, co ji kontaktoval Fiala, u výslechu na vyšetřovně StB. Zde se jí měli ptát na herecké kolegy. Štěpničková prý u výslechu rozmluvu s neznámým mužem zamlčela.²⁵⁷ Je velice pravděpodobné, že šlo o jakousi zkoušku, jestli Štěpničková prozradí, že je ponoukána k emigraci, nebo ne.

O pár dní později byla pozvána Růženou Daňhovou do bytu jejího milence Josefa Kandy. Štěpničková u výpovědi popisovala, že se v bytě opět nacházel ten samý cizí muž (Fiala) a ona mu řekla, že chce dopis od režiséra Františka Čápa vidět, aby mohla uvěřit. Pár dní poté jí Fiala dopis donesl. V něm mělo stát: „*Milá babo, přijed', budeš mít okamžitě práci, budeš točit.*“²⁵⁸ Pak již měla Jiřina Štěpničková shledat vzkaz věrohodným a o emigraci začít vážně uvažovat. Nakonec se rozhodla, že společně s dalšími lidmi přejde hranice.²⁵⁹

Domnívám se, že tento dopis, který byl pochopitelně fikcí, musel být napsán maximálně věrohodně, aby Štěpničkovou přesvědčil. Františku Čápovi zřejmě dlouhodobě bezpečnost zadržovala dopisy, které adresoval své matce ze zahraničí, a ty využila k napodobení režisérova písma a způsobu vyjadřování.²⁶⁰

To, že se jednalo o fikci, doložil svým vyjádřením roku 1965, kdy se začal případ znovu prošetřovat, sám režisér Čáp, který napsal: „*Prohlašuji tímto místopřísežně, že jsem nikdy paní Jiřině Štěpničkové, herečce Divadla československé armády, dnes člence Realistického divadla v Praze, neposlal výzvu k přechodu hranice ani ústní, ani písemnou, a vše, co bylo vydáváno za dopis ode mne nebo vzkaz, bylo falešné a*

ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 17506, Podsvazek č. 1, Jiřina SAMCOVÁ – ŠTĚPNIČKOVÁ.

²⁵⁶ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 17506, Podsvazek č. 1, Jiřina SAMCOVÁ – ŠTĚPNIČKOVÁ.

²⁵⁷ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 17506, Podsvazek č. 1, Jiřina SAMCOVÁ – ŠTĚPNIČKOVÁ.

²⁵⁸ Tamtéž

²⁵⁹ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 17506, Podsvazek č. 1, Jiřina SAMCOVÁ – ŠTĚPNIČKOVÁ.

²⁶⁰ Diagnóza: smrt nenávistí (rež. Jan Novák, 2003), in: *Příběhy slavných* [online], [vid. 13. 6. 2019], dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10123383458-pribehy-slavných/402223100111003-diagnoza-smrt-nenavisti/>.

*nepřavdivé.*²⁶¹ Takové vyjádření nám opět může doložit, že se jednalo o cílenou provokaci orgány StB.

Poté, co se Štěpničková rozhodla k uskutečnění emigrace, jí Fiala nabídl, že ji přes hranice převede. Následovalo ještě několik setkání účastníků přechodu s převaděčem Fialou. Dále Štěpničková například prodala své auto. Prodej byl zprostředkovaný skrze již zmíněného Kandu.²⁶²

Také byla seznámena s mužem, který měl při přechodu nést jejího syna v náručí.²⁶³

Na setkání v bytě milence Daňhové, Josefa Kandy, si Štěpničková měla smluvit s převaděčem Fialou ještě jednu schůzku. Údajně se sešli 18. října 1951 na nábřeží u Palackého mostu v Praze.²⁶⁴ Na schůzce měla být přítomna pouze Jiřina Štěpničková a převaděč Fiala, ovšem po chvíli se měla na místě objevit i Daňhová, která jim oznámila, že má taktéž v úmyslu emigrovat. Štěpničková měla dále vypovídat, že byla upozorněna na to, že kousek od nich stál muž, který měl veškeré dispozice, podle nichž se měli řídit, a že bude při přechodu nést syna Štěpničkové. Tím mužem byl jistý Eugen Hoffman. Dále se pravděpodobně na této schůzce dohodli na odjezdu. Štěpničkové mělo být na sobotu 20. října 1951 přistaveno k divadlu auto, coby odvoz na vlak.²⁶⁵

Jak jsme na výše uvedených příkladech mohli vidět, s největší pravděpodobností nebylo náhodou, že Štěpničkové postupně ubývaly pracovní příležitost a že měla konflikty s kolegyněmi z divadla. Taktéž nebylo náhodné ani to, že se kolem ní začalo sdružovat několik lidí, v čele s Fialou, kteří ji k emigraci přesvědčovali.

Situaci před rozhodnutím Štěpničkové k emigraci popisují podrobně právě pro to, že na tom můžeme vidět organizaci StB s cílem manipulace s lidmi, která byla pro perzekuci 50. let typická. Provokace patřily mezi způsoby práce StB de facto od jejich

²⁶¹ NA, Státní soud, sign. 2Ts I 60/52.

²⁶² ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 7218, Skupinový spis státněbezpečnostního vyšetřování proti *Štěpničková Jiřina* a společníkům, Mapa 1.

²⁶³ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 17506, Podsvazek č. 1, Jiřina SAMCOVÁ – ŠTĚPNIČKOVÁ.

²⁶⁴ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 7218, Skupinový spis státněbezpečnostního vyšetřování proti *Štěpničková Jiřina* a společníkům, Mapa 2.

²⁶⁵ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 17506, Podsvazek č. 1, Jiřina SAMCOVÁ – ŠTĚPNIČKOVÁ.

počátku²⁶⁶ a po únoru 1948 se staly jedním z typických prostředků mechanismu výroby politických procesů.

6.4. Pokus o emigraci

V sobotu 20. října 1951 si Jiřina Štěpničková vzala do divadla, v té době už ne Divadla na Vinohradech, ale Divadla Československé armády, svého syna Jiřího. Po představení na ni měl před divadlem čekat Eugen Hoffman. Tento muž byl také jedním z účastníků přechodu hranic a měl nést jejího syna po dobu cesty v náručí. Odvezl je do její vily na Zbraslav, kde si sbalila věci. Jiřina Štěpničková měla z vily vynést do auta dva kufry. Rodinné šperky měl zašitý syn Jiří v kabátku. V autě s nimi jeli na Smíchovské nádraží ještě další dva lidé, které prý Štěpničková neznala.²⁶⁷

Ve vlaku se měli setkat s Daňhovou s dcerou a Kandou, kteří jeli společně s nimi. Na nádraží v Plzni patrně přestupovali na vlak, kterým pokračovali na další zastávku blížící se hranicím. Jeli celou noc a ráno 21. října dorazili na konečnou stanici do Holostřev, kde na ně měl čekat Jiří Fiala coby převaděč.²⁶⁸

Vzhledem k tomu, že šlo o početnou skupinu lidí, kterou měl Fiala převést, rozdělil ji na dvě menší skupinky. Také prý kvůli tomu, aby nebyli nijak nápadní.²⁶⁹ Z toho je zřejmé, že Fiala svou roli převaděče sehrával věrohodně.

První skupinu tvořili ti, kteří měli, jak jsem již výše uvedla, společně kolem půlnoci z 20. na 21. října odjet vlakem směrem na Plzeň. Patřili sem tedy Jiřina Štěpničková se synem, Eugen Hoffman, Růžena Daňhová s dcerou a Josef Kanda. Druhá skupina měla do Holostřev vyjet z Prahy později. Tvořili ji Blažena Farská a manželé Holubovi. Miloslava Topičová měla přijet na místo spolu s Jiřím Fialou.²⁷⁰

²⁶⁶ KAPLAN, Karel - PALEČEK, Pavel: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, 1. vyd. Brno, Barrister & Principal 2001, ISBN 80-85947-75-7. Str. 25-26

²⁶⁷ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 17506, Podsvazek č. 1, Jiřina SAMCOVÁ – ŠTĚPNIČKOVÁ.

²⁶⁸ Tamtéž

²⁶⁹ NA, Státní soud, sign. 2Ts I 60/52.

²⁷⁰ Tamtéž

V následujících odstavcích konkrétněji představím další účastníky pokusu o přechod hranic. U každého vysvětlím zřejmé důvody jejich rozhodnutí pro emigraci, které jsou uvedeny v trestním oznámení.²⁷¹

6.4.1. První skupina

V první skupině byli spolu se Štěpničkovou Eugen Hoffman, Růžena Daňhová, Josef Kanda a Miloslava Topičová, která měla na místo přijet spolu s převaděčem.

6.4.1.1. Eugen Hoffman

Z trestního oznámení se o Hoffmanovi dozvídáme, že byl z dělnické rodiny a sám byl jako dělník zaměstnán. Ovšem jako příslušník pracující třídy neměl mít vůbec zájem na budování socialismu. Dostal se údajně do společnosti jistých „reakčníků“, nepřátel socialismu, kteří mu pomohli uskutečnit útěk do zahraničí. Tímto člověkem měl být jeho spoluzaměstnanec Pokorný. O Pokorném jsme se již zmiňovali, tento člověk zprostředkoval setkání Fialy i se Štěpničkovou a zřejmě byl spolupracovníkem StB. Dále se dozvídáme, že byl Hoffman odsouzen k jednomu roku podmíněně za krádež motocyklu, což by mohlo být považováno za jeho motivaci k pokusu o emigraci.²⁷²

6.4.1.2. Růžena Daňhová

O Daňhové se v trestním oznámení hovoří jako o ženě pocházející z dělnické rodiny. Její otec byl zedník, matka tovární dělnice a Růžena Daňhová měla ještě tři sourozence. Rodiče měli být rádi, když po vychození školy odešla z domova do Prahy, kde si našla práci. Dále státní prokurátorka zmínila, že Daňhová, místo toho, aby byla vděčná za „*životní klid, který jí nabízí lidově demokratická země, raději riskovala svou nejistou budoucnost, když se rozhodla pro emigraci*“.²⁷³ Její důvod emigrace byl pravděpodobně odchod od manžela s vidinou budoucího života s milencem Kandou v SRN.

²⁷¹ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 7218, Skupinový spis státněbezpečnostního vyšetřování proti Štěpničková Jiřina a společníkům, Mapa 1.

²⁷² Tamtéž

²⁷³ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 7218, Skupinový spis státněbezpečnostního vyšetřování proti Štěpničková Jiřina a společníkům, Mapa 1.

6.4.1.3. Josef Kanda

Muž dělnického původu, jak je v trestním oznámení uvedeno, se stal „*přísluhovačem kapitalistů*“. Již v roce 1949 měl projevit svou neúctu k dělnické třídě tím, že provokoval mužstvo lidově demokratických států a SSSR na mistrovství v odbíjení. Vedle toho se prý choval velmi násilně. Dále byl tento muž údajně obviněn ze spolupachatelství na krádeži v Ústí nad Labem, kde se narodil. Po těchto událostech se měl rozhodnout pro útěk z republiky.

Kanda se měl maximálně snažit pomáhat Jiřimu Fialovi s organizací odchodu za hranice. Důvodem mohla být skutečnost, že údajně neměl finanční obnos k zaplacení převodu přes hranice. Fialovi měl také nabídnout, že by mohl sehnat další lidi, kteří by odešli do zahraničí a zaplatili by více peněz, čímž by on „splatil“ svůj převod.

V závěru se dozvídáme, jak cynický Kanda byl, když chtěl za každou cenu opustit svou zemi a hlavně rodinu, kde mu umíral otec. Dle slov v trestním oznámení se Kanda rozhodl pro emigraci ze strachu z odsouzení za svou kriminální činnost.²⁷⁴

6.4.1.4. Miloslava Topičová

O Miloslavě Topičové se v trestním oznámení dočteme, že údajně neměla kladný vztah k práci. Práce pro ni měla být přítěží. Dokonce svůj pracovní poměr údajně jeden čas fingovala, a proto hledala pohodlnější život v zahraničí. S převaděčem ji údajně seznámila Blažena Farská, další účastnice příběhu.

Topičová se měla s Fialou domluvit, že ji převede přes hranice, a ona mu zaplatí dvě stě dolarů až v SRN, které jí tam předá její přítel.²⁷⁵

6.4.2. Druhá skupina

V druhé skupině byla Blažena Farská, milenka muže, kterého již měl Jiří Fiala převést přes hranice, a manželé Holubovi. Tato skupina měla vyjíždět z Prahy později.²⁷⁶

²⁷⁴ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 7218, Skupinový spis státněbezpečnostního vyšetřování proti *Štěpničková Jiřina* a společníkům, Mapa 1.

²⁷⁵ Tamtéž

²⁷⁶ Tamtéž

6.4.2.1. *Blažena Farská*

Žena pocházející z měšťanské rodiny se podle trestního oznámení nikdy neměla špatně. Nepřítelem režimu se prý stala po ovlivnění partnerem Křepelou. Tento muž měl vystupovat ostře proti zřízení země. Společně se rozhodli emigrovat. Křepelovi se ale podařilo emigrovat již 15. září 1951. Je tedy patrné, že motivací jejího odchodu za hranice byl milostný vztah.²⁷⁷

6.4.2.2. *Jaroslav Holub*

O Jaroslavu Holubovi se v trestním oznámení dočteme, že byl samostatným živnostníkem pocházejícím ze zámožné rodiny. Vlastnil kloboučnický a kožešnický závod. Jak se tedy dozvídáme z trestního oznámení, „nemohl se smířit s budováním socialismu“. Dále je zde popisováno, že Holub měl velké příjmy získané bez námahy čili žil prý velmi pohodlný život. A protože chtěl dosáhnout stejného živnostenského úspěchu i po nastolení socialismu, rozhodl se emigrovat do SRN za bratrem, který se svou rodinou emigroval v roce 1950. Konkrétně se dočteme, že „doufal, že v kapitalistickém světě dosáhne opět takového života, kde mu bude umožněno žít na úkor ostatních pracujících...“ Fiala za ním přišel v září 1951 a stejně tak jako Jiřině Štěpničkové donesl i jemu dopis. Údajně měl být od Holubova bratra a bylo v něm psáno, aby za ním přišel a že mu přechod zaplatí.²⁷⁸

6.4.2.3. *Libuše Holubová*

Libuše Holubová pocházející také z živnostenské rodiny, podle trestního oznámení, přestože pracovala za války v továrně, nikdy nepoznala život dělnictva a netoužila po „budování šťastnějšího života“. Proto se rozhodla následovat svého muže v emigraci. V jiném spisu se dočteme, že byla k pokusu o přechod svým manželem dokonce donucena.²⁷⁹

Nyní se vraťme k samotné cestě na hranice. Fiala měl po chvíli cesty nechat první skupinu čekat v lese a vrátit se na nádraží pro druhou skupinu. Tato skupina údajně

²⁷⁷ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 7218, Skupinový spis státněbezpečnostního vyšetřování proti Štěpničková Jiřina a společníkům, Mapa 1.

²⁷⁸ Tamtéž

²⁷⁹ Tamtéž

vyjížděla do Holostřev o něco později a na převaděče měla čekat celé odpoledne v tamním hostinci. Farská s Holubovými se tam prý vydávali za brigádníky, aby nebyli podezřelí. Z protokolu se dozvídáme, že se druhá skupina prý nedržela přesných instrukcí Fialy a na nádraží se s ním nesešla ve stejný čas. Poté, co převaděč vůbec nepřišel, měla odjet zpět do Prahy a Fiala se měl vrátit do lesa sám.²⁸⁰ Zdali je Fiala opravdu nenašel, nebo pro ně vůbec na smluvené místo nešel, se už nedozvíme. Rozhodně ale víme, že i sebemenší náznak snahy emigrovat znamenal odsouzení.

Vrátíme se zpět k první skupině. V průběhu jejich cesty lesem se musela Růžena Daňhová vrátit, její dcera prý začala neutišeně plakat, což je mohlo prozradit. Fiala je tedy poslal s Josefem Kandou zpět s tím, že se pro ně později vrátí.²⁸¹ V jednom z výslechů to Štěpničková popisuje jako hádku, kdy Fiala řekl, ať odejdou, že si nenechá „zakroutit krkem“.²⁸² Josef Kanda vypovídal, že přemlouval Fialu, aby mohl pokračovat s nimi, ten mu to ale rázně zakázal a ani neslíbil, že se pro ně vrátí.²⁸³ Další z možností, které se dočteme v zápisech z výslechů je, že Kandovi a Daňhové Fiala přislíbil, že se pro ně údajně vrátí za 14 dní ze zahraničí.²⁸⁴

Když se blížili k hraničnímu potoku poblíž Rozvadova, Fiala měl všem říct, ať počkají, že zkontroluje situaci. Šel o kousek před nimi a poté na ně prý mávl, aby ho následovali. V tu chvíli, kdy se dostali k potoku, začala střelba.²⁸⁵

V momentě, kdy Jiřina Štěpničková uslyšela střelbu, běžela se zřejmě schovat do křoví a měla se pokoušet zahrabat cestovní pas a zlatý náramek do mechu. Její syn Jiří ve svém vyprávění mluví o této situaci, jako o hrozně dlouhé chvíli, kdy začala střelba a jeho matka najednou zmizela. Jako malé dítě měl pocit, že to trvalo několik minut, než vylezla z křoví. Je ale patrné, že to byla otázka pár vteřin. Svou matku pak už jen zahlédl a poté ji na hodně dlouhou dobu neviděl.²⁸⁶

²⁸⁰ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 7218, Skupinový spis státněbezpečnostního vyšetřování proti Štěpničková Jiřina a spolčovníkům, Mapa 1.

²⁸¹ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 7096, Podsvazek č. 17, Růžena DAŇHOVÁ.

²⁸² ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 17506, Podsvazek č. 1, Jiřina SAMCOVÁ – ŠTĚPNIČKOVÁ.

²⁸³ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 7093, Podsvazek č. 8, Josef KANDA.

²⁸⁴ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 7096, Podsvazek č. 17, Růžena DAŇHOVÁ.

²⁸⁵ Viz příloha č. 1

²⁸⁶ Diagnóza: smrt nenávisť (rež. Jan Novák, 2003), in: *Příběhy slavných* [online], [vid. 13. 6. 2019], dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10123383458-pribehy-slavných/402223100111003-diagnoza-smrt-nenavisti/>.

Z mnou probádaných pramenů se také dozvídáme, že převaděči Fialovi se mělo podařit uprchnout za hranice.²⁸⁷ Takový závěr v protokole pochopitelně nasvědčuje tomu, že jeho úloha v provokaci Štěpničkové dovedením na hranice jednoduše skončila.

Je velice pravděpodobné, že Fiala vedl skupinu cíleně na předem dané místo patřící pod útvar 8356 Pohraniční stráž Planá u Mariánských Lázní²⁸⁸. Z tohoto útvaru vyšlo takovéto sdělení:

„Předmět: Srncová (!)²⁸⁹ Jiřina, roz. Štěpničková

Dnešního dne 22. října 1951 v 8:30 byla zadržena při pokusu o ilegální přechod hranice. Konečně se vítězným proletářům podařilo srazit tu buržoazní hvězdu k zemi.“²⁹⁰

6.5. Obžaloba

Jiřina Štěpničková byla zatčena 22. října 1951 v 8:30 hodin. První výslech proběhl 23. října 1951 na místním oddělení SNB. Druhý den byla převezena do Bartolomějské ulice v Praze do věznice krajského velitelství StB Praha, kde následovalo několik dalších výslechů.²⁹¹ Na Jiřinu Štěpničkovou byla uvalena vazba.

Syn Štěpničkové pobýval v bytě v Americké ulici na Vinohradech. Jednalo se o byt, který sloužil jako dětská jizba SNB, kde „žil“ s několika dalšími dětmi.²⁹² Měly to být údajně děti kočovných artistů. Jeho otec, teta a samotná Jiřina Štěpničková o něm vůbec nic nevěděli.²⁹³

²⁸⁷ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 7218, Skupinový spis státněbezpečnostního vyšetřování proti Štěpničková Jiřina a společníkům, Mapa 1.

²⁸⁸ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 7218, Skupinový spis státněbezpečnostního vyšetřování proti Štěpničková Jiřina a společníkům, Mapa 2.

²⁸⁹ Pravděpodobné zkomolení příjmení Samcová (po manželci Štěpničkové) na Srncová nebo se jedná o krycího jméno.

²⁹⁰ ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 199

²⁹¹ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 17506, Podsvazek č. 1, Jiřina SAMCOVÁ – ŠTĚPNIČKOVÁ.

²⁹² Tamtéž

²⁹³ ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 201

Jiřina Štěpničková se v listopadu ve vazbě zhroutila. Byla převezena do vězeňské nemocnice, kde jí diagnostikovali hysterický záchvat a nasadili antidepresiva, se kterými se hned vrátila do vazební věznice.²⁹⁴

Štěpničková později vypověděla, že jí byla během vazby několikrát nabídnuta spolupráce s StB, kterou odmítala.²⁹⁵

V lednu 1952 bylo proti Jiřině Štěpničkové podáno trestní oznámení.²⁹⁶ O svém synovi stále nic nevěděla. Ve vazbě do vynesení rozsudku čekala ještě další rok, a to pravděpodobně kvůli dlouhému trvání výslechů všech ostatních, kteří chtěli překročit hranice nebo se této akce jakkoli jinak účastnili. Ve vazbě neměla povolenou ani jednu návštěvu.²⁹⁷

Státního prokurátor na ni a ostatní účastníky podal žalobu dne 10. července 1952²⁹⁸. Na řadu přišel soud. Dnes je již evidentní, že o jejich osudu bylo dávno rozhodnuto.

V trestním oznámení státního prokurátora se dočteme: „...vyskytují se však i takové živly, jejichž nízké osobní zájmy jsou jim přednější a bližší nežli zájmy celku, a tito lidé neváhají použití ani zločinných method a spojit se s agentem zrádné zahraniční emigrace k uskutečnění svých sobeckých cílů.“²⁹⁹ Státní prokurátorka mluvila o činu, kterého se Štěpničková a další dopustili, jako o velezradě národa. O Jiřině Štěpničkové se vyjadřovala jako o ženě, která za první republiky dosáhla postu přední divadelní a filmové herečky, což u ní vedlo k ješitnosti, kterou nemohla ukojit, a proto se dopustila takového činu. A to jen díky tomu, že již nebyla tak často obsazována, přitom ale, jak prokurátorka napsala, byla dobře existenčně zajištěna. Štěpničková tedy zradila národ jen kvůli své osobní popularitě, které chtěla dosáhnout v zahraničí. Stala se zrádцем. V neposlední řadě prokurátorka zmínila, že je zřejmé, ačkoli se k tomu Štěpničková

²⁹⁴ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 17506, Podsvazek č. 1, Jiřina SAMCOVÁ – ŠTĚPNIČKOVÁ.

²⁹⁵ NA, SProk, sign.2SPt I 26/52, Věc DENÍK.

²⁹⁶ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 7218, Skupinový spis státněbezpečnostního vyšetřování proti Štěpničková Jiřina a společníkům, Mapa 1.

²⁹⁷ Diagnóza: smrt nenávisť (rež. Jan Novák, 2003), in: *Příběhy slavných* [online], [vid. 13. 6. 2019], dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10123383458-pribehy-slavnych/402223100111003-diagnoza-smrt-nenavisti/>.

²⁹⁸ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 17506, Podsvazek č. 1, Jiřina SAMCOVÁ – ŠTĚPNIČKOVÁ.

Viz příloha č. 2

²⁹⁹ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 7218, Skupinový spis státněbezpečnostního vyšetřování proti Štěpničková Jiřina a společníkům, Mapa 1.

nedoznala, že věděla o ilegálním výskytu agenta CIC, kterým měl být Fiala, na území ČSR.³⁰⁰

6.6. Soudní proces a rozsudek

Dne 2. prosince 1952 v 9 hodin došlo v pankráckém justičním paláci k neveřejnému soudnímu jednání v trestní věci Jiřina Štěpničková a spol. Předsedou senátu byl JUDr. Vojtěch Rudý³⁰¹, soudci Marie Benková, JUDr. Josef Kočí³⁰², Cyril Churavý, František Kukul a státní prokurátorkou Ludmila Matušínková³⁰³.

Soudní líčení bylo neveřejné, jak bylo pro konec tohoto roku a roky následující typické. Veřejné procesy skončily v závěru roku 1952 v podstatě monstrprocesem s Rudolfem Slánským, po kterém už převládal pocit z dostatečně upevněného režimu, ve kterém již nebyla praxe veřejného jednání, a vůbec masové vědomí o probíhajících procesech, důležitá.³⁰⁴ V protokolu z hlavního líčení se Štěpničkovou a spol. je důvodem

³⁰⁰ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 7218, Skupinový spis státněbezpečnostního vyšetřování proti Štěpničková Jiřina a spol., Mapa 1.

³⁰¹ JUDr. Vojtěch Rudý (pův. jm. Benjamin Roth) - státní soudce v letech 1950 až 1952 v Praze. Dostupné z: VOREL, Jaroslav - ŠIMÁNKOVÁ, Alena – BABKA, Lukáš: *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech, Díl II.* [online], Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, č. 9, Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR 2004, [vid. 12. 6. 2019], ISBN 80-86621-05-7, dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/publikace-sesity-01-15.aspx>. Str. 55.

³⁰² JUDr. Josef Kočí - soudce Státního soudu v Praze v letech 1951 až 1952. Dostupné z: VOREL, Jaroslav - ŠIMÁNKOVÁ, Alena – BABKA, Lukáš: *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech, Díl II.* [online], Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, č. 9, Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR 2004, [vid. 12. 6. 2019], ISBN 80-86621-05-7, dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/publikace-sesity-01-15.aspx>. Str. 55.

³⁰³ Dr. Ludmila Matušínková - náměstkyně státního prokurátora a vedoucí správního oddělení Státní prokuratury v Praze. Dostupné z: VOREL, Jaroslav - ŠIMÁNKOVÁ, Alena – BABKA, Lukáš: *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech, Díl II.* [online], Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, č. 9, Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR 2004, [vid. 12. 6. 2019], ISBN 80-86621-05-7, dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/publikace-sesity-01-15.aspx>. Str. 55.

³⁰⁴ KAPLAN, Karel - PALEČEK, Pavel: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno, Barrister & Principal 2001, Poznávání komunistické minulosti. ISBN 80-85947-75-7, str. 44.

neveřejného líčení uvedena možnost ohrožení státního tajemství, jelikož se věc stále prošetřuje.³⁰⁵

Dne 3. prosince 1952 Státní soud v Praze odsoudil 8 členů ilegální skupiny. V této skupině byli vedle Jiřiny Štěpničkové Eugen Hoffman, Miloslava Topičová, Růžena Daňhová, Josef Kanda, Blažena Farská, Jaroslav Holub a Libuše Holubová.³⁰⁶

Jiřina Štěpničková nebyla obviněna z toho, že v SRN chtěla filmovat, nýbrž z velezrady. Byla obviněna ze snahy dostat se prostřednictvím agenta západní rozvědky k československým uprchlíkům, kteří se v emigraci měli snažit o rozvrácení lidově demokratického řádu republiky.³⁰⁷ Soud ji uznal vinnou a poslal na 15 let do vězení.³⁰⁸ Zároveň byla odsouzena ke ztrátě čestných práv občanských a propadnutí celého jejího jmění³⁰⁹.

Všichni ostatní spolu se Štěpničkovou byli taktéž obviněni z plánování útěku z Československé republiky do amerického okupačního pásma Německa s cílem „zničit nebo rozvrátit lidově demokratické státní zřízení nebo společenský řád republiky, které jsou zaručeny ústavou a pro takový čin vešli ve styk s cizím činitelem.“³¹⁰ Všichni spáchali trestný čin velezrady a byli odsouzeni.

Růžena Daňhová byla potrestána 14 lety vězení, Josef Kanda měl ve vězení strávit 13 let. O rok méně dostal Jaroslav Holub. Miloslavu Topičovou a Blaženu Farskou soud odsoudil k 10 letům odnětí svobody. Osmiletý trest dostala Libuše Holubová. Šesti lety vězení byl potrestán Eugen Hofmann.³¹¹

K soudnímu procesu je možné ještě doplnit vzpomínku spoluobžalované Růženy Daňhové. Ta vypráví, že Štěpničkové předseda senátu Rudý vyčítal obsah jednoho z jejích monologů na divadle. Šlo o monolog svaté Jany ze hry G. B. Shawa, který údajně

³⁰⁵ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 7218, Skupinový spis státněbezpečnostního vyšetřování proti Štěpničková Jiřina a společníkům, Mapa 1.

³⁰⁶ Tamtéž

³⁰⁷ Tamtéž

³⁰⁸ Viz příloha č. 3

³⁰⁹ Dne 7. února 1952 bylo státním prokurátorem vydáno usnesení, kterým byl zajištěn veškerý majetek obviněné Jiřiny Štěpničkové. Dostupné z: ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 7218, Skupinový spis státněbezpečnostního vyšetřování proti Štěpničková Jiřina a společníkům, Mapa 1.

³¹⁰ ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 7218, Skupinový spis státněbezpečnostního vyšetřování proti Štěpničková Jiřina a společníkům, Mapa 1.

³¹¹ Tamtéž

Viz příloha č. 3

zněl zřejmě „...*duj, západní větre...*“ A bylo jí vyčítáno, že neříkala „*duj, východní větre*“.³¹²

Přestože byl soud s Jiřinou Štěpničkovou neveřejný, kauza vykazuje typické prvky monstrprocesu. Stejně jako i v řadě dalších případů doprovázela proces se Štěpničkovou politická propaganda, která se v jejím případě projevila sepsáním petice požadující nejpřísnější potrestání. V procesu se Štěpničkovou se měla totiž u soudu objevit žádost sepsaná herci Divadla Československé armády. Mělo se jednat o žádost o nejvyšší trest, tedy trest smrti.³¹³

Tato žádost zřejmě není ve spisech nijak doložena.³¹⁴ Podle výpovědi pamětníků je více verzí listiny. Jednak měla být její autorkou státní prokurátorka Ludmila Matušínková, která v divadle promluvila k hercům a požadovala podepsání dokumentu. Listina měla být podepsána téměř všemi herci Divadla Československé armády.³¹⁵ Odmítnout měli jen čtyři, a to Štěpničkové dlouholetý partner Gustav Nezval³¹⁶, Rudolf Deyl ml.³¹⁷, Josef Chvalina³¹⁸ a jeho žena Lída Vostrčilová³¹⁹. Většina z podepsaných zřejmě ani nevěděla, co podepisují, a informace o činu Štěpničkové jim pravděpodobně

³¹² Diagnóza: smrt nenávistí (rež. Jan Novák, 2003), in: *Příběhy slavných* [online], [vid. 13. 6. 2019], dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10123383458-pribehy-slavnych/402223100111003-diagnoza-smrt-nenavisti/>.

³¹³ Tamtéž

³¹⁴ ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 206

³¹⁵ Jiřina Štěpničková: Generální prevence (rež. Ján Novák, 2006), in: *Příběhy železné opony* [online], [vid. 13. 6. 2019], dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10095467107-pribehy-zelezne-opony/406235100221003-jirina-stepnickova-generalni-prevence/>.

³¹⁶ Gustav Nezval byl významným českým divadelním a filmovým hercem. S Jiřinou Štěpničkovou údajně udržovat partnerský vztah. Dostupné z: Diagnóza: smrt nenávistí (rež. Jan Novák, 2003), in: *Příběhy slavných* [online], [vid. 13. 6. 2019], dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10123383458-pribehy-slavnych/402223100111003-diagnoza-smrt-nenavisti/>.

³¹⁷ Rudolf Deyl ml., český herec, který působil například v Divadle na Vinohradech, známý je i pro své filmové role (např. role rekreačního referenta ve filmu *Anděl na horách*). Dostupné z: DEYL, Rudolf ml., in: *FIKEJZ, Miloš: Český film: herci a herečky* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <http://libri.cz/databaze/film/heslo/702>.

³¹⁸ Josef Chvalina byl český herec, který hrál dlouhá léta v Divadle na Vinohradech. Taktéž se věnoval vyučování na DAMU. Dostupné z: CHVALINA, Josef, in: *FIKEJZ, Miloš: Český film: herci a herečky* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <http://libri.cz/databaze/film/heslo/1652>.

³¹⁹ Lída Vostrčilová, manželka Josefa Chvaliny, byla českou herečkou, dlouholetou členkou Divadla na Vinohradech. Dostupné z: VOSTRČILOVÁ, Lída, in: *FIKEJZ, Miloš: Český film: herci a herečky* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <http://libri.cz/databaze/film/heslo/5810>.

nebyly pravdivě podány. Mezi herci zřejmě panovaly i obavy o vlastní existenci, jak vyprávěl v dokumentu České televize pamětník herec Radovan Lukavský³²⁰.

Další verzí je, že byla žádost sepsána konkrétními čtyřmi herečkami, které měla údajně pojit politická příslušnost ke KSČ, a to Soňou Neumannovou (Škodovou)³²¹, Světlou Amortovou³²², Světlou Svozilovou³²³ a Jarmilou Švabíkovou.³²⁴

Listina měla být k soudu donesena dvěma členy divadelního souboru. Jindřich Černý ve své monografii uvádí, že Štěpničková později, v roce 1968, řekla, že žádost k soudu donesli dva, podle ní významní představitelé divadla, ale nikdy nechtěla říci jména. Ani jména podepsaných, která také měla vidět.³²⁵ Nejčastěji se ale mluví o herci Otu Sklenčkoví³²⁶ a herečce Soně Neumannové (Škodové).³²⁷

³²⁰ Radovan Lukavský, významný český herec a recitátor, dlouholetý člen Národního divadla, kde ztvárnil např. roli Shakespearova Hamleta. Dostupné z: LUKAVSKÝ, RADOVAN, in: *FIKEJZ, Miloš: Český film: herci a herečky* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <http://libri.cz/databaze/film/heslo/2732>.

Diagnóza: smrt nenávistí (rež. Jan Novák, 2003), in: *Příběhy slavných* [online], [vid. 13. 6. 2019], dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10123383458-pribehy-slavných/402223100111003-diagnoza-smrt-nenavisti/>.

³²¹ Soňa Neumannová (prov. Škodová), česká herečka a členka Divadla na Vinohradech. Dostupné z: NEUMANNOVÁ, Soňa, in: *FIKEJZ, Miloš: Český film: herci a herečky* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <http://libri.cz/databaze/film/heslo/3316>.

³²² Světla Amortová byla českou herečkou, téměř třicet let členkou Divadla na Vinohradech. Dostupné z: AMORTOVÁ, Světla, in: *FIKEJZ, Miloš: Český film: herci a herečky* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <http://libri.cz/databaze/film/heslo/30>.

³²³ Světla Svozilová byla českou herečkou a dlouholetou členkou Divadla na Vinohradech. Dostupné z: SVOZILOVÁ, Světla, in: *FIKEJZ, Miloš: Český film: herci a herečky* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <http://libri.cz/databaze/film/heslo/4770>.

³²⁴ Diagnóza: smrt nenávistí (rež. Jan Novák, 2003), in: *Příběhy slavných* [online], [vid. 13. 6. 2019], dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10123383458-pribehy-slavných/402223100111003-diagnoza-smrt-nenavisti/>.

³²⁵ ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 206

³²⁶ Ota Sklenčka, český herec, byl významným představitelem Divadla na Vinohradech a také pedagogem DAMU. Dostupné z: SKLENČKA, Ota, in: *FIKEJZ, Miloš: Český film: herci a herečky* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <http://libri.cz/databaze/film/heslo/4414>.

³²⁷ Diagnóza: smrt nenávistí (rež. Jan Novák, 2003), in: *Příběhy slavných* [online], [vid. 13. 6. 2019], dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10123383458-pribehy-slavných/402223100111003-diagnoza-smrt-nenavisti/>.

6.7. Výkon trestu

Jiřina Štěpničková byla internována v pardubické ženské věznici.³²⁸ Byla sem převezena v lednu roku 1953 z věznice Pankrác.³²⁹ Její sestra Marie Loyková a herečtí kolegové jako například Míla Pačová³³⁰, Zdenka Baldová³³¹, Ladislav Pešek³³², Jaroslav Vojta³³³ a další pro ni sepisovali petice a posílali žádosti o milost.³³⁴

Ze spisů sepsaných v Nápravném pracovním táboře v Pardubicích se o Štěpničkové dozvídáme, že měla převážnou dobu plnění trestu, od roku 1953 do roku 1959, pracovat coby šička v jedné z dílen místní „švadlárny“. I přes její údajně střídavé pracovní výkony v průměru vždy splnila 100 % stanovené normy. I její výrobky měly být kvalitní, proto na Štěpničkovou neměly být, co se týče této práce, nikdy žádné stížnosti. V roce 1959 byla přeřazena na pracoviště Tesla, kde měla taktéž svou práci odvádět svědomitě, za což byla kladně hodnocena. Dokonce se podílela na vyhlášení kolektivní soutěže na dílnách. V této soutěži se údajně snažila o získání nejlepšího hodnocení. Ze svého pracovního výdělků měla Štěpničková přispívat na syna Jiřího, kterého v té době vychovávala její sestra.³³⁵

Dále se můžeme dočíst, že po jistou dobu, od roku 1953 do roku 1955, mělo být její chování ve věznici velice neuspokojivé. Do této doby Štěpničkovou kázeňsky pokárali už v pankrácké věznici, a to, když se z okna údajně dívala na kroužící letadlo, za což ji potrestali sedmi dny spánku na tvrdém lůžku. Podruhé, tedy již ve věznici v

³²⁸ Viz podkapitola Ženské vězeňství a pardubická věznice

³²⁹ NA, SSNV, sign. osob. spis, inv. č. Štěpničková (Samcová) Jiřina, 1960.

³³⁰ Míla Pačová, herečka Národního divadla a Divadla na Vinohradech. Dostupné z: Míla Pačová, in: *FIKEJZ, Miloš: Český film: herci a herečky* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <http://libri.cz/databaze/film/heslo/3506>.

³³¹ Zdeňka Baldová, herečka Divadla na Vinohradech a Národního divadla, mimo jiné manželka K. H. Hilara, oceněna titulem národní umělkyně. Dostupné z: Zdeňka Baldová, in: *FIKEJZ, Miloš: Český film: herci a herečky* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <http://libri.cz/databaze/film/heslo/82>.

³³² Ladislav Pešek, národní umělec a významný člen Národního divadla. Dostupné z: Ladislav Pešek, in: *FIKEJZ, Miloš: Český film: herci a herečky* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <http://libri.cz/databaze/film/heslo/3618>.

³³³ Jaroslav Vojta, národní umělec, byl členem Divadla na Vinohradech a souboru Národního divadla. Dostupné z: Jaroslav Vojta, in: *FIKEJZ, Miloš: Český film: herci a herečky* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <http://libri.cz/databaze/film/heslo/5756>.

³³⁴ ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 213

³³⁵ NA, SSNV, sign. osob. spis, inv. č. Štěpničková (Samcová) Jiřina, 1960.

Pardubicích, dva roky od prvního kázeňského přestupku, byla potrestána jedním měsícem odnětím výhod za to, že při uzávěrce měla mít špinavé boty. Třetí trest jí byl udělen zřejmě za neukázněné chování k příslušnici. O výhody přišla na dva měsíce.³³⁶

Poslední provinění ve vězení bylo v roce 1955, kdy se podílela na hromadné hladovce. Zdroje³³⁷ uvádějí, že se jí mělo účastnit odhadem 105 nebo dokonce až 520 vězeňkyň. Ty svým protestem požadovaly dostatečnou stravu nebo se například vyjadřovaly proti šikaně, které se jim dostávalo ze strany dozorců.³³⁸ Za účast na hladovce byla Štěpničková kázeňsky potrestána odnětím výhod na tři měsíce. Mezi odnětí výhod patřil například zákaz návštěv nebo přijímání dopisů a balíků.³³⁹

Od doby posledního trestu se mělo její chování dle pramenných zdrojů značně zlepšit. Naopak odměněna nebyla dle archivních spisů nikdy.³⁴⁰

Co se týče její povahy a chování, byla náčelníkem Nápravného pracovního tábora hodnocena jako „*úlisná osoba, která se dokáže přizpůsobit každé situaci*“. Úlisná měla být v jednání s příslušníky. Vždy se ale měla chovat slušně a ve svém vyjadřování opatrně. Zastávala prý „*vyčkávací postoj*“.³⁴¹

V kolektivu ostatních vězeňkyň byla podle archivního zápisů oblíbená, což potvrzuje i vzpomínání jejích spoluvězeňkyň, které zmiňuje Jindřich Černý. Jejich svědectví ji charakterizovalo jako přátelskou, společenskou a veselou. Večery údajně všem zpříjemňovala vtipnými historkami z natáčení nebo jim přímo přehrávala nějaké scénky. Recitovala Seifertovy, Nezvalovy nebo Wolkerovy verše. Prý se dělila o své balíčky z domova. Měla se zastávat starých žen, které nemohly vykonávat fyzické práce, nebo učit negramotné ženy číst a psát.³⁴² Štěpničková se ve vězení taktéž zapojovala do zájmových kroužků a zúčastňovala se kulturních pořadů konaných v táboře.³⁴³

³³⁶ NA, SSNV, sign. osob. spis, inv. č. Štěpničková (Samcová) Jiřina, 1960.

³³⁷ PINEROVÁ, Klára: *Do konce života. Političtí vězni padesátých let – trauma, adaptace, identita*, 1. vyd. Praha, NLN, s. r. o. a Ústav pro studium totalitních režimů 2017, ISBN 978-80-7422-590-1 (NLN, s. r. o.) ISBN 978-80-87912-87-4 (Ústav pro studium totalitních režimů). Str. 222

³³⁸ Tamtéž

³³⁹ Tamtéž

³⁴⁰ NA, SSNV, sign. osob. spis, inv. č. Štěpničková (Samcová) Jiřina, 1960.

³⁴¹ Tamtéž

³⁴² ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 210-211

³⁴³ NA, SSNV, sign. osob. spis, inv. č. Štěpničková (Samcová) Jiřina, 1960.

Za celou dobu věznění měla podle dochovaných pramenů povolených asi sedmnáct návštěv, přičemž první proběhla až roku 1956, tedy v době, kdy už byla ve vězení tři roky. Ve vězení ji navštěvovala sestra Marie Loyková, syn Jiří a sestřenice Růžena Vodičková s manželem.³⁴⁴

První měsíce ve věznici nebylo Štěpničkové povoleno vůbec nic. Až po určité době jí uvolili dostat deset cigaret, jeden svetr a několik knih, nicméně se jednalo zřejmě pouze o socialistickou beletrii. Po dobu věznění měla podle vězeňských zápisů obdržet pouze jeden balíček při některé z návštěv. Sama měla z vězení odeslat balíčky dva. Jeden roku 1956 své sestře a druhý o rok později sestřenici.³⁴⁵

V roce 1956 požadovala Štěpničková doplnit své vyjádření o informace, které si v průběhu věznění měla uvědomit. Proto s ní bylo v Pardubicích sepsáno několik nových protokolů, ve kterých primárně vyjádřila svůj dojem o vyprovokovaném útěku Fialou, kterého shledala spolupracovníkem bezpečnosti, jak jsem naznačila výše³⁴⁶. K tomu došla na základě jeho chování a viditelné provokace. Také předpokládala, že by se tak opravdový převaděč nikdy nechoval. Například zmiňovala, že Fiala celý přechod prodlužoval tak, aby k hranicím došli až za světla, v 8 hodin ráno. Dále měl taktéž prohlašovat, že má styky s StB a, jak jsem výše uvedla, že na vlakové nádraží pojedou *autem bezpečnosti*.³⁴⁷

Již jsem zmínila, že v průběhu výkonu trestu pro ni bylo několikrát žádáno o propuštění její sestrou či hereckými kolegy. Jedna z žádostí byla podána roku 1957, kdy Komise pro provádění amnestie presidenta republiky rozhodla o neudělení prominutí trestu. Odůvodnili to tak, že její chování ve výkonu trestu nebylo v té době uspokojivé. Zmíněna byla její účast na hromadné hladovce, což mělo vést k narušení chodu tábora a nedodržování pracovní morálky. Štěpničková si údajně primárně zakládala na svém postavení coby „*velké umělkyně*“ a plně si neuvědomovala svou trestnou činnost. Závěrem bylo uvedeno, že trest u Štěpničkové neplnil svůj převýchovný účel a že „*její charakter není tak vyhraněn, aby se stala platným členem naší společnosti*“.³⁴⁸ V témže roce byl Štěpničkové trest pouze snížen o 5 let.

³⁴⁴ NA, SSNV, sign. osob. spis, inv. č. Štěpničková (Samcová) Jiřina, 1960.

³⁴⁵ Tamtéž

³⁴⁶ Viz kapitola Převaděč

³⁴⁷ NA, SProk, sign.2SPt I 26/52, Věc DENÍK.

³⁴⁸ NA, SSNV, sign. osob. spis, inv. č. Štěpničková (Samcová) Jiřina, 1960.

Ve vězení Štěpničková strávila necelých deset let, byla podmíněčně propuštěna dne 10. března 1960 na zkušební dobu 4 let.³⁴⁹

6.8. Život po propuštění

Po propuštění z vězení se Jiřina Štěpničková vrátila do Prahy, kde měla přiděleno bydlení na Zámeckých schodech. Nastěhovala se údajně do bytu bez vody, elektřiny a toalety.³⁵⁰ Začala zde žít s už třináctiletým synem Jiřím, který dobu jejího věznění trávil částečně u své tety Marie Loykové a částečně u otce Jana Samce v Karlových Varech.³⁵¹ Na opravu a vybavení bytu se měli složit její přátelé, kteří jí pomáhali.³⁵²

Po svém propuštění Jiřina Štěpničková přistoupila, pravděpodobně pod nátlakem, ke spolupráci s StB. Přijetí spolupráce s StB bylo u vězňů obvyklé. Byl na ně vzbuzován nátlak, a tak pro ně muselo být těžké odolat. Domnívám se, že po prožitých zkušenostech museli propuštění vězni odsouhlasit spolupráci hlavně z důvodu víry v klidný a bezproblémový návrat do běžného života. Pokud například přijetí ke spolupráci odmítli, nedostali tak dobré zaměstnání, jaké by jim bylo v opačné situaci umožněno.³⁵³

V roce 1963 s ní byla ale spolupráce rozvázána. Jako důvod byla uvedena bezvýslednost spolupráce. Při schůzkách s orgány StB prý Štěpničková mluvila zejména o svých problémech, případně divadelních hrách. Nikdy od ní ale neměli příslušníci bezpečnosti získat pro ně podstatné informace.³⁵⁴

Na rozdíl od běžné praxe, kdy byli propuštění političtí vězni posíláni na práci například do továren a zemědělství³⁵⁵, se Štěpničková mohla vrátit ke své původní

³⁴⁹ NA, SSNV, sign. osob. spis, inv. č. Štěpničková (Samcová) Jiřina, 1960.

³⁵⁰ ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 215

³⁵¹ Tamtéž, str. 209

³⁵² Tamtéž, str. 216

³⁵³ PINEROVÁ, Klára: *Do konce života. Političtí vězni padesátých let – trauma, adaptace, identita*, 1. vyd. Praha, NLN, s. r. o. a Ústav pro studium totalitních režimů 2017, ISBN 978-80-7422-590-1 (NLN, s. r. o.) ISBN 978-80-87912-87-4 (Ústav pro studium totalitních režimů). Str. 280

³⁵⁴ ABS, MV, sign. TS-9169 MV, reg. č. 11908 III. S MV, Agenturní svazek.

³⁵⁵ PINEROVÁ, Klára: *Do konce života. Političtí vězni padesátých let – trauma, adaptace, identita*, 1. vyd. Praha, NLN, s. r. o. a Ústav pro studium totalitních režimů 2017, ISBN 978-80-7422-590-1 (NLN, s. r. o.) ISBN 978-80-87912-87-4 (Ústav pro studium totalitních režimů). Str. 287

profesi. Oproti obvyklému postupu je to úspěšné. Předpokládejme, že důvodem hereččina návratu k herectví byla výše zmíněná, ač patrně neúspěšná, spolupráce s StB.

Ohledně propuštění jí bylo údajně navrhováno, aby kdesi v Praze prodávala chlebičky, což pochopitelně nechtěla, jak vypráví syn Jiří Štěpnička.³⁵⁶ Poté mohla pracovat po jistý čas v rozhlasu.³⁵⁷ Její přátelé se jí ale stále snažili pomoci, aby se mohla znovu vrátit k divadlu, což se rok po propuštění podařilo. Výrazně jí k tomu dopomohla dlouholetá kamarádka Eva Soukupová, která měla, jak sama popisuje, vlivné kontakty, u kterých se mohla přimluvit.³⁵⁸

Štěpničková, která sice ještě nesměla hrát v některém z pražských divadel, bylo domluveno s ředitelem Jaroslavem Nezvalem angažmá v Městském divadle v Kladně. Tam se uvedla rolí paní Marjánky ve stejnojmenné hře Josefa Kajetána Tyla *Paní Marjánka, matka pluku*.³⁵⁹ Dle vzpomínání pamětníků se měla podílet i na režii tohoto představení, přestože se pod hrou podepsal jako režisér Jaroslav Nezval. Tímto představením měla obecnstvu dokázat, že i po těžkém a dlouhém věznění, neztratila své herecké dovednosti a kvality.³⁶⁰

Následně vystupovala v kladenském divadle v inscenaci francouzské detektivní hry *Past*³⁶¹. V tomto představení ztvárnila roli ošetřovatelky slečny Bertonové.³⁶² Mnohem větší slávu jí ale přineslo významné představení *Matka Kuráž a její děti*.³⁶³ Dle Jindřicha Černého na sebe v kladenském divadle Štěpničková časem strhla veškerou

³⁵⁶ Diagnóza: smrt nenávistí (rež. Jan Novák, 2003), in: *Příběhy slavných* [online], [vid. 13. 6. 2019], dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10123383458-pribehy-slavnych/402223100111003-diagnoza-smrt-nenavisti/>.

³⁵⁷ ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 216

³⁵⁸ Diagnóza: smrt nenávistí (rež. Jan Novák, 2003), in: *Příběhy slavných* [online], [vid. 13. 6. 2019], dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10123383458-pribehy-slavnych/402223100111003-diagnoza-smrt-nenavisti/>.

³⁵⁹ TYL, J. K.: *Paní Marjánka, matka pluku aneb Ženské srdce*, Kladno, Městské divadlo Kladno 1961.

ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 216

³⁶⁰ Tamtéž, str. 217

³⁶¹ THOMAS, R.: *Past*, Kladno, Městské divadlo Kladno 1961.

³⁶² ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 218

³⁶³ BRECHT, B.: *Matka Kuráž a její děti*, Kladno, Městské divadlo Kladno 1961.

ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 218

pozornost.³⁶⁴ Svou profesní kvalitou se proti ní měli „všichni zdát chudí“³⁶⁵, tomu tak bylo například v představení *Vojnarka*³⁶⁶, což je postava, kterou ztvárnila již před svým odsouzením ve filmovém zpracování z roku 1936.

Štěpničkové byl umožněn i filmový návrat. Je nutno opět upozornit, že bylo neobvyklé, aby se mohl politický vězeň po svém propuštění tak rychle vrátit k původní profesi. Proto se domnívám, že volba prvního filmu, ve kterém mohla hrát, byla v podstatě za trest. Jednalo se o snímek *Kohout plaší smrt*³⁶⁷, který natočila roku 1961. Tématem dramatu je totiž diverzantská skupina, kterou sleduje agent StB. Vyvrcholením filmu je útěk této skupiny přes hranice a její následné zastavení bezpečností.³⁶⁸

Je velice pravděpodobné, že Štěpničková byla do filmu s tematikou, která připomíná její vlastní osud, obsazena záměrně. Můžeme se jen domnívat, proč se tomu tak stalo. Mou úvahou je, že cílem bylo Štěpničkové a vůbec lidu připomenout, že se dopustila takového činu. Jednoduše jí přidělit „nálepku“ té herečky, která svým pokusem emigrovat měla zradit svou vlast. A takové označení jako by se s ní mělo nést celý život i po odpykání trestu. Taktéž se ale nabízí i varianta hereččina vykoupení se ze své viny, kdy mohla být do filmu obsazena s cílem odčinit svůj prohřešek a ukázat, že činu lituje.

Druhou filmovou rolí po propuštění byl film *Neschovávejte se, když prší*³⁶⁹ režiséra Brynychy, kde ztvárnila malou roli hospodské.

V roce 1962 se herečce podařil návrat na pražskou divadelní scénu. Získala angažmá v pražském Realistickém divadle. Toto divadlo mělo prý takové politické postavení, že si mohlo dovolit Jiřinu Štěpničkovou zaměstnat.³⁷⁰ Premiéra prvního představení Štěpničkové v tomto divadle se konala v prosinci 1962, kdy se představila v titulní roli mlynářky Barbory Jahelkové v díle *Tvrdohlavá žena* autora Josefa Kajetána Tyla³⁷¹.

³⁶⁴ ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 219

³⁶⁵ Tamtéž, str. 218

³⁶⁶ JIRÁSEK, A.: *Vojnarka*, Kladno, Městské divadlo Kladno 1962.

³⁶⁷ *Kohout plaší smrt* (rež. Vladimír Čech, 1961).

³⁶⁸ *Kohout plaší smrt*, in: *Filmový přehled* [online], [vid. 14. 6. 2019], dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/396452/kohout-plasi-smrt>.

³⁶⁹ *Neschovávejte se, když prší* (rež. Zbyněk Brynych, 1962).

³⁷⁰ ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 221

³⁷¹ TYL, J. K.: *Tvrdohlavá žena*, Praha, Realistické divadlo 1962.

V Realistickém divadle ztvárnila mnoho dalších rolí. Hrála tu například v představeních *Malajský šíp* Marcela Pagnola³⁷², Osbornově hrě *Epitaf George Dillona*³⁷³ či Turnerově komedii *Fantastická rodina*³⁷⁴.

V roce 1965 se začala v Realistickém divadle hrát Maryša. Role pro Štěpničkovou tak významná. Role, která ji proslavila a Štěpničková je s ní neodmyslitelně spojena. Jen kvůli Štěpničkové ztvárnění Maryši na divadle se rozhodl režisér Rovenský drama bratří Mrštíků přenést na filmové plátno.³⁷⁵ Tentokrát ale nehrála již titulní roli Maryši Štěpničková, ale mladší herečka Jana Dítětová. Štěpničková v dramatu ztvárnila roli Maryšiny matky Lízalky.³⁷⁶

V Realistickém divadle následovaly v průběhu let role jako například Opala v díle Johna Patricka³⁷⁷, kde Štěpničková předvedla svůj komediální talent. Dále to byla významná role Alice v představení *Tanec smrti* Augusta Strindberga³⁷⁸. Z dalších velkých divadelních rolí po jejím propuštění zmiňme postavu Kitty Warrenové ve hře G. B. Shawa *Živnosti paní Warrenové*³⁷⁹ nebo postavu Gurmyžské v komedii *Les* autora Ostrovského³⁸⁰, jehož dílo bylo v Realistickém divadle často ztvárňováno.³⁸¹

V sedmdesátých letech pokračovala rolemi princezny Kosmopolis ve hře *Sladké ptáče mládí*³⁸² Tennesseeho Williamse a Kabanichy v inscenaci *Bouře*³⁸³. A opět, při výročí Realistického divadla, ztvárnila postavu paní Marjánky v Tylově hře *Paní Marjánka, matka pluku aneb Ženské srdce*.³⁸⁴

³⁷² PAGNOL, M.: *Malajský šíp*, Praha, Realistické divadlo 1963.

³⁷³ OSBORNE, J.: *Epitaf pro George Dillona*, Praha, Realistické divadlo 1963.

³⁷⁴ TURNER, D.: *Fantastická rodina*, Praha, Realistické divadlo 1964.

ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 261

³⁷⁵ Viz podkapitola Život do zatčení

³⁷⁶ ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 225

³⁷⁷ PATRICK, J.: *Opalu má každý rád*, Praha, Realistické divadlo 1966.

³⁷⁸ STRIDBERG, A.: *Tanec smrti*, Praha, Realistické divadlo 1967.

³⁷⁹ SHAW, G. B.: *Živnost paní Warrenové*, Praha, Realistické divadlo 1967.

³⁸⁰ OSTROVSKIJ, A. N.: *Les*, Praha, Realistické divadlo 1967.

³⁸¹ ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 227-228

³⁸² WILLIAMS, T.: *Sladké ptáče mládí*, Praha, Realistické divadlo 1970.

³⁸³ OSTROVSKIJ, A. N.: *Bouře*, Praha, Realistické divadlo 1970.

³⁸⁴ TYL, J. K.: *Paní Marjánka, matka pluku aneb Ženské srdce*, Praha, Realistické divadlo 1970. ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 240-242

Následovalo zde dalších několik rolí. Tou úplně poslední byla roku 1985 nemá postava staré ženy ve hře *Rodinný portrét z roku 1856*³⁸⁵.

Nyní se vraťme k hereččiným filmovým rolím po jejím propuštění. Zmíňme například postavu terezínské vězenkyně Feinerová ve filmu *Transport z ráje*³⁸⁶ či roli staré akrobatky Žandy z *Lidí z maringotek*³⁸⁷.

Jeden z nejdůležitějších filmů Jiřiny Štěpničkové po jejím propuštění na svobodu je film *Hvězda*³⁸⁸. Jedná se totiž o jediný a poslední film, kde ztvárnila hlavní roli. Snímek z roku 1969 režiséra Jiřího Hanibala vypráví o staré bývalé herečce, která se snaží opět dostat ke své profesi. U tohoto filmu bývá často zmiňována podobnost osudu herečky Jiřiny Štěpničkové s postavou Slávky Hradilové, kterou ve filmu ztvárňuje.³⁸⁹

Velmi ceněná byla také její role Doroty Groerové v *Kladivu na čarodějnice*³⁹⁰ režiséra Otakara Vávry. V tomto snímku hraje Štěpničková ženu obviněnou z čarodějnictví a následně upálenou.³⁹¹ U této role pozoruji taktéž značné přiblížení k hereččině vlastního tragického osudu.

S přicházejícím obdobím tzv. normalizace³⁹² se nabízí otázka hereččina dalšího veřejného i pracovního působení. Štěpničková se, co se týče opozičních aktivit, a to primárně podepisování Charty 77, nesouhlasně reagující listiny zejména na nedodržování

³⁸⁵ ENQUIST, P. O.: *Rodinný portrét z roku 1856*, Praha, Realistické divadlo 1985.

ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 252

³⁸⁶ *Transport z ráje* (rež. Zbyněk Brynych, 1962).

³⁸⁷ *Lidé z maringotek* (rež. Martin Frič, 1966).

³⁸⁸ *Hvězda* (rež. Jiří Hanibal, 1969).

³⁸⁹ ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 233-234

³⁹⁰ *Kladivo na čarodějnice* (rež. Otakar Vávra, 1969).

³⁹¹ ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 234-235

³⁹² Tzv. normalizace – období zmrazení demokratizačních snah, které probíhaly v 60. letech a vyvrcholily obdobím tzv. Pražského jara 1968. Právě tento rok představoval rok hlavních reformních změn, které se odehrávaly na základě tzv. akčního programu, což byl program obsahující mnoho demokratických změn. Jednou z nich byl cíl rehabilitovat osoby odsouzené v 50. letech. Všechny reformní události byly ale podle rozhodnutí ze Sovětského svazu zastaveny invází vojsk do Československa v srpnu roku 1968. Na základě toho byla opět obnovena cenzura, zakázány politické organizace mimo Národní frontu, dále byla například obnovena ostraha státních hranic. Tvrdý normalizační proces byl pak nastolen od jara 1969, kdy bylo požadováno odstoupení reformních představitelů, jako například A. Dubčeka, z jejich funkcí. Dostupné z: RYCHLÍK, Jan – PENČEV, Vladimír: *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí*, 2. roz. vyd. Praha, Vyšehrad 2008, ISBN 978-80-7429-881-3. Str. 556, 566, 571

lidských práv vedoucí stranou v Československu³⁹³, neúčastnila.³⁹⁴ Považuji za pochopitelné, že se žena, která zažila komunistické výslechy, odsouzení Státním soudem a hlavně téměř desetileté věznění, zřejmě nechtěla do takových aktivit zapojovat. Současně mohla pocítit strach z možných represálií vůči její osobně.

Na druhé straně Jiřina Štěpničková patrně patřila mezi signatáře tzv. Anticharty. Listina, kterou podepsala většina československých umělců svolaných do Národního divadla, byla vytvořena v reakci na Chartu 77 s cílem ukázat podporu KSČ v umělecké sféře. Jméno Štěpničkové bylo uveřejněno ve vydání Rudého práva, které mělo zveřejňovat signatáře Anticharty. Přesto ale někteří z uvedených prokazatelně listinu nepodepsali.³⁹⁵ Většina herců se zpětně vyjadřovala, že se podepsali jen na prezenční listinu při příchodu do divadla a jejich podpis byl následně zneužit.³⁹⁶

Jisté ale je, že se herečka hromadného setkání herců v Národním divadle zúčastnila, dokládá to video záznam, na kterém je možné spatřit ji v hledišti.³⁹⁷ Pokud Štěpničková Antichartu opravdu podepsala, považuji to za pochopitelné. Domnívám se, že strach a vlastní zážitky musely být pro herečku hlavním důvodem k takovému rozhodnutí. Prožité zkušenosti a strach mohou být stejnou příčinou i toho, že se například nepokusila po invazi vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968 emigrovat. Kromě zkušeností z vlastního zatčení na hranicích v 50. letech může být důvodem i fakt, že se herečce po propuštění podařilo dobře se začlenit do normálního života, a to hlavně tím, že jí byl umožněn návrat k původní profesi.

³⁹³ K dodržování lidských a občanských práv se československá vláda podepsala na konferenci v Helsinkách roku 1975, nikdy je ale nedodržovala. Dostupné z: RYCHLÍK, Jan – PENČEV, Vladimír: *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí*, 2. roz. vyd. Praha, Vyšehrad 2008, ISBN 978-80-7429-881-3. Str. 578

³⁹⁴ Úplný seznam zveřejněných signatářů Charty 77, in: *Totalita.cz* [online], [vid. 16. 6. 2019], dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/ch77_ss.php.

³⁹⁵ RYCHLÍK, Jan – PENČEV, Vladimír: *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí*, 2. roz. vyd. Praha, Vyšehrad 2008, ISBN 978-80-7429-881-3. Str. 579

³⁹⁶ Tamtéž, str. 579

³⁹⁷ „Anticharta“ (1970) [online], [vid. 19. 6. 2019], dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=aIVS_MvekJo. 1:50

Z posledních filmových rolí herečky jsou to pak postava bytné ve snímku *Pěnička a paraplíčko*³⁹⁸, role Rakovcové ve filmu *Všichni proti všem*³⁹⁹ či Sametka v *Konečné stanici*⁴⁰⁰. Posledními filmem, kde se objevila, byl film *Komediant*⁴⁰¹.

Nesmíme opomenout role televizní. Tam jsou zřejmě nejdůležitější epizodní role v seriálech *F. L. Věk*⁴⁰² a *Sňatky z rozumu*⁴⁰³. Ta úplně poslední televizní role byla v krátkometrážní inscenaci *Boty*⁴⁰⁴ z cyklu *Bakaláři*.⁴⁰⁵

³⁹⁸ *Pěnička a paraplíčko* (rež. Jiří Sequense, 1970).

³⁹⁹ *Všichni proti všem* (rež. Karel Steklý, 1977).

⁴⁰⁰ *Konečná stanice* (rež. Jaroslav Balík, 1981).

⁴⁰¹ *Komediant* (rež. Otakar Vávra, 1984).

ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 266

⁴⁰² *F. L. Věk* (rež. František Filip, 1970-1971).

⁴⁰³ *Sňatky z rozumu* (rež. František Filip, 1968).

⁴⁰⁴ *Boty* (rež. Miroslav Sobota, 1985).

⁴⁰⁵ Jiřina Štěpničková, in: *Česko-Slovenská filmová databáze* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <https://www.csfd.cz/tvurce/1332-jirina-stepnickova/>.

7. Závěr

Politická perzekuce a procesy se staly po únorovém převratu roku 1948 nedílnou součástí tehdejšího Československa. Na perzekuci se podílela Státní bezpečnost, která předkládala justici trestní oznámení.⁴⁰⁶ Ta coby nezávislá téměř zanikla a soudnictví se stalo nástrojem státního aparátu, který jí předkládal předem stanovené tresty.⁴⁰⁷

Jednou z praxí stranického aparátu byla provokace svých obětí. Ty byly okolnostmi přinuceny k nějakému, tehdejším režimem považovanému, trestnému činu. Vše bylo důkladně připraveno StB a k provokaci byl využit tajný agent/spolupracovník StB.⁴⁰⁸

Na takovém základě dnes badatelé předpokládají, že byla na Jiřinu Štěpničkovou, herečku, která aktivně nevystupovala proti režimu, připravena past, jejíž nedílnou součástí byla právě důkladná provokace na ni nasazeného spolupracovníka bezpečnosti.⁴⁰⁹ Jeho provokaci se podařilo dovést do konce a Štěpničková se pokusila emigrovat. Následně byla zatčena a odsouzena ze spáchání činu velezrady.

Obvinění ze špionáže a vlastizrady národu bylo nejčastějším trestným činem v případech pokusů o ilegální přechod státní hranice, což vycházelo i z oficiálního ustanovení o nedovoleném opuštění republiky v trestním zákoně.⁴¹⁰ V letech 1948 až 1952 se dle záznamů StB mělo pokusit o emigraci 43 612 osob a z toho 10 719 jich bylo zadrženo při útěku na hranicích.⁴¹¹

Ještě jednou se pozastavme nad tím, proč vybrali právě Štěpničkovou. Jedním z důvodů mohlo být její rozhodnutí k odletu do Anglie s cílem porodit tam svého syna. Také zřejmě odmítla vstup do KSČ. Na druhou stranu Štěpničková nepatřila mezi zjevné odpůrce režimu (například účastí v odbojových organizacích apod.). Sama vždy vypovídala, že jejím cílem emigrace bylo filmování v SRN, jež jí bylo nabídnuto

⁴⁰⁶ KAPLAN, Karel - PALEČEK, Pavel: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, 1. vyd. Brno, Barrister & Principal 2001, ISBN 80-85947-75-7. Str. 95

⁴⁰⁷ Tamtéž

⁴⁰⁸ Tamtéž, str. 117

⁴⁰⁹ Např. Jiřina Štěpničková: Generální prevence (rež. Ján Novák, 2006), in: *Příběhy železné opony* [online], [vid. 13. 6. 2019], dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10095467107-pribehy-zelezne-opony/406235100221003-jirina-stepnickova-generalni-prevence/>.

⁴¹⁰ KAPLAN, Karel - PALEČEK, Pavel: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, 1. vyd. Brno, Barrister & Principal 2001, ISBN 80-85947-75-7. Str. 117

⁴¹¹ Tamtéž, str. 118

prostřednictvím fiktivního dopisu. Takový důvod je vzhledem k její celoživotní profesní kariéře a z toho zřejmé lásce k herectví, pochopitelný.

Vybrána mohla být také úplně náhodně s cílem politického procesu s kýmkoli z hereckého prostředí. Domnívám se ale, že pravděpodobnější je myšlenka cíleného výběru Štěpničkové kvůli její slávě. Předpokládám, že tak velkých hereckých osobností, jako byla právě ona, na scéně v době 50. let mnoho nebylo.

Herečka po zatčení a odsouzení skončila ve vězení na necelých deset let. Byla připravena o svobodu a možnost profesní a osobní realizace. Asi největší osobní ztrátou pro ni muselo být odloučení od čtyřletého syna, se kterým se setkala až s jako dospívajícím chlapcem.

Za uspokojivější považuji fakt, že jí bylo umožněno vrátit se po propuštění z vězení ke své původní profesi. I přesto ale nepředpokládám, že by návrat do života po téměř deseti letech strávených ve vězení, nebyl zdrcující. Ihned po návratu se například musela herečka vyrovnat s existenciálními podmínkami, kdy jí byl přidělen byt bez vody a elektřiny.

Jiřina Štěpničková byla v roce 1968 jmenována zasloužilou umělkyní.⁴¹²

O rok později, 4. června 1969, byla spolu s dalšími účastníky přechodu soudně rehabilitována.⁴¹³ Stěžejní částí rehabilitačního protokolu bylo vedle úvah o provokaci StB skrze jejího spolupracovníka, jak jsme již výše popsali, také to, že Fialu Štěpničková ani ostatní nepovažovali za agenta kontrarozvědky, ale shledávali ho pouze převaděčem. Tudíž nemohlo být jejich cílem emigrace kontaktování špionážních skupin v zahraničí a spolu s nimi snaha rozvracet československé státní zřízení, jak uvedl při odsouzení Státní soud v Praze. V 50. letech byla totiž téměř většina zadržených lidí na hranicích obviňována z velezrady. Tomu se tak dělo na základě tzv. notoriety, což znamenalo „*nahrazení objektivního důkazu tvrzením, že nějaká skutečnost je všeobecně známa.*“⁴¹⁴ Proto městský soud projednávající případ prokázal, že u Štěpničkové a ostatních nebyla trestným činem velezrada.

⁴¹² ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4. Str. 235

⁴¹³ NA, Státní soud, sign. 2Ts I 60/52.

Viz příloha č. 4

⁴¹⁴ RYCHLÍK, Jan: *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu: pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848-1989*, Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2007, Česká společnost po roce 1945, sv. 4, ISBN 978-80-7285-081-5. Str. 51

Jiřina Štěpničková, „jeden z největších talentů v dějinách českého divadla vůbec“⁴¹⁵, zemřela 5. září 1985 v Praze. Bylo jí 73 let.⁴¹⁶

Herečka Vlasta Chramostová o ní řekla: „Byla to velká česká herečka, která se stala obětí totalitního komunistického režimu.“⁴¹⁷

⁴¹⁵ Diagnóza: smrt nenávistí (rež. Jan Novák, 2003), in: *Příběhy slavných* [online], [vid. 13. 6. 2019], dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10123383458-pribehy-slavnych/402223100111003-diagnoza-smrt-nenavisti/>.

⁴¹⁶ Tamtéž

⁴¹⁷ Tamtéž

Jako úplně poslední bych chtěla v této práci zmínit, že hereččin syn a herec Jiří Štěpnička roku 1986 ztvárnil hlavní roli Klementa Gottwalda⁴¹⁸ ve stejnojmenném seriálu *Gottwald*⁴¹⁹ režiséra Sokolovského. Za naprosto absurdní pokládám to, že Jiří Štěpnička ztvárnil člověka působícího na postu prezidenta republiky v roce, kdy byla jeho matka odsouzena. Otázkou je, jestli měl herec v přijetí role možnost výběru. To už je ale jiný příběh.

⁴¹⁸ Klement Gottwald byl prvním československým komunistickým prezidentem, a to v letech 1948 až 1953. Dostupné z: Klement Gottwald, in: *Totalita.cz* [online], [vid. 16. 6. 2019], dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_gottwaldk.php.

⁴¹⁹ *Gottwald* (rež. Evžen Sokolovský, 1986).

8. Seznam použitých pramenů a literatury

8.1. Prameny

Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), fond Ministerstvo vnitra (dále MV), sign. V – 334 MV, inv. č. 17506, Podsvazek č. 1, Jiřina SAMCOVÁ – ŠTĚPNIČKOVÁ.

ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 7218, Skupinový spis státněbezpečnostního vyšetřování proti *Štěpničková Jiřina* a společníkům, Mapa 1.

ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 7218, Skupinový spis státněbezpečnostního vyšetřování proti *Štěpničková Jiřina* a společníkům, Mapa 2.

ABS, MV, sign. TS-9169 MV, reg. č. 11908 III. S MV, Agenturní svazek.

ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 7093, Podsvazek č. 8, Josef KANDA.

ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 7096, Podsvazek č. 17, Růžena DAŇHOVÁ.

ABS, Objektové svazky (dále OB), reg. č. OBŽ 20260 PL, „ČSLA“.

ABS, Sběrka návrhů a rozhodnutí skartačních komisí (dále SK), SK-2710 HK.

Národní archiv (dále NA), fond Státního soudu, sign. 2Ts I 60/52.

NA, fond Státní prokuratura Praha, (dále jen SProk), sign. 2SPt I 26/52, Věc DENÍK.

NA, fond Správa Sboru nápravné výchovy, Praha (dále jen SSNV), sign. osob. spis, inv. č. Štěpničková (Samcová) Jiřina, 1960.

8.2. Literatura

ČERNÝ, Jindřich: *Jiřina Štěpničková*, Praha, XYZ, s. r. o. 2011, ISBN 978-80-7388-501-4.

Divadlo na Vinohradech 1907-1997, Praha, Vinohradské divadlo 1997, front.

- GMITERKOVÁ, Šárka: Filmová ctnost je blond: Jiřina Štěpničková (1930-1945), in: *Iluminace* [online], roč. 24, 2012, č. 1 (85), [vid. 12. 6. 2019], ISSN: 0862-397X, dostupné z:
http://www.iluminace.cz/JOOMLA/images/stories/clanky/gmiterkova_1_2012.pdf.
- CHURANĚ, Milan, et al.: *Encyklopedie špionáže: ze zákulisí tajných služeb, zejména Státní bezpečnosti*, 2. přep. a aktual. vyd. Praha, Libri 2000, ISBN 80-7277-020-9.
- JANDEČKOVÁ, Václava: Operativní akce StB s využitím metody „Kámen“ na hranicích u Mariánských Lázní, in: *Securitas imperii* [online], roč. 2, 2014, č. 25, Dokumenty, s. 238–293 [vid. 12. 6. 2019], ISSN 1804-1612, dostupné z:
<https://www.ustrcr.cz/data/pdf/publikace/securitas-imperii/no25/238-294.pdf>.
- JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, 1. vyd. Praha, Vyšehrad 2008, ISBN 978-80-7021-902-7.
- KAPLAN, Karel: *Československo v letech 1948-1953*, 1. vyd. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1991, ISBN 80-04-25700-3.
- KAPLAN, Karel: *Největší politický proces: „M. Horáková a spol.“*, 1. vyd. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1995, ISBN 80-85270-48-X.
- KAPLAN, Karel: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, v ČSFR 1. vyd. Praha, Mladá fronta 1992. ISBN 80-204-0269-1.
- KAPLAN, Karel - PALEČEK, Pavel: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, 1. vyd. Brno, Barrister & Principal 2001, ISBN 80-85947-75-7.
- KNAPÍK, Jiří: Dělnický soud nad Františkem Čápem, in: *Iluminace* [online], roč. 14, 2002, č. 3 (47), [vid. 12. 6. 2019], ISSN: 0862-397X, dostupné z:
http://www.iluminace.cz/JOOMLA/images/stories/clanky/knapik_3_2002.pdf.
- KNAPÍK, Jiří: *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*, 1. vyd. Praha, Libri 2004, ISBN 80-7277-212-0.
- KOPAL, Petr, et al.: *Film a dějiny 7: propaganda*, 1. vyd. Praha, Casablanka – Václav Žák 2018, Ústav pro studium totalitních režimů, ISBN 978-80-87292-44-

0 (Václav Žák – Casablanka), ISBN 978-80-88292-22-7 (Ústav pro studium totalitních režimů).

KUKLÍK, Jan, et al.: *Vývoj česko-slovenského práva 1945-1989*, Praha, Linde 2008, ISBN 978-80-7201-741-6.

LAIPERTOVÁ, Tereza: *Česká kinematografie v letech 1939-1945* [online], Plzeň, 2016. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická. [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <https://otik.zcu.cz/bitstream/11025/24663/1/Diplomova%20prace.pdf>.

ČERNÁ, Zuzana: *Poválečná „očista“ v české kinematografii 1945-1946*. [online], Praha, 2015. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. [vid. 19. 6. 2019], dostupné z: file:///C:/Users/Karol%C3%ADna/Downloads/BPTX_2012_2_11210_0_344627_0_139263.pdf.

LOZOVIUKOVÁ, Kateřina: Politická propaganda a československý film v 50. letech 20. století, in: *Informační boj o Československo / v Československu (1945-1989)*, PAŽOUT, Jaroslav (ed.), 1. vyd. Praha, Ústav pro studium totalitních režimů 2014 a Liberec, Technická univerzita v Liberci, 2014, ISBN 978-80-87912-10-2 (Ústav pro studium totalitních režimů), ISBN 978-80-7494-089-7 (Technická univerzita v Liberci).

MACHALA, Lubomír, et al.: *Panorama české literatury 1. díl (do roku 1989)*, MACHALA, Lubomír (ed.), 1. vyd. Praha, Euromedia Group k. s. – Knižní klub v ed. Universum 2015, ISBN 978-80-242-4818-9.

MAŠKOVÁ, Tereza – MORBACHER, Lubomír: *Železná opona v Československu* [online], in: *Dokumentace usmrcených na československých státních hranicích 1948-1989*, Ústav pro studium totalitních režimů [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/hranice/studie.pdf>.

PINEROVÁ, Klára: *Do konce života. Političtí vězni padesátých let – trauma, adaptace, identita*, 1. vyd. Praha, NLN, s. r. o. a Ústav pro studium totalitních režimů 2017, ISBN 978-80-7422-590-1 (NLN, s. r. o.) ISBN 978-80-87912-87-4 (Ústav pro studium totalitních režimů).

PEJČOCH, Ivo – TOMEK, Prokop: *Agenti - chodci na popravisti: kurýři západních zpravodajských služeb, popravení v letech 1949-1958*, 1. vyd. Praha, Svět křídel 2010, ISBN 978-80-86808-88-8.

RYCHLÍK, Jan: *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu: pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848-1989*, Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2007, Česká společnost po roce 1945, sv. 4, ISBN 978-80-7285-081-5.

RYCHLÍK, Jan – PENČEV, Vladimír: *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí*, 2. roz. vyd. Praha, Vyšehrad 2008, ISBN 978-80-7429-881-3.

TOMEK, Prokop: *Přechody státních hranic z hlediska agentů-chodců a kurýřů*, in: *Ochrana státní hranice 1948-1955*, VANĚK, Pavel, et al. (eds.), Brno, Technické muzeum v Brně 2013, ISBN 978-80-86413-84-6.

VOREL, Jaroslav - ŠIMÁNKOVÁ, Alena, et al.: *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech, Díl I.* [online], Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, č. 8, Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR 2003, [vid. 12. 6. 2019], ISBN 80-86621-03-0, dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/publikace-sesity-01-15.aspx>.

VOREL, Jaroslav - ŠIMÁNKOVÁ, Alena – BABKA, Lukáš: *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech, Díl II.* [online], Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, č. 9, Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR 2004, [vid. 12. 6. 2019], ISBN 80-86621-05-7, dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/publikace-sesity-01-15.aspx>.

9. Online zdroje

„Anticharta“ (1970) [online], [vid. 19. 6. 2019], dostupné z:

https://www.youtube.com/watch?v=aIVS_MvekJo.

Česká divadelní encyklopedie [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z:

http://encyklopedie.idu.cz/index.php/Hlavn%C3%AD_strana.

Česko-Slovenská filmová databáze [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z:

<https://www.csfd.cz/>.

FIKEJZ, Miloš: Český film: herci a herečky [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z:

<http://libri.cz/databaze/film/heslo/1>.

Filmový přehled [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z:

<https://www.filmovyprehled.cz/cs>.

Klement Gottwald, in: *Totalita.cz* [online], [vid. 16. 6. 2019], dostupné z:

http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_gottwaldk.php.

Marxismus-leninismus, in: *Totalita.cz* [online], [vid. 24. 4. 2019], dostupné z:

<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/marx-len.php>.

Úplný seznam zveřejněných signatářů Charty 77, in: *Totalita.cz* [online], [vid. 16.

6. 2019], dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/ch77_ss.php.

9.1. Televizní dokumenty

Diagnóza: smrt nenávistí (rež. Jan Novák, 2003), in: *Příběhy slavných* [online],

[vid. 13. 6. 2019], dostupné z:

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10123383458-pribehy-slavnych/402223100111003-diagnoza-smrt-nenavisti/>.

Doktorka přes divadlo (rež. Karel Hynie, Pavel Taussig, 2006) [online], [vid. 15. 6.

2019], dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10096383755-doktorka-pres-divadlo/20656226233/>.

Jiřina Štěpničková: Generální prevence (rež. Ján Novák, 2006), in: *Příběhy železné*

opony [online], [vid. 13. 6. 2019], dostupné z:

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10095467107-pribehy-zelezne-opony/406235100221003-jirina-stepnickova-generalni-prevence/>.

Past na agenta chodce (rež. Ján Novák, 2006), in: *Příběhy železné opony* [online], [vid. 13. 6. 2019], dostupné z:

<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10095467107-pribehy-zelezne-opony/406235100221017-past-na-agenta-chodce/>.

10. Seznam příloh

Příloha č. 1: kopie rozkazu k zatčení, dostupné z: ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 7218, Skupinový spis státněbezpečnostního vyšetřování proti *Štěpničková Jiřina* a společníkům, Mapa 2.

Příloha č. 2: foto Štěpničkové po zatčení, dostupné z: ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 7218, Skupinový spis státněbezpečnostního vyšetřování proti *Štěpničková Jiřina* a společníkům, Mapa 2.

Příloha č. 3: část žaloby státního prokurátora, dostupné z: ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 7218, Skupinový spis státněbezpečnostního vyšetřování proti *Štěpničková Jiřina* a společníkům, Mapa 1.

Příloha č. 4: část rozsudku – jména odsouzených s rozmezím let na dobu odnětí svobody, dostupné z: ABS, MV, sign. V – 334 MV, inv. č. 7218, Skupinový spis státněbezpečnostního vyšetřování proti *Štěpničková Jiřina* a společníkům, Mapa 1.

Příloha č. 5: foto Štěpničkové z pardubické věznice, dostupné z: NA, SSNV, sign. osob. spis, inv. č. Štěpničková (Samcová) Jiřina, 1960.

Příloha č. 6: část rozsudku o zproštění viny, dostupné z: NA, fond Státního soudu, sign. 2Ts I 60/52.

Příloha č. 7: seznam filmových a seriálových rolí, dostupné z: Jiřina Štěpničková, in: *Česko-Slovenská filmová databáze* [online], [vid. 12. 6. 2019], dostupné z: <https://www.csfd.cz/tvurce/1332-jirina-stepnickova/>.

11. Přílohy

11.1. Příloha č. 1

Kopie rozkazu k zatčení

65 **2**

PS - Útvar 8356
Planá - pošt. schr. 56a
(město, kde byl rozkaz vydán)

Dne 22.10.1951.

I. kopie rozkazu k zatčení

č. 5/

por. Josef Čtveráček
PS-útv. 8356 Planá
(hodnost, jméno, komu je rozkaz dáván)

na základě návrhu na zatčení, učiněného nebezpečí z přechodu stát. hranic
dne 22. září 1951.

a potvrzeného velitelem PS-útv. 8356 Planá
(postavení potvrzujícího návrh)

zatkněte:

Příjmení, jméno S a n c e v o u J i ř i n u,
jméno za svobodna Š t ě p n ě k o v á nar. 3.4.1912
kde v Praze VII. stát. přísl. čsl.
národnosti české třídní původ z dělnické rodiny
zaměstnání filmová a divadelní herečka
bydliště Zbraslav, Březinova 211 okres Praha

a proveďte u něho osobní prohlídku. Demonstr. protitok. práce
v _____

zatčeného dodejte do věznice zdejšího útvaru
i s jeho osobními věcmi.

K. M. Jarm
velitel
(hodnost, jméno, podpis)

MNB-626-51

11.2. Příloha č. 2

Foto Štěpničkové po zatčení

11.3. Příloha č. 3

Úryvek z žaloby státního prokurátora

84

- 5 -

agentem převod dalších osob.

Skutečnou pohnutkou je jejich činností byl záporný postoj ke státnímu zřízení a snaha zapojit se v zahraničí mezi dříve uprchlé zrádce a společně s nimi usilovat o zničení naší republiky.

Je tedy prokázáno,

že všichni obvinění na podzim 1951 v Praze vzájemnými schůzkami, zprostředkováním odprodeje svršků, zprostředkováním styku s agentem F. a dohodou s agentem F., což vše se týkalo ilegálního útěku za hranice, a společným pokusem o ilegální útěk za hranice za účelem připojení k emigraci,

spolčili se jednak navzájem, jednak s agentem cizí státní moci k pokusu zničit nebo rozvrátit lidově demokratické státní zřízení nebo společenský řád republiky, které jsou zaručeny ústavou.

Tím je naplněna u všech obviněných skutková podstata trestného činu velezrady podle § 78 odst. 2 písm.a/ (odst. 1 písm.c/) tr.zák.

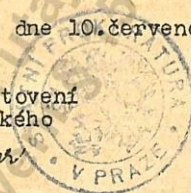
N a v r h u j í : aby při hlavním líčení bylo čteno trestní oznámení a protokoly obviněných.

V Praze dne 10.července 1952.

Za správnost vyhotovení
vedoucí kancelářského
oddělení :

R. Křiváček

Státní prokurátor :
Dr Ziegler v.r.

11.4. Příloha č. 4

Úryvek z rozsudku – jména odsouzených s rozmezím let na dobu odnětí svobody

- 2 -

S/ Libuše Holubová,

roz.Löffelmanovánar. 10.6.1924 v Praze, manželka samo-
statného živnostníka, zaměstnaná u svého manžela, bytem
v Praze 16, Kořenského čp. 53/12,

t.č. všichni ve vazbě státního prokurátora

j s o u v í n n í ,

že v září a říjnu 1951 v Praze, Bořu u Tachova, případně
i na jiných místech v ČSR se dohodli jednat navzájem,
jednak s jinými osobami a s agentem americké výzvědné
služby CIC J.F. / jehož jméno jest uvedeno ve spisech, /
že ilegálně uprhnou do amerického okupačního pásma
Německa, aby se tam připojili ku zrádné emigraci, na
konspirativních schůzkách tento ilegální útek projed-
nali a připravili, zprostředkovali styk s agentem CIC
J.F., odprodej a dopravu svršíů a obvinění Jiřina
Štěpničková, Eugen Hoffmann, Miloslava Topičová, Růžena
Daňhová, Josef Kanda, Jaroslav Holub a Libuše Holubová
se o tento ilegál. útek pokusili, tedy spojili se navzá-
jem a s jinými pachateli k pokusu zničit nebo rozvrátit
lidově demokratické státní zřízení nebo společenský řád
republiky, které jsou zaručeny ústavou a pro čakový čin
vošli ve styk s cizím činitelem,

č í m ž s p á c h a l i

všichni obvinění trestný čin velezrady podle §u 78 odst.1c/
2a/ , b/ tr.z.

a o d s o u z u j í s e z a t o

všichni obvinění podle §u 78 odst.1, 4 a §u 47 tr.z.-
obvinění Eugen Hoffmann a Libuše Holubová s použitím
ust. §u 30- k trestům odnětí svobody a to:

Jiřina Štěpničková v trvání 15/ patnácti/ roků, ✓

Eugen Hoffmann v trvání 6 / šesti/ roků. ✓

Miloslava Topičová v trvání 10 / deseti/ roků, ✓

Růžena Daňhová v trvání 14 / čtrnácti/ roků, ✓

Josef Kanda v trvání 13/ třinácti/roků. ✓

Blažena Farská v trvání 10/deseti/roky, ✓

Jaroslav Holub v trvání 12/ dvanácti/ roků,
 Libuše Holubová v trvání 8 / osmi/ roků.
 a všichni obvinění k propadnutí celého jejich jmění.

Podle §§ 43, 44 odst. 1 tr. z. se vyslovuje u
 v š e c h o b v i n ě n ý c h ztráta čestných práv
 občanských, při čemž se doba nezpůsobilosti k opětnému
 nabytí práv uvedených v §u 44 odst. 2 tr. z. stanoví u
 Štěpničkové, Daňhové, Kandy a Holuba na 10 roků, u
 Topičové, Farské a Holubové 8 roků a u Hoffmanna na 6
 roků.

Podle §u 23 tr. z. se započítává obv. do trestu
 odnětí svobody vazba a to:

Jiřině Štěpničkové od 22. října 1951-8, 30 hod.,
 Eugenu Hoffmannovi od 22. 10. 1951-8, 30 hod.,
 Miloslavě Topičové od 22. 10. 1951-8, 30 hod.,
 Růženě Daňhové od 28. 10. 1951-7, 30 hod.,
 Josefu Kandovi od 9. 11. 1951-5, 30 hod.,
 Blaženě Farské od 29. 11. 1951-9 hod.,
 Jaroslavu Holubovi od 12. 12. 1951-17 hod., a
 Libuši Holubové od 21. 12. 1951-16 hod.,
 všem do pravoplatnosti rozsudku.

O d ů v o d ě n í .

Doznáním obviněných o skutkových okolnostech
 které jest v souladu z výsledky řízení, trestními oznáme-
 ním KVStb v Praze č. j. 7218/52/č. l. 36-61 /, výpovědí
 Františka Pokorného / č. l. 1-19/, Jaroslavy Pokorné / č. l.
 21-34 /, relací KVStb v Plzni ze dne 13. 11. 1951 č. j.
 A- 3372/202-51 / č. l. 70, osobními výkazy obviněných č. l.
 309/, posudkem znalce z oboru státní bezpečnostního
 zpravodajství a okolnostmi soudu notoricky známými,
 které proto nepotřebují zvláštního důkazu má státní soud
 za zjištěný a prokázaný tento skutkový děj:

Někdy v září 1951 byl vyhlášen zrádci- emigranty
 ze západního Německa / jichž jméno jest uvedeno ve zna-
 leckém posudku/ a jejich chleboďárci západními impe-

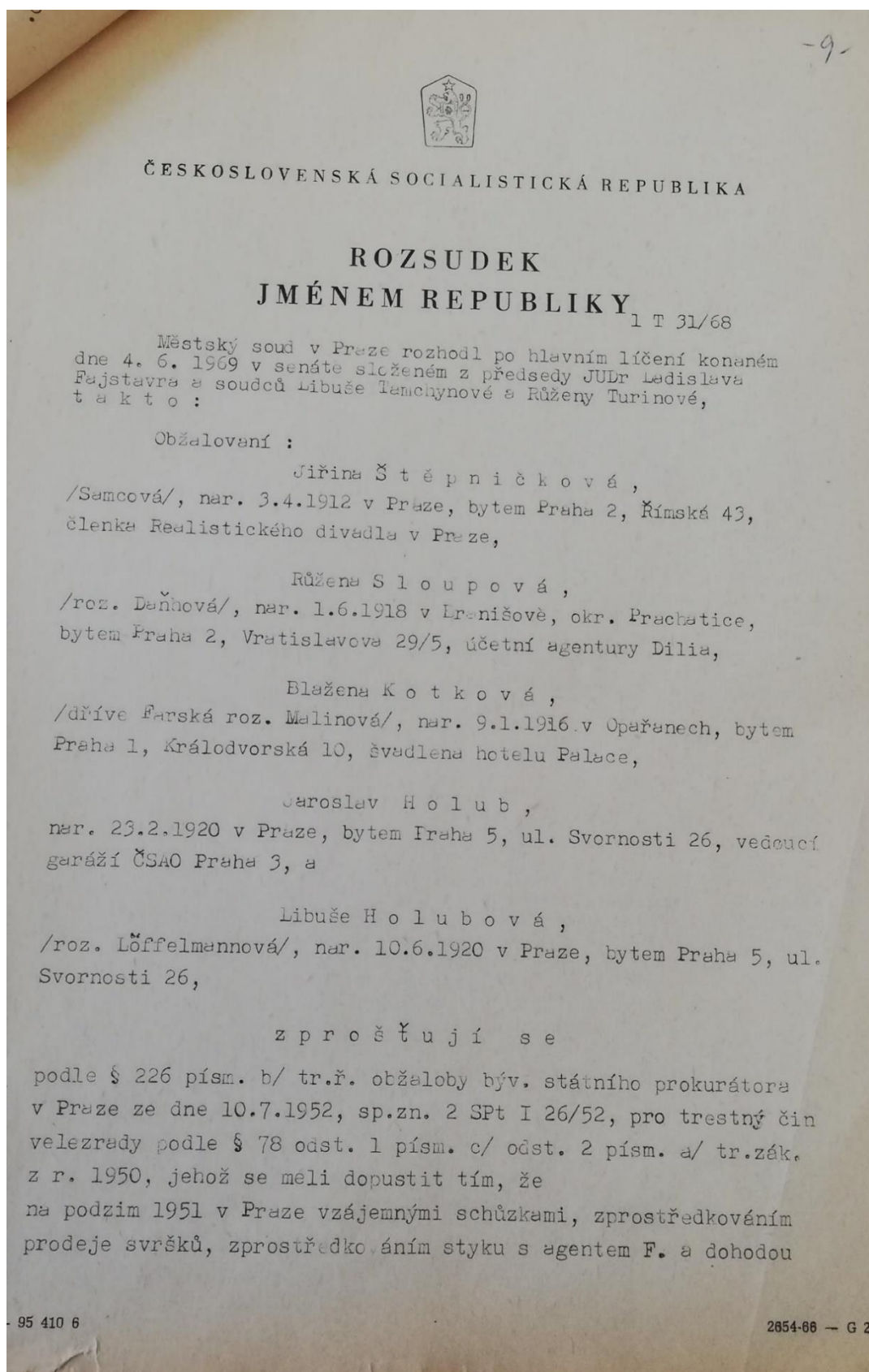
11.5. Příloha č. 5

Foto Štěpničkové z pardubické věznice

11.6. Příloha č. 6

Část rozsudku o zproštění viny

11.7. Příloha č. 7

Seznam filmových a seriálových rolí

(Seřazeno od nejnovějších k nejstarším.)

11.7.1. Filmové role

1985	Boty (TV film)
1984	Komediant Věštkyňe (TV film)
1983	Konec zázraku
1982	Diplomat (TV film) Nevěra (TV film)
1981	Konečná stanice
1980	Starožitníkův krám (TV film) Vzorná tchyně (TV film)
1979	Nebožtíci na bále (TV film) Zavazadlo (TV film)
1978	Tři na lavičce (TV film)
1977	Domov (TV film) Kytice (TV film) Všichni proti všem
1976	Klec pro dva slavíky (TV film) O třech bratřích (TV film) Zákon starého muže (TV film)
1975	Kotník (TV film) Čtrnáctý v řadě (TV film)
1974	Dveře (TV film) Mladí u starých, starí u mladých (TV film) Večeře (TV film)
1973	Bláznova smrt (TV film) Hra, kterou nikdo nepískal (TV film)
1971	Řemeslo urozených (TV film)
1970	Kladivo na čarodějnice Mášenka (TV film) Pěnička a Paraplíčko
1969	Hvězda Obžalovaná (TV film) Skřivánci na niti
1968	O Honzovi a princezně Félince (TV film)
1967	Dobry člověk ještě žije (TV film)
1966	Lidé z maringotek Čertouská poudačka (TV film)

1965	Zločin v dívčí škole
1964	Nebezpečný člověk (TV film) Zapomenutý čert (TV film)
1962	Neschovávejte se, když prší Transport z ráje
1961	Kohout plaší smrt
1950	Slepice a kostelník
1948	Léto
1946	Varuj...!
1944	Děvčica z Beskyd Počestné paní pardubické Sobota
1943	Tanečnice Šťastnou cestu
1942	Barbora Hlavsová Kníže Václav
1941	Jan Cimbura Preludium
1940	Babička Muzikantská Liduška
1939	Mořská panna Muž z neznáma Teď zas my
1938	Boží mlýny Boží mlýny (německá verze) Co se šeptá Lidé pod horami (německá verze) Včera neděle byla

11.7.2. Seriálové role

1985	Synové a dcery Jakuba skláře (TV seriál) Huťmistr (E02) Vandrovník (E01)
1984	Povídky malostranské (TV seriál) Přivedla žebráka na mizinu (E05) Sanitka (TV seriál) Epizoda 5 (E05)
1982	Dlouhá bílá stopa (TV seriál) Větroplach (E10) Divadlo (E04) Malý pitaval z velkého města (TV seriál) Kuchařinka (E09)
1978	Ve znamení Merkura (TV seriál)

Muzikantský celník (E01)
Zákony pohybu (TV seriál)
Černý Petr (E03)
1975 Matka (TV seriál)
Neporažení (E08)
Čin (E07)
Před požárem (E03)
další epizody (5)
Nebezpečí smyku (TV seriál)
1971 Hostinec „U kořátek“ (TV seriál)
F. L. Věk (TV seriál)
Epizoda 12 (E12)
Epizoda 11 (E11)
Epizoda 10 (E10)
další epizody (5)
1968 Sňatky z rozumu (TV seriál)
Epizoda 3 (E03)